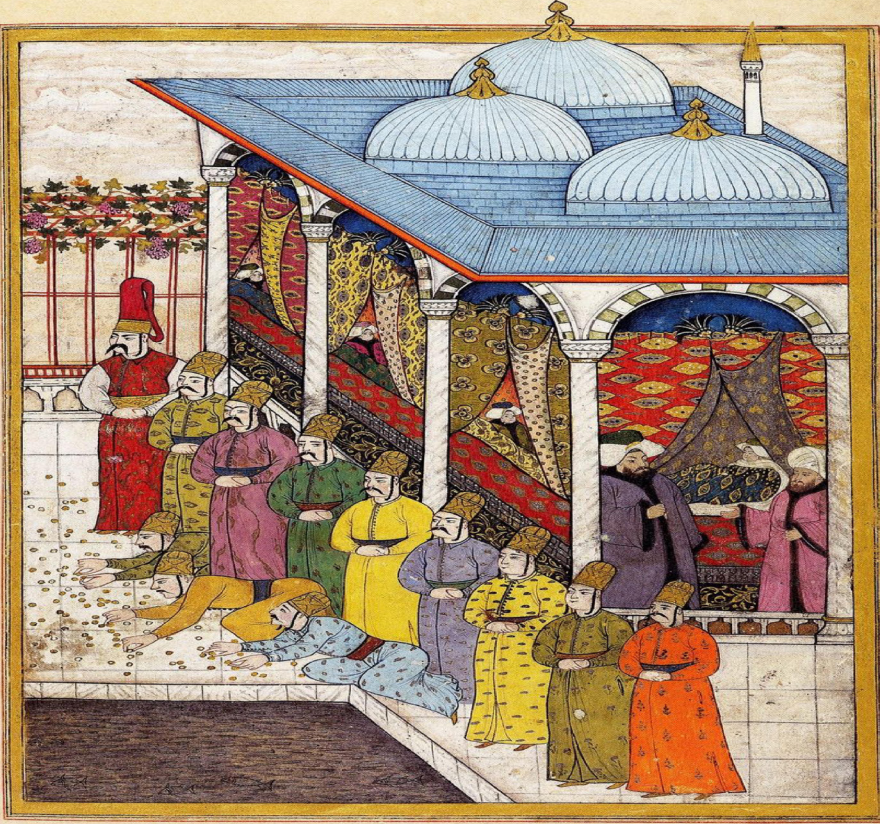

EDEBİYAT VE HİKMET ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

JOURNAL OF LITERATURE AND WISDOM RESEARCHES

Sayı 1 Kış 2023 / ISSN: 0000-0000 / 100 TL

Arif Ay, Kudret Ayşe Yılmaz, Bestami Yazgan, D. Mehmet Doğan, A. Ömer Şimşek, Murat Akkaya, Ahmet Şimşek, Adnan Yılmaz, Bayram Kamalı, Büşra Cansız, Elif Kevser Fındık, Esra Günbaran, Kübra Karabacak, Muhammed Işık, Naime Sır, Nesibe Nur Yıldız, Nilüfer Zontul Aktaş, Semra Çakır, Susan Altundağ, Yüksel Alakabak, Halil Köroğlu

Edebiyat ve Hikmet Araştırmaları, 2023
göçtü kervan kalmak yok..

EHAD

Edebiyat ve Hikmet Araştırmaları Dergisi

[Journal of Literature and Wisdom Researches]

Yılda 2 Sayı / Ulusal Süreli Yayın / E-Dergi

6 aylık ulusal süreli araştırma dergisi

Sayı 1 Kış 2023 / ISSN: 0000-0000 / 100 TL

EHAD Adına Sahibi/Owner: Ahmet Şimşek

Genel Yayın Yönetmeni ve Editör/General Director and Editor: A. Ömer Şimşek

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü/Managing Editor: Ahmet Şimşek

Tasarım ve Web Yönetimi/Design and Webmaster: A. Ömer Şimşek

Tashih/Correction: Halil Köroğlu

YÖNETİM YERİ/CONTACT

Adım Sok. No: 2A/1 Mimar Sinan, Pursaklar/ANKARA

Telefon/Phone: 541 399 95 00

E-posta/E-mail: edebiyatvehikmetdergisi@gmail.com

Genel ağ/Web: www.ehaddergisi.com

Sosyal Medya/ Social Media: twitter.com/Ehaddergisi/ Instagram.com/ehaddergisi

ABONELİK/SUBSCRIPTION

Telefon/Phone: 541 399 95 00/ Yıllık, 2 sayı 150 TL

BASKI/PRINT

Baskı Tarihi/Print Date: 01 Aralık- 01 Haziran

Kapak: Levnî; Surnâme-i Vehbî, 1720.

Edebiyat ve Hikmet Araştırmaları Dergisi ulusal bir dergidir. Yılda 2 sayı yayımlanır ve Türkçe İngilizce makalelere, çevirilere, analizlere, sanat metinlerine ve kitap tanıtımlarına yer vermektedir. Dergide yayınlanan makalelerden ve sanat metinlerinden yazarları sorumludur.

Yazım Kuralları

1. Ürünlerinizi edebiyatvehikmetdergisi@gmail.com adresine ürününüzün konusuna göre e-posta konu kısmına “EHAD için” notunu düşerek gönderiniz. Dolaylı gönderilen veya adresimize ileilmeyen ürünlerin sorumluluğu dergimize ait değildir.
2. Elektronik postayla gönderilen her türlü yazılı ürünün Word dosyası içinde, ürünün adı ve yazarın adı hem dosya içinde en üste hem de dosya adına yazılarak; her türlü görsel ürünün JPG veya benzer versiyonda bir dosya olarak e-postaya ek olarak gönderilmesi gereklidir.
3. Gönderilen her ürün nihai olarak gönderilmelidir. Bir başka deyişle “düzelteli şekli yeniden gönderiyorum”, “son şekli” vb. ibarelerle yeniden gönderilen aynı ürünlerin sonraki versiyonları dikkate alınmayacaktır. Gelen her ürünün ilk gönderilen versiyonu esas alınacaktır.
4. Yazım kurallarında TDK kurallarını kısmen uyguluyoruz. Dergimizin kurulma gayeleri gereği farklı kurallarda uygulanabilmektedir.
5. Kaynakça verirken APA sistemini tercih ediniz.
6. Metinler Times New Roman yazı karakteri, 12 punto ve 1.5 aralık ile gönderilmelidir. Gönderilen dipnotlu yazılarda Word içindeki “Başvurular-Dip not ekle” ilişkimi kullanılmalıdır.
7. Paragraf girintisi TAB tuşuyla yapılmalıdır.
8. İlk kez şiir gönderecek şairlerden en az üç şiirleriyle birlikte, şiirle olan ilişkilerini de içeren kısa özgeçmişlerini de göndermelerini istiyoruz. Şiirler ve özgeçmiş bir “Word” dosyası olarak e-postaya ekleme yapılmalı. Dosya adında ve dosya içinde en üstte şairin ad ve soyadı, her şiirde o şiirin başlığı mutlaka yer almalıdır.
9. Bu taleplerimize uymayan gönderileri, maalesef değerlendirmeye alamıyoruz.

Editör'den,

Bismillâhirrahmânirrahîm

Alemlerin Rabbine hamd, salat ve selam Peygamber Efendimiz Hazreti Muhammed Mustafa'ya (sallallahu aleyhi vesellem) onun güzel ashabına ve ehli beytine olsun.

İçimde yeşermesine müsaade etmediğim ümitsizliğe ve kararmış sokakların unutulmuş çığlık çığlığa bağırان çocuklarına...

Türk-İslam medeniyetinin mimarlarından büyük alleme-i cihan Muhammed bin Ahmed Tûsi, Gazzâlî der ki; soğumuş demiri çürümüş eşyayı düzeltmeye çalışma. Yani içten çürümeye başlamış hiçbir şey için emek harcama. Sözünden anlamayana kelam etme.

Değerli dostlar, işte bu minval üzere yürüyen ve bir medeniyetin mustusunu taşıyan genç kuşaklara önderlik etme yolculuğumuzun ilk adımını bu sayı itibariyle atmış bulunuyoruz. Rabbim emek verip karşılığını yalnızca Rahmet-i Rahmandan ummayı ve her daim sırat-ı müstakim üzere olmayı hepimize nasip eylesin. Mecmuamızın ilelebet payidar olması dileğiyle yüklenmiş olduğu ağır sorumlulukların farkında olan nesiller yetiştirebilme gayesine bizleri ilhak eylesin.

Kıymetli dostlar, bu iyi temenniler içerisinde inanıyorum ki ümidin ve anlayışın hâkim olduğu, herkes tarafından daha yaşanabilir bir dünya tasavvurunun realitesi vuku buluncaya dek yazılarımızı büyük bir kararlılık içerisinde yayınlamaya devam edeceğiz. Buradan tüm Türk-İslam alemine ve değerli okuyucularımıza seslenmek istiyorum. Merhum A. Sezai Karakoç ağabeyin söylemiş olduğu üzere ümidimizi yitirmeden aşk ve disiplin şuuru

ile hikmetin öz manasına ulaşma gayreti içerisinde olmalıyız. Bu gayret öyle büyük öyle yüce bir gayedir ki insanı insanca yaşama şuuruna ulaştıracak nesillerin öncüleri ve dahi önderleri kılacak, İslam düşünce dünyasını şekillendirecek, hikmetli bir nefes aldırarak en yegâne yapı taşlarından bir tanesidir. Mecmuanın ismini aldığı hikmet kavramı lügat anlamıyla bilinmeyen neden, gizine akıl ermeyen neden, bilgi edinme yetisi, idrak ve sezgisel algılayış ile birlikte özümseme anlamı taşımaktadır. Hikmet ve hikmetli söz söyleme ancak tüm ilimlerin toplamı ve ilimlerin bütünü anlamına gelmektedir.

İlm-i Ledüinün sırrına vakıf olma arayışı ve mutlak güç sahibi karşısındaki acziyet giryasını boşaltıcı, oldukça çarpıcı söz varlığı anlamı taşımaktadır. Böylece hikmet kavramı kuruluş amacımızın yeniden medeniyet tasavvuru içerisinde kelamın can bulması ve kaybettiğimiz öz değerlerimizi yeniden inşa çabamızın bir göstergesi kabul edilebilir.

Değerli kardeşlerim; ulusal çapta böyle bir derginin ortaya çıkışı, yaşamış olduğumuz çağda çağın getirmiş olduğu yıkıcı tahribata dur diyecek ve söz varlığımızı yeniden canlandıracak bir çatı vazifesi görmesi niyeti ile kurulmuştur. Bu niyet ahkam-ı beşerde vücut bulduğunda ubudiyet makamının uluhiyet makamına tecdid edici yönünü en çarpıcı gerçekliği içerisinde gözler önüne sermiştir. Öyle ki ubudiyetin farkına vararak yaşama gayreti taşıyan bir toplum inşası ve imarı oluşturma gayesini ihtiva etmektedir.

Sevgili dostlar, bütün bunlara sevgiyi eklemeliyim. Sevgi güçtür. Sevgiyi anlayanın ve anlamlandırabilmenin varoluşu ve yaşamın sürükleyici realitesi içinde kayboluşunu önleyici bir güçtür. Öyle ki insan, sevgisiz yaşayamaz. Sevgi, hakikatin ışığı ve temsilcisidir. Böylece hikmet arayışının yol başçısı ve insaniyetin hikmet arayışındaki bâb-ı âlisidir.

Kardeşlerim; edebi nazariyatı, hikmet metaforu ile birleştirerek ayak-

ları daha sağlam yere basan bir dünya tasavvuru inşa etme ve bu dünya hayatı son bulmadan yeni nesillere bir eğitim müessesesi kurma tahayyülü içerisinde gayret ve çabası olan tüm paydaşlara teşekkür ediyorum. Aşkın hikmetli yolculuğuna inanan dostlara selamlarımla, hayırlı ve istifadeli bir okuma diliyorum.

30.08.2023 / ANKARA

şiir ve Hikmet

Arif AY

“şiirde hikmet vardır.” (Hadis)

şiirin de hikmetin de pek çok tanımı vardır hiç kuşkusuz. şiirin tanımlarından biri de onun hikmetli söz olmasıdır. Çağımızın iki büyük şairi de klasik edebiyatımızın bu tanımını pekiştiren tanımlar yaparlar. Necip Fazıl Kısakürek: “Bizce şiir, mutlak hakikati arama işidir. Eşya ve hadiselerin, bütün mantık yasaklarına rağmen en mahrem, en mahcup, en nazik ve en hassas nahiyesini tutarak ve nispetlerini bularak mutlak hakikati arama işi...” der. Sezai Karakoç ise şiiri “Tanrı armağanı” olarak telakki eder ve “şiir hakikatin doğa ve tarih içinde atan nabzı, çarpan yüreğidir” der.

Hikmetin tanımları arasında “Hakka uygun düşen söz”, denildiğı gibi “Bu, ilahi işaretleri -ayetleri- düşünen sağduyu sahibi kişilerin sahip olabileceğı bir bilgidir” diye de tanımlanır. Zira Allah şöyle buyurur: “O, hikmeti dilediğine verir. Ve kendisine hikmet verilmiş olana çok büyük bir hayır ve-

rilmiş demektir. Gönlünü ve aklını çalıştıranlardan başkası düşünüp anlayamaz.” (2/269)

Görüldüğü gibi hikmet öyle kolayca elde edilebilecek bir şey değildir. Allah’a yakın olmak için yoğun bir çabayı gerektirir. Bu çaba, Allah’ın buyruklarını hayata geçirme ve küfürle mücadele etme çabasıdır.

Söz sanatlarının en eskisi olan şiirin, hakikatle ve hikmetle köklü ve sahih bir ilişkisi vardır. Hegel’in ifadesiyle o, ilahî olanla, insanî olanın içten birleşmesidir.

Şiirin ne olup olmadığı, daha doğrusu şairin kim olduğu hususunda bana göre tek mihenk, Şuâra Suresi’nin ilgili ayetleridir. Bu sure, kimilerinin iddia ettiği gibi şairi ve şiiri kötülemez. Aksine, şairi olumlar. Şairlere, hakikatin izinde gitmeyi, ahlâklı olmayı; yani, kendilerini aldatmamalarını, yalan söylememelerini (yapmadıklarını yapmış gibi görünmemelerini) gerçeğin (hakikatin) peşinde olmalarını, tutarsız olmamalarını, erdemli olmalarını, haksızlığa ve zulme karşı durmalarını, Allah’ı sıkça anmalarını, O’nun vaadi-ne güvenmelerini tebliğ ve telkin eder.

Oysa, modern çağın şairlerinin çoğu bu değerlerin uzağında hatta aksi yönündedir. O. Paz, bu durumu şöyle vurgular: “Dinî değerlerin ortadan kalkmasıyla imge ve düşüncelerin rastlantısal çağrışımından başka bir şey kalmadı geriye. Modern dünya anlamını yitirmiştir ve bu yönelim yokluğunun en dehşetli kanıtı, düşüncelerin kozmik ya da ruhanî bir ritim tarafından değil, sadece rastlantılar ve başıboş çağrışımlar tarafından yönetilmesidir. Bu yıkıntıların oluşturduğu kaos teolojik dünyanın tam bir zıddıdır (O. Paz, Şiir Nedir: Yay ve Lir, İstanbul 1999 s. 85).

Konu, söz konusu ayetlerin ışığında irdelendiğinde, şiire ve şaire iliş-

kin her şey tüm açıklığıyla ortaya çıkar. Bana göre, bu çerçevenin dışında ne söylenirse söylensin lafûgüzaftan öteye gitmez. Sahih olan, esas olan, geçerli olan da bu belirleyiştir. Bu tespitten, bugüne kadar şiire ve şaire dair ortaya konmuş görüşlerin tümünü reddettiğim, önemsemediğim anlamı çıkarılmamalı.

Şiir-hakikat, hikmet ilişkisi bağlamında, M. Heidegger’in “Şiirin özü Hakikat’ in kuruluşudur.” ya da “Hakikat kendini en okunaklı biçimde şiire koyar.” sözlerinden hareketle şairin bunu nasıl başaracağı konusuna geçebiliriz. Bunu tasavvufun temelini oluşturan dört kapı (Şeriat-Tarikat-Marifet-Hakikat) örneğiyle kısaca şöyle açıklayabiliriz. Hakikat dördüncü kapı olarak adeta zirveyi, son noktayı imler. Yunus’un dediği gibi:

Bu şeriat güç olur; tarikat yokuş olur

Marifet sarplık durur; hakikatdur yücesi

Öteki üç kapı, “Seyr u sülûk” yani Hakk’a erme yolculuğunda aşamalardır. Yola koyulmanın ilk aşaması “Şeriat Kapısı” yani ister zahiri ister batını olsun, dinî hükümleri kabullenme (iman etme) ve onlara uymadır. Şairi şiir tekkesinin şeyhi ya da müridi olarak düşündüğümüzde, onun yapacağı ilk şey inanması ve inandığını hayata geçirmesidir.

İkinci kapı “Tarikat Kapısı”, “Seyr u sülûk” yolculuğunda kuralların, ritüellerin öğrenildiği, uygulandığı aşama. Bu aşama, şairin şiirin yapısal özelliklerini kavradığı ve şiir talim ettiği bir süreçtir.

Üçüncü kapı “Marifet Kapısı”, bilgi ve irfan sahibi olma aşamasıdır. Şairin yeteneğini, elde ettiği bilgilerle keşfetmesi ve onu işler hâle getirmesidir. Sanatını oluşturduğu, şiir yazmaya koyulduğu aşamadır.

Bu üç aşama şaire bir misyon yüklüyor. Bu misyonun bilincinde olmaktır şairi hakikate yönelten. Hakikat ise yaratan ve yaratılanların künhünü kavramaktır. İşte bu alan tam bir bıçak sırt; haddi aşıp aşmama noktasıdır. Dili kullanma becerisinin en ustalık gerektiren alanıdır. Şair, bu alanda Hal-laç'ın durumuyla yüz yüze gelebilir. Anlaşılmazlığın bedelini trajik bir biçimde ödemek zorunda kalabilir.

Turan Koç'un İslam Estetiği kitabında belirttiği gibi: "Gerçek sanat hakikat ve hikmetle canlı bir alışveriş içinde olan sanattır. İman tecrübesi bir yönüyle estetik bir tecrübedir. Hatta iman tecrübesinin bedî' tecrübeyle birlikte geliştiğini söyleyebiliriz."

Buraya kadar anlatılanlar; şairi, dolayısıyla şiiri hangi düzlemde görmemiz gerektiğini ortaya koymanın bir çabasıdır. Bundan sonrası, şiirin yapısal sorunlarını içerir ki, her şair sanatsal yeteneği ölçüsünde bu sorunlarla hem hâldir zaten.

Şiir tarihine baktığımızda, kalıcı şiirler ortaya koymuş pek çok şairin Şuâra Sûresi'nin olumladığı şairler olduğunu görürüz. Şiiri sahih kılan en önemli unsur, şairin duruşu ve samimiyetidir. Hayatın her alanında olduğu gibi şiir de istismara açık bir alandır. Söz konusu duruşa sahip olmayan şairler, şiirleriyle bir süreliğine dikkatleri üzerlerine çekip insanları oyalayabilirler; fakat şiirin ince eleği onları bir kenara bırakır. Onlar yine de her vadide (sözcüklerin, hayallerin peşinde) şaşkın şaşkın dolaşırlar.

Bu noktada hakiki şair kendini iki boyutlu bir mücadelenin içinde bulur. Birinci boyut, sahte şairlere karşı verdiği mücadele, ikinci boyut ise, sahte şairlere uyan "azgınlara" karşı verdiği mücadeledir. Aliya İzzetbegoviç bunu şöyle ifade eder: "Hakiki bir şair, hakiki bir sanatçı istemese bile 'mücadeleye girmiştir'. Onun sanatı –eğer hakiki ise- daima yalanların aleyhine şahitlik

etme durumundadır. Sanatçıların kaçınılmaz mücadelelerinin bulunduğu yer burasıdır.”

Hakikat kavramının felsefi ve dinî pek çok anlamı olduğunu biliyoruz. Bu anlamlardan biri de dürüst olmaktır; yani, doğru dürüst yaşamaktır. Şair hangi yaşamı seçmişse, ondan sadır olan şiir de o hayatın ruhunu ve anlamını sunar bize.

Nietzsche’nin “Yalnızca bilinçli ve iradeyle yalan söyleyebilenler –ki onlar sadece şairlerdir- doğruyu söylerler.” sözü -önemli bir paradoksu içerse de- bugün de geçerlidir. Nietzsche’nin “yalan” kavramını etik anlamda mı yoksa “geçicilik” anlamında mı kullandığını kesin olarak bilmesek de sözün içerdiği anlamdan “geçiciliğe” daha yakın olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü, “Mutlak Hakikat” in dışındaki her şey geçicidir. Dilimizdeki “yalan dünya” deyimini de bunun karşılığıdır.

Şairin, imgelemine oluştururken dil aracılığıyla kullandığı malzeme, işte bu geçici olan malzemedir. Yani kendi, yaşadığı çevre ve tecrübe birikimidir. Necip Fazıl Kısakürek bunu: “Mutlak hakikati araştırma cehdini adım adım kanunlaştırdığı marifetler manzumesi olarak müspet bilgiler, iç manalarını ve ruh emrindeki tabîlik ölçülerini getirdikleri yeni his iklimleri içinde şiirde bulacaktır.” şeklinde ifade eder. (Necip Fazıl Çile, Büyük Doğu Yayınları İstanbul 1987, s.498)

Şairin bütün marifeti ve başarısı bu geçici malzemedен oluşturduğu imgelemle ezeli ve ebedî olanı kavratana bir yapıyı (şiiri) oluşturmasıdır. Bu oluşum yeni bir anlam ve idrak birimidir. Şiirin önemi, vazgeçilmezliği tam da buradadır. Çoğu kez, şiirin yalanı, bilimin gerçeğinden daha insanî, daha kalıcı ve daha geçerlidir. Söz buraya gelmişken Aliya İzzetbegoviç’in bu konuya ilişkin şu görüşüne yer verelim:

“İki hakikat, biri şairin diğeri bilim adamının hakikati. Şaire göre yıldızlar ya göz kırparlar ve üzgündürler veya göklerden bize bakıp ebediyetten bahsederler; ay, semanın ışığı, aşıkların arkadaşıdır; dere mırıldanır ve bir hikâye anlatır, yaşlı meşe ağacı sırlar saklar; gökler gülümser ya da öfkeyle gürler, dağ zirveleri büyük mavi gökte düşünür ve tabiatın ezeliliğinden ve tüm beşerî şeylerin geçiciliğinden bahseder vs. Bilim ise varlıkları hayli farklı görür. Bilim için tabiat ayrılmış, tecrit edilmiş bir haldedir, oradadır; âlem boştur, her şey kendinde, kör ve gayri şahsi kuvvetlerin bir oyunundan ibarettir. Ay, bilinen veya anlaşılabilen herhangi bir gaye olmaksızın uzayın karanlıklarında milyonlarca yıldır hareket edip duran düz ve soğuk bir gezegendir. Eğer şairin yalanının mı yoksa bilim adamının doğrusunun mu bize daha yakın olduğunu ve daha fazla hakikat sunduğunu kesin olarak söyleyebilseydik kendimiz hakkında çok daha fazla şey öğrenebilirdik. Belki de mahiyetimiz ve kökenimizle ilgili cevap bizim kim olduğumuz ve nereden geldiğimizle ilgili soruların cevabı burada yatmaktadır” (Aliya İzzetbegoviç, Özgürlüğe Kaçışım: Zindandan Notlar, s. 2, Klasik Yayınları, 2005, İstanbul).

Bugüne baktığımızda bazı istisnalar dışında, şiirimiz yüz yılı aşkın bir süreden beri seküler bir düzlemde varlığını sürdürüyor. Allah’ın buyruklarının hayattan çıkarıldığı bir düzlemde hikmetten söz etmek havanda su dögmektir. Sezai Karakoç güzel bir örnek verir: “Demek istiyoruz ki, ipek böceğinin kozasını örmesi için dutluk lazımdır. Dutlukları yok ederseniz ipek böceği de ipekçilik de zamanla kaybolur gider... Ya da, bugün olduğu gibi sentetiğe, suni ipekçiliğe döner.” (Edebiyat Yazıları II, s.8)

Sezai Karakoç'un verdiği örnekte olduğu gibi bugünkü şiirimiz ilahi ilhamdan kopuk olduğu için sentetik bir şiirdir. Çünkü, gerçek edebiyatımızın, gerçek şiirimizin beslendiği kaynaklar yüz yıl öncesinde hayattan çıkartılmıştır.

Medeniyet tasavvuru da nasıl?

D. Mehmet DOĞAN

Son yıllarda “*medeniyet*” çok rağbet gören kelimeler arasına girdi. Köklü medeniyetimizden söz ediyoruz, geleceğe yönelik bir medeniyet tasavvuru iddiasını sık sık dillendiriliyoruz. Fakat bunlara zemin olabilecek yayınlar, yazılar, tartışmalar... dikkate alınmayacak kadar az. Medeniyet iddiası, medeniyetimizin köklerini bilmek, o kökler üzerinde yeni, hatta çağdaş bir medeniyet ağacı büyütmek demek. Bunun için ciddi bir müktesebatımız, birikimimiz olması gerekmez mi?

Türkiye kendine ait ne varsa, bir zamanlar “*devrim*” çarkının dişli-leri arasında öğüttü. Plastik sanatlarını, müziğini silip attı. Edebiyatını yerin dibine batırdı. Zengin dil hazinesini yok saydı. Kendi tarihini reddetti, sentetik bir tarih imâl etmeye yürüdü. Tasavvurlarını, tahayyüllerini bile dumura uğrattı. Uyduruk bir “*halkçılık*” iddiasıyla folklor çerçevesindeki gelenekli sanatlara müsaade edildi. Fakat, bu bir oyalanma konusundan başka bir şey değildi. Bunu “*masal*” konusunda umumî kaynaklarda neler var diye baktı-

ğımında bir daha müşahede ettim. Ansiklopedilerde masallarımızla ilgili verilen malumat bir daktilo sayfasından fazla değildi. *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*'nin masal maddesi uzunca, fakat orada da bizim masallarımızla ilgili ciddi, tutarlı, ayrıntılı bir şey yok. Bana öyle geldi ki, ülkemizin en başarılı ihtisas ansiklopedilerinden olan TDEA'nin en zayıf maddesi “*masal*” maddesidir!

Masal, efsane, mitoloji deyip geçmemek lâzım. Erken yaşlarda çocukların beslenme kaynakları, geleceklerini şekillendiriyor. Ninnisiz, masalsız, türküsüz, şarkısız çocuk büyütülmez. Peki çocuklarımızı kendi masallarımızla büyütebiliyor muyuz? Çocuk yaşlarda kendi kahramanlarımızla tanıştırebiliyor muyuz? Kahraman denilince sadece devlet adamlarını, büyük komutanları kastetmiyoruz elbette. Manevî-kültürel alanın kahramanlarını bilmek belki de onlardan daha önemli.

Neden *çocuklarımızı kendi masallarımızla büyütemiyoruz? Neden Anglo-Sakson, Alman veya başka kültürlerin masallarından yakamızı kurtaramıyoruz?*

Kendi masallarımızdan korktuğumuz bir devir yaşadık. Cumhuriyet'in ilk yıllarında ilk ve orta okul Türkçe kitaplarında yeni yetişen nesilleri bu önemli halk mahsullerimizle tanıştırmaya mesafeli durulduğu pek bilinmez. Konu 1-5 Mayıs 1939 tarihlerinde Maarif Vekili Hasan Âli Yücel başkanlığında toplanan 1. Türk Neşriyat Kongresinde “*Gençlik ve Çocuk Edebiyatı Encümeni*” raporunun görüşülmesi sırasında tartışılmış. Raporda, iki yaşından itibaren çocuklara anlatılmaya başlanan masalların çocuğun gündelik hayatından alınması; hayvanlar, bitkiler ve bütün tabiat ifadesine ait masalların tercih edilmesi üzerinde duruluyor ve “*başka memleketlerde, hayali masal sahasında çok büyük ve kıymetli yer tutmuş olan peri masallarına yer*

vermemek muvafık görülebilir. Ancak bu yaştaki yaratıcı muhayyilenin başka masallarla behemehâl beslenmesi lâzımdır” deniliyor.

Türk masallarının padişah, sultan, şehzadeler etrafında dönen örnekleri zamanın yöneticilerini ürkütmüştür. Sürekli karalanarak unutturulmak istenen Osmanlı döneminin böylece çocukların zihninde yaşamaya devam etmesi kuşkusuz Avrupa masallarına kucak açılmasına sebep olur. Onlarda da cinler periler var! Her halde şu noktaya varılmış: *“Avrupa masalları, ama cinsiz perisiz olanları!”* Cumhuriyet pozitivizminin ilk mektep seviyesinde ifadesi bu! Pozitivist mantığa uymayanı yasakla veya sansürle!

Komisyon’un raporu üzerine söz alan o zamanın bilinen yazarlarından Nureddin Artam, Avrupa masallarında da şövalyeler ve prensler olduğunu, bunların da olmaması gerektiğini söylüyor. Nurullah Ataç, *“Kahramanlar arasında peri cin masalları, sultan masalları bulunmasın, diyoruz, bilmem doğru mudur? Cin peri masallarının insan ruhu üzerinde kötü tesiri yoktur”* diyor. Padişahlı, şehzadeli masalların savunmasını da daha sonra Türkiye’den ayrılmak zorunda kalan halkbilimci Pertev Naili Boratav yapıyor. Bir masalda padişah, sultan geçmesi onlarla ilgili müsbet kanaat uyandırmaz, hatta bazı masallarda padişah zulmüne isyan teması işlenir. Rapor üzerine konuşanlardan, ismini başka bir yerde görmediğimiz Sanober Tanyeri, onları kaldırırsak, yerine krallar konulacak, *“bunu kaldırınca kuvvet mümessilleri olarak diktatörleri mi koyacağız”* sorusunu soruyor...

Gerçekten bir sorun, mesele, problem... var ortada. Fakat, günün sorunları karşısında unutilan, ihmal edilen, gözden kaçırılan bir mesele bu. Bana öyle geliyor ki, son yıllarda millî aidiyet, kültürel kimlik konusunda büyük bir buhran içinde olan Türkiye’de bu konunun dile getirilmesi, “muhafazakâr” kesimi aşan bir noktaya tırmanmıştır.

Türkiye aidiyet rabıtalarnı yitirmiştir. Kimlik bağlantılarını kaybetmiştir. Bu ağır işleyen süreç, 28 Şubat müdahalesiyle hız kazanmıştır. Tesirlerini zaman geçtikçe daha fazla hissediyoruz ve hatta yakın zamanda kimlik krizini derinleştirecek problemlere kaynaklık edecek bir noktaya gelindiğini müşahade ediyoruz.

Türkiye’de gelenek, birikim, masalından edebiyatına, müziğinden efsanesine ihmal edilmekle kalınmadı, ekseriya alttan alta, bazen da açıkça tahkir edildi. Bunların küçümsenmediği yerlerde de bunlara kaynaklık eden aidiyet oluşturuu unsurlar tahkir edildi, yok sayıldı.

Bin yıllık Müslüman varlığımız, bu varlığın oluşturduğu değerler dünyamız, ahlâkımız, manevî birikimimiz saldırıya uğradı. Kendi benimize karşı savaşa zorlandık. Bu savaşı kazanmış olabiliriz. Fakat bu bizim için iftihar edilecek bir zafer değildir. Bizim bize karşı kazandığımız zaferi şimdi başka merkezler kutluyorlar ve önümüzdeki on yıllarda insanımız üzerinde yapabilecekleri operasyonlar için ellerini ovuşturuyorlar...

Kendi masallarımız konusunda bazı kalın ciltli müracaat kitaplarına başvurmuş fakat, tatminkâr bilgiler edinememiştik. Merhum Ahmet Kabaklı’nın **Türk Edebiyatı** imdadımıza yetişti. Birinci ciltte masal bahsi derinlemesine ele alınıyor, bazı örneklerle birlikte kaynakça veriliyor ve üstüne üstlük bazı “*yapma*” masallardan bahsediliyor. Hele, 18. Yüzyılın sonlarında Berlin büyükelçimiz olan Aziz Efendi’nin *Muhayelat*’ında yer alan hikâyelerin “*yapma masal*” olarak önümüze konulması hoş bir devam tesiri uyandırıyor.

Demek ki, mesele dönüp dolaşıp bir noktaya geliyor: Türkiye’de insan unsuru, hâfızası değiştirilerek yabancılaştırıldı. Bizim masalımızı, efsanemizi, destanımızı, türkümüzü, tekerlememizi hatta kelimemizi bilmeyen-

ler, şimdi Türkiye’de olup bitenlere de yabancı kalmaktadırlar. Bir taraftan, tamamen yabancı kültür hamulesi ile yetişen nesiller, buna paralel olarak İngilizceye adapte edilmiş öğretim sistemi...

Çocuklarımız, Batı masalları başta olmak üzere dünya masallarını biliyor, çünkü piyasa ona göre kurulmuş. Masallar bir tarafa, çizgi film sanayiinin tipleri ile yatıp kalkıyor. Kendi masallarından bîhaber büyüyenler, daha sonra millî varlığımıza ait ne varsa red ve inkâra yöneliyorlar. İş daha öteye gidiyor: *Varlığımızın düşmanı oluyorlar!*

Türkiye, oryantalizmin ilk hedef olarak seçtiği ülke idi. Türkiye’de oryantalist hedeflere büyük ölçüde ulaşıldı. Bunu yabancılar kendi elleriyle yapmadılar. Türkiye’de onların görüşlerini bilerek veya bilmeyerek tatbik eden unsurlar bu zemini hazırladılar.

Bugün kendi masallarımızı bilmek, efsanelerimizden beslenmek, tür-külerimizle duygulanmak, edebiyatımızla, sanatlarımızla nefes almak imkânı en asgarî seviyeye indirilmiştir. Bazıları bu toprağın değerlerini anlamıyor, bu değerlerden beslenen insanını, bir sömürgeci kadar bile tanımıyor. Kimi ezana şaşıyor, kimi camiye, kimi oruca, kimi de başörtüsüne!

Peki, buna karşılık Batı’dan gelen kültürel unsurlar dini kapsama alanı dışında mı bırakıyor? Ne mümkün. Fransa’da film yönetmenliği *öğretimi gören* genç, semiyoloji dersine giren profesörün “*Eğer İncil’i bilmiyorsanız, eski ve yeni ahit kaynaklı mitolojiden haberiniz yoksa, seyrettiğiniz filmleri anlamanıza da imkân yoktur*” sözü karşısında apışıp kalıyor. Türkiye’de laikleştirme cinneti o raddeye geldi ki, cinayete dönüştü. “*Laikleşme*” uğruna bütün kültürümüzden, kendimizden, benliğimizden, kişiliğimizden yoksun bırakıldık. Bir toplum başka toplumların değerleriyle, kültürüyle yaşayamaz, yaşatılamaz. Kültürel anlamda yabancılaşmadan sıyrılıp ciddi bir kendine

dönme, kendi kaynaklarından beslenme hareketine ihtiyacımız var. Bu bizim için bir rönesans hareketi kadar önemli. Elbette, dünyanın kültürel verimlerinden, zihin açıcı güzel örneklerinden de uzak kalmadan bunu yapmamız gerekiyor.

İnsana Verilen Benliğin Hikmeti

Murat AKKAYA

İnsan, Rabbini bulmaya, bilmeye, tanımaya ve “kul” olma bilincine ermeye çalışan zorlu bir vazife ve yolculuğa sahiptir. Bu yolculuk için insana akıl, irade, düşünmek, zekâ, sevmek, üzülmek, âşık olmak gibi iç âlemine ait özelliklerle yürümek, görmek, konuşmak gibi sayısız maddî kabiliyet ve donanım verilmiştir. İnsana verilen tüm bu özellikler, yüce kitabımızda “emanet”¹ olarak isimlendirilmiş ve insan bu emanetlerin her birini yerli yerinde kullanmakla “mükellef” kılınmıştır.

Emanet’in lügat manası: “eminlik, birisine koruması için bırakılan şey” iken ıstılah manası için birçok manalar verilmiş. Bunlar içerisinde en meşhur olanları şunlar: “Dini tekliflerin tamamı”, “farzlar”, “İslam’ın emirleri”, “insana ihsan edilen her nimet”, “akıl”, “yeryüzüne halife olma kabiliyeti.”

1 Ahzab Suresi 72. Ayet: “Biz emaneti, göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar bunu yüklenmekten çekindiler; (sorumluluğundan) korktular. Onu insan yükledi. Doğrusu o çok zalim, çok cahildir.” Diyanet Vakfı Meali.

Emanetle ilgili ayet-i kerimede, emanetin göklere, yere ve dağlara “teklif” değil, “arz” edildiğinden bahsedilir. Teklif edilseydi reddetmeleri düşünülemezdi. Arz etmekte bir başka mana vardır. Bir padişah, huzuruna çağırdığı bir askere bir vazife arz eder. Mesela, ona “Sen kâtiplik yapabilir misin?” diyebilir. O nefer, padişahından özür dileyerek, “Maalesef benim okuma yazmam yok; olsaydı emrinizi yerine getirirdim.” der. Bu teklif, “Bana bir su getir.” demeye benzemez. Suyu her nefer getirir, ama kâtipliği herkes yapamaz.

Evet, gök ve yer ehline teklif edilen vazife onların kabiliyetleriyle, sermayeleriyle, kuvvetleriyle yapabilecekleri cinsten değildir. Ama insanın yaratılış keyfiyeti, ona takılan cihazlar, verilen kabiliyetler bu vazifeyi yapmasına müsaittir. Nitekim göklerin çekindiği bu emaneti, kabiliyetleriyle birlikte yüklenmiştir.

Çağımızın etkili bir müfessiri olan Said Nursî, ayet-i kerimede ki emanet için önceki müfessirlerin yaptığı ıstılah manalarını kabul etmekle beraber,² bu emaneti “ene” yani insana verilen benlik olarak izah etmekte, asırlar boyu kabul gören emanet’e yeni bir bakış kazandırmaktadır.

“Kâinât kapıları zâhiren açık görünürken, hakîkaten kapalıdır. Cenâb-ı Hakk, emânet cihetiyle, insana ene nâmında öyle bir miftâh (anah-tar) vermiş ki, bütün âlemin kapılarını açar. Ve öyle tılsımlı bir enâni-yet (benlik) vermiş ki, Hallâk-ı Kâinât’ın künûz-u mahfiyesini (gizli hazinelerini) onun ile keşfeder.”³

Bediüzzaman, insanın kendisini keşfetmesi yani marifetü’n-nefs yap-masının “ene” emanetiyle olduğunu, bunu başarması neticesinde hem yaratı-cını bulup tanıyacağını hem de kâinatı keşfedeceğini söylemektedir. “Kâinât

2 Bediüzzaman Said Nursi, Osmanlıca Sözle: Otuzuncu Söz, (Isparta: Hayrât Neşriyat, 2015) s. 219.

3 A.g.e.: s. 219-220

kapıları zâhiren açık görünürken, hakîkaten kapalıdır” ifadesi de mevcudatın ne ifade ettiği niçin var olduğu gibi konuların keşfini dahi insanın kendi benliğini bilmesine bağlamaktadır.

Nursî’nin “emanet”i “ene” olarak yorumlamasında hiç şüphesiz yaşadığı çağdır. Nursî, miladî 19-20. asırlar arasında yaşamış nevi şahsına münhasır⁴ bir Osmanlı âlimidir. Zikredilen asırlar, Osmanlı’nın ve dahî tüm insanlığın, Batı’dan gelen ateizm, deizm, agnostisizm, nihilizm, komünizm vb. ideolojilerle sarsıldığı son derece kritik asırlardır. Batı kendisi haricinde hiçbir kültüre, dine, düşünceye hayat hakkı tanımamakta; bilhassa materyalist-ateizm aracılığıyla insanlığın mevcut tüm inançlarının ve yaşayan tüm dinlerinin hayatını tehdit etmektedir. Bu tehdit dalgaları insanı yeryüzünün tanrı olduğunu hissettirecek bir ene (benlik) sahibi olmaya itecektir. Nitekim bu gerçekleşmiştir. Psikanalist Lacan’ın, “Tanrı inancını yitiren insan, artık her şeyi tanrılaştırmaya başlayan bir insandır” şeklindeki tespiti, bu açıdan oldukça zihin açıcıdır.

Başka eserlerinde emaneti göz, kulak, dil, akıl gibi maddi ve manevi cihazlar olarak yorumlarken⁵ “ene” meselesi için müstakil bir eser telif etmiştir. Meseleyi daha düşünsel bir açıdan ele aldığımızda ise Avrupa’nın materyalist-ateist felsefesinin, varlığı, insanı ve Tanrı’yı idrak biçimini, İslâm ve dahî tüm insanlık açısından büyük bir yanlış ve yıkıcı bir tehdit olarak görmesi, onu bu eseri telife iten en önemli etmendir.

Nursi, insanlığın bu yanlış ve tehdidini son birkaç asra sınırlamaz. İnsanlık tarihi boyunca “ene” kabiliyetinin doğru ve yanlış kullanımının neti-

4 Said Nursi’nin medrese eğitim hayatı yaklaşık üç aydır. Bu süre içerisinde 90 ciltten fazla kitabı ezberlemiş ve 15 yıllık medrese eğitimi tamamlamıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz: Ahmet Akgündüz, *Arşiv Belgeleri Işığında Bediüzzaman Said Nursi ve İlmi Şahsiyeti, Birinci Kitap*, (İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 2013) s. 282-292

5 Ayrıntılı bilgi için bkz: Sözler Mecmuası, 6. Söz.

cesi olarak cennetin tuba ağacı veya cehennemın zakkum ağacı gibi insanlık âleminde büyüdüğünü ifade eder:

“Evet ene, zaman-ı Âdemden şimdiye kadar âlem-i insaniyetin etrafına dal budak salan nûrânî bir şecere-i tûbâ ile, müdhiş bir şecere-i zakkûmun çekirdeğidir.”⁶

İnsan’daki Esmâ-yi İlahiye ve Ene’nin Kullanımı

İnsan tüm ilahî isimlere aynadır. Hayat sahibi olması, rızka ihtiyacı olması, görmesi, konuşması, bilmesi, ölmesi, güzel bir surette yaratılması... Hepsinde sayısız ilahî vasıfların tecellisi vardır.

Mesela elimizde bir ayna olsa ve bunu güneşe karşı tutsak aynanın içinde güneşin görüntüsünü görürüz.

Şimdi bu aynada görünen güneş ışığı ya güneşten geliyordur veya bizzat aynanın içinden çıkıyordur. Eğer aynayı başka bir yöne çevirsek içindeki güneşin görüntüsü kayboluyorsa, demek ki aynadaki ışık güneşten gelmiyordur. Şayet aynayı farklı yönlere çevirdiğimiz zaman ışık kaybolmuyorsa, o zaman ışığın bizzat aynanın kendi içinden çıktığına hükmedilir.

İşte kâinattaki bütün varlıklar, insan da dâhil Allah’ın isimlerine bir ayna gibidir. Onun isimlerini yansıtmaktadır. Bizdeki işitme, ilim, irade görme ve hayat vb. sıfatlar kendimizden çıkıyor ve bize ait ise, o zaman bu sıfatların bizde sürekli olması ve bizden gitmemesi gerekir. Hatta ölüm hadisesi de olmaması icap eder...

İşte varlıklardaki hayat ve hayata bağlı her türlü sıfatlar, Allah’ın

6 Bedüzzaman Said Nursî, a.g.e. s. 219.

isimlerinin tecellisi ile var olur, görülürler. Allah'ın bu isimleri ebedî olduğu için, Allah'ın iradesi ile o isimlerin aynaları hükmünde olan- başta insan olmak üzere - varlıklar da ahirette ebedî olacaklardır.

“İnsan, üstünde nakışları görünen esmâ-yı İlâhiyeye aynadârlık eder. Otuz İkinci Söz'ün Üçüncü Mevkıf'ının başında bir nebze îzâh edilen, insanın mâhiyet-i câmiasında nakışları zâhir olan yetmişden ziyâde esmâ vardır. Meselâ, yaradılışından Sâni', Hâlık ismini; ve hüsn-ü takvîminden Rahmân ve Rahîm isimlerini; ve hüsn-ü terbiyesinden Kerîm, Latîf isimlerini ve hâkezâ bütün a'zâ ve âlâtı ile, cihâzât ve cevârihiyle, letâif ve ma'neviyâtıyla, havâs ve hissiyâtıyla ayrı ayrı esmânın, ayrı ayrı nakışlarını gösteriyor. Demek, nasıl esmâda bir İsm-i A'zam var. Öyle de, o esmânın nukûşunda dahi bir nakş-ı a'zam var ki, o da insandır. Ey kendini insan bilen insan! Kendini oku. Yoksa hayvan ve câmid hükmünde insan olmak ihtimâli var.”⁷

Said Nursî'nin bu aynadârlığı, tarih içerisinde yanlış anlayanların da olduğu bir hadis-i şerif üzerinden izah eder

“Bir hadîs-i şerîfte vârid olmuş ki: قَوْلُ عَنَّا إِلَّا قَوْلَ خَلْقٍ هَذَا نَأْ...⁸ ev kemâ kâl-... Bu hadîsi bir kısım ehl-i tarîkat akâid-i îmâniyeye münâsib düşmeyen acîb bir tarzda tefsîr etmişler. Hatta onlardan bir kısım ehl-i aşk, insanın sîmâ-yı ma'nevîsine bir sûret-i Rahmân nazarıyla bakmışlar... Şu mezkûr hadîs-i şerîfin çok makâsıdından birisi şudur ki: İnsan, ism-i Rahmân'ı tamamıyla gösterir bir sûrettedir. ... Ve insanın sûret-i câmiasında da küçük bir mikyâsta

7 Mektubat, 33. Mektub (s. 380)

8 Buharî, İsti'zân, 1; Müslim, Birr, 115, Cennet, 28) (Şüphesiz ki Allah, insanı rahman suretinde yarattı)

zeminin sîmâsı ve kâinâtın sîmâsı gibi, yine o ism-i Rahmân'ın cilve-i etemmi görünüyor, demektir.”⁹

Yani, acıktığında Rezzak ismine, hasta olduğunda Şafî ismine, nefes almasından yürümesine kadar her fiilinde Kudret ismine, bilmesinden Alîm ismine kadar diğer isim ve sıfatlara insan ilahî bir aynadır. Bu açıdan bakıldığında insan, “ism-i Rahmân'ı tamamıyla gösterir bir surette” yaratılmıştır.

İşte insan, bu ilâhî emânetin mahiyetini keşfettiği takdirde kendini ve varlığın hakikatini keşfetmiş olacaktır. Nursi, “ene”nin mahiyetinin ne olduğu, “künûz-u mahfiye” açısından ne anlam ifade ettiği ne için yaratıldığı yani insanın nasıl kullanacağı, Allah'ı nasıl buldurduğu ve tarif ettiğini de şu şekilde ifade etmektedir:

“Sâni‘-i Hakîm, insanın eline emanet olarak, rubûbiyetinin sıfât ve şuûnâtının hakikatlerini gösterecek, tanıttıracak işârât ve numûneleri câmi‘ bir ene vermiştir. Tâ ki, o ene bir vâhid-i kıyâsî olup, evsâf-ı rubûbiyet ve şuûnât-ı ulûhiyet bilinsin.”¹⁰

“Rubûbiyet”; Cenab-ı Hakk'ın her zaman, her yerde ve her mahlûka, muhtaç olduğu şeyleri vermesi, onları terbiye ve tedbir etmesi anlamına gelir. İşte insanın kabiliyetine yerleştirilen “ene”, rubûbiyet sahibi Allah'u teâlâ'nın Alîm, Kadîr, Musavvir, Hakîm, Kerîm, Hafîz ve diğer isim ve sıfatlarını gösterip tanıttıran bir yapıya sahiptir.

“Ben nasıl, bana verilen ilim, irade, kudretle, harfleri kalem vasıtasıyla bir araya getirerek şu defteri yazdıysam bu sıfatların ezeli ve hakiki sahibi Allah da kâinat kitabını, yeryüzü sayfasını, ağaçlar paragrafını, meyveler satırını yazıyor.”

9 Bediüzzaman Said Nursî, Osmanlıca Tılsımlar Mecmuası, s. 9 -10.

10 Bediüzzaman Said Nursî, a.g.e, s. 220.

Bir mimar taş ve tuğlalarla nasıl bir evi yapıyorsa Cenab-ı Hak da zerreler ve atomlardan sayısız mahlûkun vücudunu her ân yapıyor ve yaşatıyor...” diye rek nefinden (kendinden) hâlıkını tanımaya en kısa en kuvvetli yola girmiş olur...

Fakat “ene”yi bu minvalde kullanamayan ve kendisinde görüren ilim, irade, kudret gibi sıfatları, kendinde ezelden beri var sanan insan, ilahî olana bir pencere açmadan kendi fani ve maddî dünyasında firavunluğa giden bir yola girmiş olur.

Ya diliyle ya da hâliyle “Bu bana ancak, bende bulunan bir bilgi sâyesinde verildi”¹¹ der ve Allah’a karşı bir farazî bir Rab’lık iddiasında bulunmuş olur.

Bediüzzaman Hazretleri, “ene”nin rububiyete bir ayna ve araç olduğunu ifade ettikten sonra ene’nin bir vahid-i kıyâsî olduğunu söyler. Yani varlığı mevcut olmayıp başka şeyleri anlamak için varlığını kabul ettiğimiz bir şeydir. Örneğin coğrafyadaki enlem ve boylam çizgilileri farazidir. Onların varlığını ilmî zeminde kabul etmemiz gerçekte var olduklarına delil olmadığı gibi zamanı, mesafe ve yönü anlayabilmemiz için vardır.

“Fakat vâhid-i kıyâsî, bir mevcûd-u hakîkî olmak lâzım değil. Belki hendesedeki farazî hatlar gibi, farz ve tevehhümle bir vâhid-i kıyâsî teşkil edilebilir. İlim ve tahakkukla hakîkî vücûdu lâzım değildir.”¹²

İşte burada, Nursî’nin bahsettiği durum ehl-i sünnet akaidinin önemli bir bağıdır. Zira Mutezile, insan kendi fiillerinin hâlıkı nazarıyla bakar. Bu şu demektir: Allah’ın bir kudreti var, benim bu kudretten bağımsız cüz’i gerçək

11 Kasas Suresi, 78. ayet.

12 Bediüzzaman Said Nursî, a.g.e, s. 220.

bir kudretim var. Allah'ın bir ilmi var, benim bu ilimden bağımsız cüz'i bir ilmim var. Allah musavvir, hakîm, rahîm vb. sıfatlara sahip ben ise bu ilahî sıfatların müdahale etmediği cüz'i sıfatlara sahibim... Nursi, onların fikirlerinin hakikat ile alakası olmadığını da ifade etmektedir. Çünkü “مَوْكُلٌ لَّخِ فَلَوْلَا”¹³ ayet-i kerimesi ve daha birçok ayet ve hadis-i şerifler ile bu konu sarsılmayacak bir şekilde perçinlenmiştir.

Said Nursi'nin insandaki bu sıfatların coğrafyadaki enlem boylam dereceleri gibi vâhid-i kıyasî olduğunu, insanın iradesiyle tercih ettiği ya da vücudunda cereyan eden tüm sistemdeki işleyişin Allah'ın kudreti tarafından yaratıldığını ifade eder ve Mutezile'nin yanlış akıl yürütmekten kaynaklanan sorunlarına Nursi'nin güncel mantık mizanları bir çözüm ve ışık olmaktadır.

Birbiriyle bağlantılı ve iç içe konular olduğundan burada insanın şirke girmesini de anlamak gerek. Evet, insanın şirke girmesi; Allah'ın kudretine karşı ilahî gerçek bir kudret ya da ilmine karşı Allah'ın ilminin erişemediği bir ilim sahibi olduğu anlamına gelmiyor. Zira Allah inkâr eden hatta ilahlık iddia eden kullarına böyle bir özellik vermiyor. Örneğin; bir ağacın gövdesini Allah yaratırken yapraklarını “Ben ilahım, tanrıyım” diyen bir insan yaratıyor, müdahale ediyor değil... Ya da ilişki sonrası çocuğu kendisi yarattı sanan biri gerçekte kendisi yaratmış olmuyor. Verdiği hüküm, yalnız Allah'ın fiilini kendisine mâl etmesidir. Bir zandan ibaret şirktir.

Zira ilahlık iddiasında olan insanların dahi vücutlarını yaratan, yaşatan, hücrelerini besleyen... yine Allah'ın kendisi... Fakat bu insanlar, kendilerindeki “ene”yi yanlış kullandıklarından farazî bir şirke giriyorlar.

Said Nursi'ye semavat ve arz ehlinin bu emaneti kabul etmemesin-

13 Bu âyet, insan fiillerinin yaratıldığına dâir ehl-i sünnetin delilidir. (Râzî, c. 13/26, 150) *Sizi de fiillerinizi de Allah yaratmıştır.*

deki sırrı açıklarken de insanın diğer bir yönünü yani özgür irade ve yüksek kapasite sahibi olmasına işaret eder:

“Eğer o ene, hikmet-i hilkatini unutup, vazîfe-i fitriyesini terk ederek kendine ma‘nâ-yı ismiyle baksa, kendini mâlik i‘tikâd etse, o vakit emânette hıyânet eder. اِفْسِدْ نَمَّ بِاَخِ ذَقَوْ ¹⁴altında dâhil olur. İşte bütün şirkleri ve şerleri ve dalâletleri tevîd eden (ortaya çıkaran), enâniyetin şu cihetindendir ki, semâvât ve arz ve cibâl tedehhüş etmişler. Farazî bir şirkten korkmuşlar. Evet, ene ince bir elif, bir tel, farazî bir hat iken, mâhiyeti bilinmezse, tesettür toprağı altında neşv ü nemâ bulur. Gittikçe kalınlaşır. Vücûd-u insanın her tarafına yayılır. Koca bir ejderha gibi, vücûd-u insanı bel‘ eder (kaplar). Bütün o insan, bütün letâifiyle (duygularıyla) âdetâ ene olur. Sonra nev‘in enâniyeti de bir asabiyet-i nev‘iye ve milliye cihetiyle o enâniyete kuvvet verip, o ene, o enâniyet-i nev‘iye istinâd ederek, şeytan gibi, Sâni‘-i Zülcelâl’in evâmirine karşı mübâreze eder. Sonra kıyâs-ı binnefs sûretiyle herkesi, hatta her şeyi kendine kıyâs edip, Cenâb-ı Hakk’ın mülkünü onlara ve esbaba (sebeplere) taksîm eder. Gayet azîm bir şirke düşer. مِيْطَعٌ مُّظْلَمٌ لِّكَرْشِلَالِ ¹⁵meâlini gösterir.

İnsan, enaniyet ve gurura düşse hatta şirk noktasına da gelse... Mesele burada tamam olmuyor. Bataklığın dibi burası değil. Bu noktadan sonra psikolojik, sosyolojik, felsefî ve toplumsal alanlarda izdüşümü olan şu hâller oluşuyor:

“Evet, nasıl mîrî malından kırk parayı çalan bir adam, bütün hazır arkadaşlarına birer dirhem almasını kabul ile hazmedebilir. Öyle de, “Kendime mâlikim” diyen adam, her şey “Kendine mâliktir” demeye

14 Şems Suresi, 10. Ayet. *Onu (isyânıyla) örten ise, mutlaka hüsrâna uğramıştır!*

15 Lokman Suresi, 13. Ayet. *Muhakkak ki şirk, gerçekten (pek) büyük bir zulümdür!”*

ve i'tikâd etmeye mecbûrdur.”¹⁶

Burada sözü edilen hırsız insanın kendisidir; çaldığı mal da yine kendisidir. Zira insanın kendisi yani bedeni herşeyi Allah'ın mülkü, mahlûkudur. Sahibi Allah'tır. Allah'tan bağımsız ezeli ve müstakil bir varlık değildir. İnsan, bu düşünceden gaflet ederek kendini kendine malik zannederek güya kendini Allah'ın mülkü olmaktan çıkarmış gibi olur ve bu hırsızlığına başkalarını da ortak etmekle rahat bulacağını zannederek, bütün varlıkları kendi başına buyruk gibi görmeye zorlar. Bu şekilde düşünerek kendine menfaati olan her şeye kapı açar. Sosyal hayatımızda bunun çok örnekleri vardır. Adam kumara düşkünse kumar oynayanların yanına gider veya kendini onlara bakarak haklı çıkarır. Çünkü karanlık toplum içinde kumarın çirkinliği görünmez olur. Ayrıca insanlık tarihi boyunca da;

Aynı yanlış telakki ile sanemperestler kendi elleriyle yaptıkları putlarını, tabiatperestler tabiatı, nücumperestler yıldızları birer ilah gibi kabul etmişler. Felsefeciler, firavunluk derecesine gelen enaniyetleriyle “kul” olduklarını unutup kendilerini hür ve müstakil varlıklar olarak gördüklerinde aynı yanlış mevcudat üzerinde düşünüyorlar. Esbabperestler sebeplere müstakil varlıklar olarak bakıyorlar ve sebepler vesilesiyle yaratılan eşyayı, o sebeplerin kendi kuvvet, ilim ve iradeleriyle yaptıklarını sanıyorlar. Böylece Allah'ın yaratıcılık, malikiyet, hâkimiyet gibi vasıflarını onlara isnat ediyorlar.

Evet, insan kendisine verilen seçim hüviyetiyle – eğer hayrı tercih etmek istemezse – tüm mahlûkâtın işleyişinin zıddına şerre gidecek yola girer. Hatta kendisini ilah dahi tasavvuru edebilir.

Said Nursi'ye göre “İşte bütün şirkleri ve şerleri ve dalâletleri tevliâdeden,

16 Bediüzzaman Said Nursî, a.g.e., s. 220.

enâniyetin şu cihetindendir ki, semâvât ve arz ve cibâl tedehhüş etmişler.” Yani arz ve semavât ehlinin ve hatta câmid varlıkların böyle bir hayata girme korkusundan “ene”yi kendileri almak ve “farazî de olsa şirke girmek” korkuyla istememişlerdir.

Nursi, marifetullah’ta terakki etmeyi ne için “ene”ye bağlıyor? Eserinde bu soruyu kendisi sorup şu şekilde izah etmiştir:

“Suâl: Ne için Cenâb-ı Hakk’ın sıfât ve esmâsının ma’rifeti enâniyete bağlıdır? Elcevab: Çünkü Mutlak ve muhît bir şeyin hududu ve nihâyeti olmadığı için, ona bir şekil verilmez. Ve üstüne bir sûret ve bir taayyün vermek için hükmedilmez. Mâhiyeti ne olduğu anlaşılmaz. Meselâ, zulmetsiz, dâimî bir ziyâ, bilinmez ve hissedilmez. Ne vakit hakîkî veya vehmî bir karanlık ile bir hat çekilse, o vakit bilinir. İşte Cenâb-ı Hakk’ın ilim ve kudret, Hakîm ve Rahîm gibi sıfât ve esmâsı muhît, hududsuz, şerîksiz olduğu için onlara hükmedilmez ve ne oldukları bilinmez ve hiss olunmaz. Öyle ise, hakîkî nihâyet ve hadleri olmadığından, farazî ve vehmî bir haddi çizmek lâzım geliyor. Onu da enâniyet yapar. Kendinde bir rubûbiyet-i mevhûme, bir mâlikiyet, bir kudret, bir ilim tasavvur eder. Bir had çizer. Onun ile muhît sıfatlara bir hadd-i mevhum vaz’eder. “Buraya kadar benim, ondan sonra onundur” diye bir taksîmât yapar. Kendindeki ölçücükler ile onların mâhiyetini yavaş yavaş anlar. Meselâ, dâire-i mülkünde mevhûm rubûbiyetiyle, dâire-i mümkünâtta Hâlik’inin rubûbiyetini anlar. Ve zâhirî mâlikiyetiyle, Hâlik’inin hakîkî mâlikiyetini fehmeder. Ve “Bu hâneye mâlik olduğum gibi, Hâlik da şu kâinâtın mâlikidir” der. Ve cüz’î ilmiyle onun ilmini fehmeder. Ve kesbîsan’atçıyla o Sâni’-i Zülcelâl’in ibdâî san’atını anlar. “Meselâ, ben, şu evi nasıl yaptım ve tanzîm ettim. Öyle de şu dünya hânesini birisi yapmış ve tanzîm et-

miş” der.

Evet, insan ilk adım olarak şu evi ben yaptım şu yazıyı ben yazdım der. Bu ilim (bilme), irade, kudret (yapabilme, güç), sem‘î (duyma), basar (görme), kelâm (konuşma) gibi sıfatları kendinde ölçer. Sonra bu vasıfların kendisinde olmadığını ve insanın kendi istediği şeyleri de ancak Allah’ın yaratabileceğini anlar. Allah’ın bu sıfatları, her ân bana tecelli ettiğinden ben bu sıfatlara sahibim, Allah bana sadece isteme kabiliyeti vermiş ve ben istiyorum o yaratıyor diyerek... ilk adımda görünüşte kendisinin yaptığı/yarattığı gibi gözüken tüm işleri Allah’a devreder. O her işin hâlıkı der.

Nursî, “ene”yi ve onun nasıl kullanılması gerektiğini ifade ettikten sonra, “ene”ye ait başka özellikleri göstermiştir. Ene’nin ayna ve vahid-i kıyasi (varsayımsal) olmasıyla beraber, “ene” için “âlet-i inkişaf ve mana-yı harfî”ye sahip olduğunu ifade eder. Kendi ifadelerini buraya olduğu gibi aktararak kendisinden okuyalım:

“Ve hâkezâ, bütün sıfât ve şuûnât-ı İlâhiyeyi bir derece bildirecek, gösterecek binler esrârlı ahvâl ve sıfât ve hissiyât enede mündericidir. Demek ene, ayna misâl ve vâhid-i kıyâsî ve âlet-i inkişâf ve ma‘nâ-yı harfî gibi, ma‘nâsı kendinde olmayan ve başkasının ma‘nâsını gösteren, vücûd-u insaniyetin kalın ipinden şuûrlu bir tel ve mâhiyet-i beşeriyenin hullesinden ince bir ip ve şahsiyet-i âdemiyyetin kitabından bir eliftir ki, o elif’in iki yüzü var. Biri, hayra ve vücûda bakar. O yüz ile yalnız feyze kâbidir. Vereni kabul eder. Kendi îcâd edemez. O yüzde fâil değil, îcâddan eli kısadır. Bir yüzü de şerre bakar ve ademe gider. Şu yüzde o fâildir, fiil sâhibidir. Hem onun mâhiyeti harfiyedir. Başkasının ma‘nâsını gösterir. Rubûbiyeti hayâliyyedir. Vücûdu o kadar zayıf ve incedir ki, bizzât kendinde hiçbir şeye tahammül edemez

ve yüklenemez. Belki eşyânın derecât ve mikdarlarını bildiren mîzânü'l-harâre ve mîzânü'l-havagibi mîzânlar nev 'inden bir mîzândır ki, Vâcibü'l-Vücûd'un mutlak ve muhît ve hududsuz sıfâtını bildiren bir mîzândır.”¹⁷

Nursî, insanın kendisiyle beraber kâinatı ve her şeyin yaratıcısı olan Allah'ı anlaması için kendi varlığına yerleştirilen “ene”yi acıkmasından sonra, ene'nin insanın mahiyetinde kapladığı yerin ip kadar zayıf olduğunu söyler.

“Vücûd-u insaniyetin kalın ipinden şuûrlu bir tel ve mâhiyet-i beşeriyenin hullesinden ince bir ip ve şahsiyet-i âdemiyyetin kitabından bir eliftir ki, o elif'in iki yüzü var. Biri, hayra ve vücûda bakar.”¹⁸

Bu kısım, üzerinde durulması ve düşünülmesi gereken bir konudur. Çünkü insan, kendisine verilen tüm her şeyi Allah'a vermesi veya vermemesi arasında ince bir ipin üzerinde yürür gibidir. Nefis ve şeytanın üflemesi ve haz, hız ve ayartının çalkantıları içinde insanın Allah'ın ilgilenmediği veya ondan bağımsız bir varlık olarak kendisini tevehhüm etmesine yol açar. Adına “Modern” denilen bu ahir zamanda insanların yeryüzünün tanrısı olma çabaları göz önüne getirilmesi gerekiyor. Nursî'nin yaklaşık 90 yıl önce bu konulara önem vermesi ve eserlerinde çağın anlayacağı bir metot ve üslup kullanarak izah etmesi, kendisini klasik İslam düşünürlerinden ayrı bir kulvara taşımıştır.

Buraya kadar anladık ki “ene”, farazi ve vehmi benlik ve sahiplik duygusudur. Yani; hakikatte olmadığı halde, var gibi düşünülen bir sahiplenme, bir kabullenme duygusudur. Mesela; insanın ailesine benim ailem demesi, evine benim evim demesi, vücut ve azalarına benim vücudum ve benim

17 Bediüzzaman Said Nursî, a.g.e., s. 219-220.

18 Bediüzzaman Said Nursî, a.g.e., s. 219-220.

azalarım demesi buna örnek olarak verilebilir. İşte buradaki “benim” ifadesi enedir. Halbuki hakikat noktasından ne aile ne ev ne vücut ve ne de azalar, insanın değildir. Hepsinin gerçek sahibi; Allah’tır. Allah, insana bu sahiplenme duygusunu mutlak isim ve sıfatlarını kavratmak ve kıyas yapmak için vermiştir. Yani insandaki cüzi ilim, cüzi kudret, cüzi irade, cüzi sahiplenme duygularının hepsi Allah’ın bir isim ve sıfatına açılan bir pencere gibidir. İnsan bu pencere ile Allah’ın isim ve sıfatlarını kavrar. Bu kavrama sonrası:

“İşte, mâhiyetini şu tarzda bilen ve iz‘ân eden ve ona göre hareket eden ¹⁹ اَيُّكَرَ نُمَ حَلَفَا دُقْ beşâretinde dâhil olur. Emâneti bihakkın edâ eder. Ve o enenin dürbünüyle, kâinât ne olduğunu ve ne vazîfe gördüğünü görür. Ve âfâkî ma‘lûmât nefse (yani gördüğü, duyduğu, hissettiği vb... kendisine) geldiği vakit, enede bir musaddık görür. (O bilgi marifete kapı açar. “Evet Allah’ın kudret nişanı der”) O ulûm, nûr ve hikmet olarak kalır. Zulmet ve abesiyete inkılâb etmez.

Vaktâki ene vazîfesini şu sûretle îfâ etti, vâhid-i kıyâsî olan mevhûm rubûbiyetini ve farazî mâlikiyetini terk eder. ²⁰ وَلَوْ دُمُحِلَا وَلَوْ كَلْمُلَا مُلْ نَوْعَجَرْتُ وَيِلَاوْ مُكْخُلَا

Der. Hakiki ubudiyeti takınır. Makam-ı ahsen-i takvime çıkar.

Said Nursî, farazi olarak bir alet olarak tanımladığı “ene”yi, insanın istimal etmesinden sonra marifeti kazanacağından farazi olan malikiyeti de terk eder. Kâinattaki en küçük zerrelerdeki fiileri yaratan, arının kanatlarını oynatan, insanın kanını hareket ettirip nefes aldırان vb... tüm işler Allah’a ait olduğunu gören insan artık şu şekilde düşünür:

19 Şems Suresi, 9. Ayet. (Ki) onu (o nefisini, günahlardan) temizleyen muhakkak kurtulmuştur!

20 Mülk ona aittir, hamd ona aittir, hüküm ona aittir. Ve Ona (sizler) döndürüleceksiniz.

“Evet, nasıl ki bir nefer, takımında, bölüğünde, taburunda, alayında, fırkasında ve hâkezâ, her bir dâirede birer nisbeti ve o nisbete göre birer vazîfesi olduğunu; ve o nisbetleri, o vazîfeleri bilmekle tevfiğ-i hareket etmek, ancak nizâmât-ı askeriye tahtında ta’lîm ve ta’lîmât görmekle, bütün o dâirelere kumanda eden bir tek kumandan-ı a‘zâ-
mın emrine ve kanununa tebeiiyetle oluyor.

Öyle de, her bir zerre, birbiri içindeki mürekkebâtta birer münâsib vaz‘iyeti, ayrı ayrı maslahatlı birer nisbeti, ayrı ayrı mun-tazam birer vazîfesi, ayrı ayrı hikmetli neticeleri bulunduğundan; el-bette o zerreyi o mürekkebâtta bütün nisbet ve vazîfelerini muhâfaza edip netice ve hikmetleri bozmayacak bir tarzda yerleştirmek, bütün kâinât kabza-i tasarrufunda olan bir zâta mahsûstur. Meselâ, Tevfiğ’in göz bebeğinde yerleşen zerre, gözün a’sâb-ı muharrike ve hassâ-se ve şerâyîn ve evride gibi damarlara karşı münâsib vaz‘iyet alması; ve yüzde ve sonra başda ve gövdede, daha sonra heyet-i mecmûa-i insaniyede her birisine karşı birer nisbeti, birer vazîfesi, birer fâidesi kemâl-i hikmetle bulunması gösteriyor ki, bütün o cismin bütün a‘zâ-sını îcâd eden bir zât, o zerreyi o yerde yerleştirebilir... Nasıl ki, me-selâ Ayasofya kubbesindeki taşlar, eğer mi‘marının emrine ve san‘atı-na tâbi‘ olmazlarsa, her bir taşı Mi‘mar Sinan gibi dülgerlik san‘atında bir mahâreti ve sâir taşlara hem mahkûm, hem hâkim olmak, yani “Geliniz, düşmemek, sukût etmemek için başbaşa vereceğiz” diye, bir hüküm sâhibi olması lâzımdır. Öyle de, binler def ‘a Ayasofya kub-besinden daha san‘atlı, daha hayretli ve hikmetli olan masnûâtta-ki zerreler, kâinât ustasının emrine tâbi‘ olmazlarsa, her birine Sâni‘-i Kâinât’ın evsâfı kadar evsâf-ı kemâl verilmesi lâzım gelir.”²¹

21 Bediüzzaman Said Nursî, a.g.e. s. 234-235

Nursî, Ene'nin iki veçhinden bahseden Nursî, bir yönünün nübüvvet bir yönünün felsefe (bâtıl ve sapkın felsefe) olduğunu ifade eder:

“İşte bak, âlem-i insaniyette zaman-ı Âdemden şimdiye kadar iki ceyân-ı azîm, iki silsile-i efkâr her tarafta ve her tabaka-i insaniyede dal budak salmış iki şecere-i azîme hükmünde, biri silsile-i nübüvvet ve diyânet, diğeri silsile-i felsefe ve hikmet, gelmiş gidiyor. Her ne vakit o iki silsile imtizâc ve ittihâd etmiş ise, yani silsile-i felsefe silsile-i diyânete dehâlet edip itâat ederek hizmet etmişse, âlem-i insaniyet parlak bir sûrette bir saadet, bir hayat-ı ictimâiye geçirmiştir. Ne vakit ayrı gitmişler ise, bütün hayır ve nûr silsile-i nübüvvet ve diyânet etrafına toplanmış; ve şerler ve dalâletler felsefe silsilesinin etrafına cem'olmuştur.”

Sonuç olarak,

Bediüzzaman Said Nursî, insana verilen “emanet”in “ene” olduğunu ifade etmektedir. Bu konuda “Ene ve Zerre” namında müstakil bir eseri, 6 saat gibi kısa bir sürede yazdırmıştır. Nursi, eşsiz eserde “ene”nin insana niçin verildiği, nasıl kullanılması gerektiği, varlığı ve ilk insandan günümüze kadar enenin insanlık âlemindeki izdüşümünden bahsetmektedir.

Yaklaşık 200 yıllık medeniyet ve insaniyet krizinin, insan ve toplum temelli hastalığın ego/ene/ben merkezli olduğunu görmeyen yoktur. Bu sebeple Said Nursî'nin 20. Yüzyılın ilk çeyreğinde ilahî bir “emanet” perspektifinde “ben”liği, “insan”ı, “fıtrat”ı, ve “yaratılış”ı merkeze alan bir eser telif etmesi ayrı bir öneme sahiptir. Eserlerinin 60'tan fazla dile tercüme edildiği, hayatta iken girdiği mahkemelerden beraat alarak serbest kaldığı fakat buna

rağmen kanunsuz sürgün hayatıyla ömrünü geçiren Said Nursî, son 120 yılın en çok konuşulan ve etki alanına sahip fikir ve medeniyet mirasını geleceğe taşıyan nevi şahsına münhasır âlimlerindendir. Kendisinin ve eserlerinin anlaşılması için devletlerin uğraş verdiği bu Müslüman dünyanın korkusuz sesi için Şerif Mardin'in söylediği şu ifadelerde, Bediüzzaman Said Nursî'nin Türkiye'de tam olarak keşfedilememesinin bir nedeni olabilir mi?

“...Said Nursî'nin kıvraklığının, sarsıcı üslûbunun ve gramer kurallarına aykırı cümlelerinin çekici etkisinin kavranılması, devletin finanse ettiği ehl-i sünnet Müslüman elit kuruluşu olan İlahiyat Fakültesi'nden mezun olanlar için güçtür.”²²

Ümidim odur ki,

Bediüzzaman Said Nursi Hazretlerinin fıtrata hitap eden Kur'ânî bir üslupla kaleme aldığı iman ve marifet ilaçlarıyla dolu eserlerinden tüm insanlığın müstefid olmasıdır.

22 Şerif Mardin- Türkiye'de Din ve Toplumsal Değişme: Bediüzzaman Said Nursi Olayı, İletişim Yay., İstanbul, 2015, s. 281.

Denemeler

A.Ömer ŞİMŞEK

Portre I

Karanlık sokakların ötesinde yalnızlığın gölgeye çaldığı demlerde yıldızlara dokunamazsınız. Fakat en umulmaz gerçekliğin altında zifiri karanlığın ortaya çıkardığı heyulası bir his yüreğine çarpar insanın. İşte o anda gökyüzüne bakarsın ve dokunamadığın o yıldız yol gösterir insana. Yalnızlığın ve hiçliğin ortasında rehberlik eder. Böyle bir deme şahitlik ettim ben. Şahit olmak ne kelime, şahitliğin bile kıskandığı bir dem. Gece siyahı gözleri ile aleme akan tahayyül sınırlarını zorlayıcı ve şekavet ehlinin önüne set çekici bir iç titretiş. Öyle bir dem işte. İnsanın konuşamayışı ve yutkunamayışı...

Sanki şem ü pervane gibi yalvaran olgunluğu bir güvercin gerdanlığı kadar sıcak...

Mavi gökyüzünün hiç mavi olmayışı kadar muhayyel ve tasvir edici

düşünce dünyamın karanlıklarından sıyrılarak ziya ile son buluşu...

Gözlerindeki mavi çocuk gülümseyişi ve buz çölüne yürüyen merhamet duygusu... Sevmek, merhamet duygusuna yaslanmaktır. Ruhları birleştirici keder duygusu ve bu kederin merhamet algısı içerisinde hiç kaybolmayışı...

Toprağın ve güneşin ayak seslerinde yankı bulması...

Yürürsün bazen mutlaka o gün olacaktıymış gibi belki de olmayacak mutlu bir şeyin ön görüsüyle bir yerlere savurursun kendini. Bir çift gözün, kalp alemine akması ve görünmeyen gerçekliğın ortaya çıkışı gibi saklar içinde insan... Eşkin, bir adı da aşktır. Yazılamayan gerçekliğın içine düşülmüş ve yaşanılmayan olanaksız aklın heyecanını dile getirmek gibi...

Heyecanını ve kalp alemini tevdi edici heyulalar dizini...

Sözün ve anlamın harp dizelerine dönüşmüş hali ile hallenmek ve kabul noktasına varıncaya dek ısrar etmek. İşte ben, tarlalar ve insanıyetimizin varış noktasına uzanan bir çift gözyaşı, muhayyel olgunun merhamet dünyasında bir serlevha gibi gece siyahı gözlere uyanışı. Kabul noktasının sırrına vakıf oluşu. Bazen sormuyor değıl insan, bu yazın içine bu kadar kışı nasıl sığdırdığını. Algılayabilenin ve anlayabilenin ötesinde var olma çabası. Yoksa tutsak dudaklarda yarım kalan sevdâ sözleri mi söylemeliyim. Akıl ve ruh iklimi, mevsimin beş çeşidi, haftanın sekiz günü, ayların on üçüne denk geliyormuş. Sonraları anlıyor insan. Yalnızlığın, göğüs kafesine tutsak olduğı yıllar hep törpülenmeli. Gözler, kalbin aynasıdır. Kalp ki aklın ve idrakin şümül bulmuş hali. Heyecan, insanın iç alemine olan yolculuğının dışa vurumu. Berrak bir koku ve kokularında üstünde, aklın ve ruhun anlam veremediğı kadar üstünde afitabın, mehtaba olan sevdası Kerem'in Aslı'ya,

Mecnun'un Leyla'ya, Tahir'in Zühre'ye, Ferhat'ın Şirin'e, kavuşmasının olmadığı bir dünya realitesi ve bir de begonvil muştusu içerisinde kalan açelya kokusu. İnsan bu ikilem içinde yaşamaya zorlanıyor olsa da begonvilin ve açelyanın ruha dokunan kokuları arasında ikilemi anlamlandırmak her şeyin daha üstünde...

Bir çift göz, inanılmaz kokular içinde genç adamın yüreğine dokunan bir çift söz anlamını buldu. Seveda sözlerini ne kadar anlatsam az kalır. Çünkü gerçek seveda sözleri hiçbir zaman yazılamaz.

Nazenin Güller

Karanlık dehlizlerin içinde kaybolan insanlığı ve bir tiyatro sahnesinden büyükçe doğan güneşin yaprakları altında, aşkın nazenin güllerini anlatacağım. Tolstoy'un "Hacı Murat" adlı eserinde bahsetmiş olduğu bir durum beni haylice etkilemiştir. Tolstoy der ki; yolda gidiyordum. Bir devedikeni çiçeğine denk geldim. Ortasında pembe bir çiçeği vardı. Onu almak istedim. Yanımda onu kesecek bir alet bulunmadığından dolayı elimle koparmaya çalıştığım için çiçeğin dikeninden dolayı ellerim kan içinde kaldı. Bir zaman sonra bu durumu fark ettiğimde ise düşündüm, ellerimi ve çiçeği mahvetmiştim. Peki neden? Tek bir açıklaması vardı. İnsan sevgisi uğruna etrafına ve kendine zarar vermekten geri durmuyordu. Sevmek, insanın kalbine dokunan en yegâne duygu biçimi... Seveda ise sevginin bir üstü ve ayrılmaz parçası, daha üstü aşk ve vecd makamı... Aşk, hakikate ulaşırsa vecd makamına yükselir. Aşkın beşerî olandan ilahi olan duyguya tevdi edilmesidir. Büyükler demişler ki aşk ayrılık getirir ve ayrılığa denk düşecek hiçbir felaket yoktur. Ayrılık ölümün kardeşidir. Sevdanın kavuşma ile bir bağlantısı olmadığı için ayrılık ile zikredilmiştir. Ben ise bu konuda insanların ne düşündüğünü önemsemiyorum. Seveda sonuçta insandan insana farklılık gösteren bir du-

rum... Aşk sonsuzdur. Aşkın yaratıcısı da sonsuzdur. Sonsuz olan bir gücün yaratmış olduğu sonsuz mahlukat fani olan bedenlerimize verilerek imtihan dünyasında sınanmaktayız. Sonuçta sonsuz olan bir kavramın sonlu olan bir varlığa verilmiş olması, kavramında sonlu olduğu anlamına gelmemektedir. İbn Hazm der ki; çoğu zaman aşk duygusu sıradan bir bakışla kalbe yerleşir. Aşırılık her şey için bir kusurdur. Aşk insana göz açtırmayan bir derttir. İnsanın düşünme yetisini, konuşmasını ve dahi algısını bozar. Bu yüzden çoğu zaman sağlıklı düşünmeyi engellediği için birçokları tarafından tehlikeli bulunmuştur. Aşk böylece hem güzel hem de çirkin bir durum olarak yazın dünyamızda yerini almış ve almaya devam etmektedir.

Kötülük

Kötü insanlar, hepimizin etrafında hep var olmuşlardır. Kötü insanlar ilk oyunda kazanıp borçlarını ödemeyi uman aldanmış kumarbaz gibidirler. Kötü insanların ve kötülüğün anlamlandırılmaz bir tarafı olmuştur. İnsan kötüyü ve kötülüğü yok etmek için vermiş olduğu savaşı kazanabilmesi yalnızca yaratıcıya sığınarak mümkünlük kazanabilir. İnsan, gerçek hakikatin öz manasına ancak yaratıcıya güvenerek ulaşabilir. Bu güven insanın teslimiyeti ile vuku bulmakta ve inancını kuvvetlendirmektedir. İnsanı insan yapan, iman kuvvetinin tezahürüdür. İnsanda iman şuuru yok ise hayatta hiçbir şeye karşı kuvvet bulamaz. Etrafında olup biteni anlayamaz. Yaşamın gayesini kavrayamaz. Rahmet-i Rahmandan feyz alamaz. Oysa mezarlıklar ben olmasam bu dünya mahvolur diyen insanlarla dolu... Necip Fazıl'ın dediği gibi akıl akıl olsaydı gönül olurdu, gönül gönlü bulsaydı bozkırlar gül olurdu. Dünya var olduğundan beri kötülükte var olmuştur. Kötülük imtihan dünyasında imtihanın bir vesilesidir. İnsan, imtihanı kazanabilme gayret ve azmini imanından almalıdır. İnsanların birçoğu çeşitli sıkıntılar içerisinde kaldıklarında akıllarına yüce yaratıcı gelmemektedir. Bundan dolayı

dünyanın çeşitli sıkıntıları içerisinde kaybolmaktadır. Günümüz dünyasında bu durum insanımızı oldukça boşluğa sürüklemektedir. Kalabalıklar içerisinde yalnızlaşan insan çözümü hayatına son vermekte bulmaktadır. Bu durum bir buhrandan kaynaklanmaktadır. Buhranı aşamayan insanoğlu, içinden çıkamayacağı kadar büyük bir ruhsal hastalığa düşmektedir... // Doğru kadınlar ve doğru adamlar birbirlerine hep geç kalırlar. Bu kadar yakinken sana uzak olmak dünyanın tüm ecrı gibi insana... Ne kadar gidersen git, uzak hep uzaktır sana. Yakınında olmak istediğin alnına uzak diye yazılmışsa ne kadar yaklaşsan yaklaş, yakın uzaktır sana... Anlam veremediğimiz şeylerin biçimini almak her insana nasip olmaz. Kana batmış sevdanın çiçekleri, mavi deniz, buz çölü, sarı başaklar... İnsan içindeki derinliği yakalamamanın sırrını arıyor bir ömür. Anlamını bilmediği soruları sorguluyor. Mücadele nedir? Vefa nedir? Bunları düşünüyor mu insan. İnsan olmanın vakarlı duruşu içerisinde madde ve mananın bulunduğu noktada, ruh ikileminin arasında kayboluşunu dile getirebiliyor mu? Doğru insanlar her zaman geri planda begonvil muştusu içerisinde gül-i zar esintisine bağlı yaşamak zorunda...Günümüzde karışık olmayan adamlar yalnızlığa susamış bir şekilde fani dünyanın faniliği arasında ömürlerini kaybediyor. Bu durum birçok zaman dünya hayatı içinde debelenen insanın bir türlü mutlu olamadığını tasvir emektedir. Bugün insan, kalabalıklar içinde yalnızlaşan bir tipe sahip. Çünkü insanlar artık birbirlerine söz itimadı ile bağlı değildir. Birbirlerine söz itimadı ile bağlı olan toplumlarda sevgi vardır. Biz buna sevgi toplumu diyoruz. Sevgi toplumu olmuş milletler her zaman saygı ve sadakatin olduğu insanların birbirlerine güvendikleri ve en önemlisi söz itimadının olduğu toplumlardır. Bu toplumlarda ferdiyetçilik söz konusu değildir. Ümmet olma şuuru hakimdir. Bir toplumda ümmet olma şuuru var ise o toplum medeniyetin inşası noktasında büyük atılımlar yapabilir. İnsanın ihtiyaçlarına yönelmesinin dışında mana yani kalp dünyasına da yönelebilmesi medeniyet algısı açısından önemlidir.

Gül İçinde

Gül'ü Bilsem

Bestami YAZGAN

Deli dolu gezer miydim?	İster fazla ister noksan,
Yol içinde yolu bilsem!	Ne gelirse O'ndan ihsan.
Bu kadar çok yazar mıydım?	Eder miydim derde isyan?
Dil içinde dili bilsem!	Hâl içinde hâli bilsem!
Hem arıya hem petee,	Bûlbûl gibi uyanırdım,
Ders verirdim kelebee.	Yaprağına dayanırdım,
Konar mıydım her iee?	Kokusuna boyanırdım,
Bal içinde balı bilsem!	Gül içinde gül'ü bilsem!
Gönül başlar bir savaşa,	Goncasını dermez miydim?
Aklı vurur taştan taşa.	Kurtuluşa ermez miydim?
Öyle akar mıydım boşa?	Uğruna can vermez miydim?
Sel içinde seli bilsem!	Gel içinde gel'i bilsem!

Cevrî Çelebi'nin Divanındaki Bazı Beyitlerin Üzerine Şerh Denemesi

Ahmet ŞİMŞEK

G-167, 1

Her ne kadar akla yabancı isem aşka aşınayım, acayip deliyim, hem
yine akıl gönlünün yarasıyım.

Beyitte şair, aşk ile akıl arasında bir mukayese yapmıştır. Dag, “yanık yarası, insan ve hayvan vücuduna kızgın demirle vurulan damga¹” anlamıyla beyitte kullanılmıştır. Bu anlamda dâğ-ı dil-i akl ile akıl yarasından bahsedilmiştir. “Divan edebiyatında şair akıl hakkında tıpkı mutasavvıflar gibi olumsuz düşünür. Onu sınırlı ve zayıf bulur².” Birinci mısırda aşk, insana ne kadar yakın olursa aklın tam anlamıyla yerli yerinde durmayacağı yani dengeli ve düşünceli davranılamayacağı anlaşılmaktadır. İkinci mısırda şair, acayip deliyim kelimesiyle kendisinin akıldan çok uzak olduğunu anlatmıştır.

1 İskender Pala, Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Kapı Yayınları, İstanbul, 2020, s. 104.

2 Pala, a.g.e., s. 16.

Beyitte deli olmak anlamıyla aklın olmadığına işaret edilmiştir. Bir bakıma deli olmak kelimesi üzerinde durulduğunda aşka kapı aralanmıştır.

Dolayısıyla deli olmanın gönül ehli ve aşk ehli olmak anlamını taşıdığını anlamaktayız. Böylece deli olmak, aşk ehli olmaya teşbih edilmiştir. Çünkü beyitte deli olmak, aşkın varlığına delil iken aklında uzaklığına işaretler. Beyitin bütününe bakıldığında delilik, aşk, akıl kelimeleri üzerinden, akıldan uzaklaşılarak aşka aşına olunduğu, mecnûn mazmunu ile verilmiştir. Tıpkı mecnûnda da olduğu gibi aklın insanda gerçek aşkı perdelediği ve engel olduğu anlatılmıştır. Çünkü akıl insanın beş duyusunun yardımına muhtaç iken aşk insanın gönlündeki içsel yolculuğa muhtaçtır. “Bigâne ve dîvâne” arasında tenasüp sanatı kullanılmıştır. Çünkü bu iki kelimedede akıldan uzaklık ve delilik anlamı mevcuttur.

G-167, 2

Ben ki aşk kadehi ile dehşete kapılmış bir sarhoşum, sarhoşluk neşesiyle akli hayran ederim.

Beyitte şair, aşk kadehi ile sarhoş olduğunu ve aşk vesilesiyle dehşete kapıldığını söyleyerek aşk ile sarhoş olanların akli şaşkın hale geldiğinden bahsetmiştir. İkinci mısradaki ise şair, neşeli olmasını aşk sahibi olmasına bağlayarak, akli bile hayran bıraktığını belirtmiştir. “Hayran, kelimesinin anlattığı esrar sarhoşluğudur³.” Esrardan sarhoş olan kimse donup kalır ve şaşkın olarak bakar. Bu anlamda insan aşk sarhoşu olduğunda duyduğu mutluluk ile akli kendisine hayran bırakabilir.

İnsanın akli, işlevini yerine getirmediğinde dünya ve işlerinden el çekerek gönül dünyasına döner. Bu tür sarhoşluk malayani bir sarhoşluk

3 Ahmet Talat Onay, Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1992, s. 5.

hâlinde çok, gerçek aşk sahiplerinin yaşadığı bir hâl olarak karşımıza çıkmaktadır. Aklı kendisine hayran eden kimsenin, aklını kullanamayacağından dolayı sarhoşluk hali ortaya çıkmaktadır. Bu yüzden sarhoş olanın, aklı hayran bırakmasındaki sebep ikinci mısradaki aşk kadehinden yani gerçek aşktan kaynaklanmaktadır. Gerçek aşk öyle ki aklı hayran bırakır. Bu durum delilik ile açıklanabilmektedir. Çünkü deli olmak, aklın tutulması ve kullanılamamasıdır.

“Hayran kalmak” ve “dehşete kapılmak” kelimeleri arasında ortak bir bağ vardır. Bu bağ ise aşktır. “Hayran olmak” ve “dehşete kapılmak” temelinde şaşırma demektir. Bu iki şaşkınlık aşkın gücünün etkisiyledir. “Hayran ve medhûş” kelimeleri arasında şaşkınlık anlamı nedeniyle tenasüp sanatı kullanılmıştır. “Sarhoşluk ve delilik” aklın yokluğuna teşbih edilmiştir. Çünkü her iki kelimedede de akıl devrede değildir. Böylece aşk ehli olan kimse sarhoş olduğunda gerçekliklerin iç yüzünden dolayı kesret âleminde aklı kendisine hayran kalır.

G-167, 3

Ben mumu gönül ateşiyle yakan pervaneyim, Güneş ve Ay’ın ışığı
etrafında uçmam.

Pervane, “ışığın çevresinde görülen küçük kelebeklerdir⁴.” “Çerağ, “fitilli mum veya kandildir⁵.” Şair kendini pervane kelebekleri gibi düşünerek ay ve güneşin ışıklarına ihtiyaç duymaksızın gönül ateşiyle mumu yaktığını hayal etmiştir. Mum gece yanar. Gönül ile madde âlemine ulaştığını söyleyerek güneş ve aydan ışık almadığını vurgulamıştır. Işığı gönül ile yaktığını anlatmıştır. Gönül ateşi üzerinden sevgiliye gönderme yapılarak ilahi bir aşk-

4 Pala, a.g.e., s. 370.

5 Pala, a.g.e., s. 100.

tan bahsedilmiştir. Pervane ise aşk sahibi kimsedir. Pervâz, uçmak anlamıyla pervanenin özelliğini anlatmaktadır.

Öyle ki anlatılmak istenen şair bir pervane gibi sevgilisine ulaşmak adına can vermeye hazır olduğunu hissettirmiş aynı zamanda ışık kaynağının yani aşkın dışarıda, malayani olan dünya âleminde aranmaması gerektiğini vurgulayarak kendi içinde, gönlünde ışık kaynağı olan aşkı yaktığından söz etmiştir. Dolayısıyla gönlünde yakılan ışığın dünyadaki ay ve güneşten daha etkili olduğunu belirterek onların ışığına ihtiyaç duymadığını anlatmıştır.

Kendini pervane ile anlatan şair, bir mum misali gönül ateşini yaktığı vurgulanmıştır. Böylece “şem ve mihr ü mah” arasında ters teşbih sanatı kullanılarak ay ve güneş ışık yayma yönüyle muma benzetilmiştir. Aynı zamanda şair kendisini de pervaneye benzeterek teşbih sanatını kullanmıştır. Beyitte aydınlatma terimleri olan “mihr, mah, şem, ateş-i dil, چراغ” arasında da tenasüp sanatı kullanılmıştır. Bu anlamda şair kendisini aşk ehli olarak belirtmiş ve gerçek aşk kaynağına ulaşmak için mücadele ettiğini mısralarında resmetmiştir. Zira her iki mısradaki bu semboller ışık kaynağıdır. Bu anlamda şair aşkını yaşayacağı başka unsurlara gerek duymadan kendisine gönlün yettiğini anlatmıştır.

G-167, 4

İçkisi bol hayat suyu olan meyhaneyim, mânâ ehli su gibi ayağıma
akmakta.

Rindân kelimesi ile insanın çıkmış olduğu hayat yolculuğunda dünya-ya ehemmiyet vermeden yaşayan gönül ehli kimseler vurgulanmıştır. Beyitte âb-ı hayât, “ölmezlik suyu, damlaları sonsuz hayat bağışlayan tatlı ve lezzetli

su⁶” anlamıyla verilmiştir. İkinci mısradaki ab-ı hayat ile telmih sanatına başvurularda, “Hızır’ın bulduğu ölümsüzlük suyu⁷” üzerinden şair, meyhanede bulunan içkilerin ölümsüzlük verdiğinden bahsetmiştir. Bu anlamda “ab-ı hayat” ölümsüzlük, dirilmek, canlanmak anlamıyla kullanılmıştır. Kendisini meyhaneye benzeten şair, ab-ı hayat sahibi olduğunu yani insanları canlandıran, diriltten bir manevi güce sahip olduğunu belirtmiştir. Dolayısıyla kendisine gelenin dirileceğini, tıpkı ab-ı hayatta olduğu gibi ölümsüzlüğe kavuşacağını anlatmıştır. Şair, kendisinin aşk ehli olduğunu anlatabilmek için birinci mısradaki mânâ ehlinin kendine su misali aktığından yani geldiğinden bahsetmiştir.

Bu anlamda şair, ikinci mısradaki içki içilen mekân olan meyhaneyi kendisine teşbih etmiştir. Bir bakıma şair ayak kelimesi ile tevriye yaparak “kadeh⁸” anlamıyla kendini ab-ı hayat dağıtan biri olarak görmüştür. Aynı zamanda mânâ ehlinin kendi etrafında toplandığını belirtmiştir. “Su, bade, ab-ı hayat, ayak” kelimeleri arasında tenasüp sanatı kullanılmıştır. Çünkü bu kelimeler arasındaki anlam ile su üzerinden mânâ ehli anlatılmıştır.

G-167, 5

Cevrî eğer böyle bir meyhane varsa ben onda sevinci sürekli sonsuz
kadar süren şarap ve kadehim.

Bu beyitte şair kendine seslenerek önceki beyit ile bağlantı kurmuştur. Birinci mısradaki bir meyhanenin olup olmadığı üzerinde durulmuştur. Beyitte âb-ı hayât mazmunu kullanılmıştır. Bu mazmunun hayal edilmesi, bâkî kelimesi üzerinden düşünülmekte aynı zamanda “böyle bir meyhane varsa” deni-

6 Pala, a.g.e., s. 3.

7 Cemal Kurnaz, Hayâlî Bey Divânı’nın Tahlîli, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1996, s. 145.

8 Haz. Cem Dilçin, Yeni Tarama Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2018, s. 30.

lerek önceki beyitin konusu ele alınmıştır. Dolayısıyla sevincin sonsuza kadar sürebilmesi için ölümsüz olunması gerekir.

Bu bağlamda beyit, içinde önceki beyitin konusunuda taşıyarak kurulmuştur. Bu anlamda şairin meyhane olarak bahsettiği kendisidir. Bu anlamda kadeh gönle, şarap ise aşka teşbih edilmiştir. Çünkü şarabın taşıyıcısı nasıl kadeh ise aşkın bulunduğu yerde gönüldür. Bütün bu anlam birlikteliğinden yola çıkarak düşünüldüğünde şair, âb-ı hayât sahibi olduğu ve gönülde bulunan aşkın taşıyıcısı olduğu anlatılmıştır. Beyitte bu anlamların yanında sevincinde sonsuza kadar sürecektir olmasından bahsedilmiştir. Dolayısıyla “mey, meyhane, peymane” arasında tenasüp sanatı kullanılarak aşkın kaynağı tarif edilmiştir. Çünkü mey aşkın kendisini, peymane ise kabını, meyhane ise mekânını belirtmektedir. Böylece aşkın kaynağı olan yol, tarif edilmeye çalışılmıştır.

G-168, 1

Gönül arzusundan geçelim, talihe yalvarmayalım, gönül kanının tadına varıp nimete naz etmeyelim.

Beyitte doğru olana bir çağrı vardır. Nasihat beyti de demek doğru olacaktır. Şair neyin yapıp, yapılmaması gerektiğini beyitte haber vermektedir. “Gönlün arzusundan geçmek” cümlesi ile gönüldeki nefsi ve hissi arzulara bahsederek bir kenara bırakmanın önemi vurgulanmıştır. “Bahta niyaz etmemek” cümlesi ile kadere razı gelinmesi konusunda uyarıda bulunmuştur. Bu anlamda insanın kaderine karşı gelecek bir çaba içinde olmamasından bahsedilmiştir. Beyitte “gönül kanının tadına varmak” ile vurgulanan anlam, aşkın ızdırap çekmesi manasında kullanılmıştır. Bu anlamda insana düşen, kanaatkâr olmasıdır. Çünkü aşkın ızdırabını bile şair, nimet olarak görmüş ve çekilen ızdırabın, zorluğunda kıymetini bilmek gerektiğini anlatmıştır.

Aşığın ızdırap çekmekten vazgeçmemesi söylenmiştir. Dolayısıyla hun-ı dil, ızdırap çekmeye teşbih edilmiştir. Çünkü aşkın gönlünün kanaması zorluk ve sıkıntı içinde olduğunu göstermektedir. Şair “niyaz etmek, naz etmek, nimet” kelimeleri arasında tenasüp sanatı kullanılmıştır. Çünkü bu kelimelerin anlam birlikteliğini oluşturduğu mânâ yaratıcıdır. Beyitte şair, gönül isteklerini bırakmak ile insanın nefsi ve hissi duyguları ile hareket etmeyip yaratana rızâ göstermek gerektiğini ve nasibin önemini kavramak gerektiğini vurgulamıştır. Çekilen ızdırap dahi olsa nimet karşısında insanın kayıtsız kalıp naz edecek lükse sahip olmadığını dolaylı bir ifade ile anlatmıştır.

G-168, 2

Manevi yardıma baş derdi ve yardıma keder vermeyelim, temenni ederek sırlı olayı uzatmayalım.

Bu beyitte şair, himmet kelimesini “gayret etme, çabalama, manevi yardım⁹” anlamları ile kullanmıştır. Lutf kelimesi ise “iyilik, kolaylık ve yardım gösterme¹⁰” anlamlarıyla kullanılmıştır. Şair, birinci mısrayı manevi yardıma “baş derdi ve keder verip, üzmayelim” diyerek anlatmıştır. İkinci mısradaki da sırlı olayı talep ederek çok uzatmamak gerektiğini anlatmıştır. Bu anlamda manevi yardıma mazhar olan insanın baş derdi verip, kederle karşılamaması öğütlenmiştir. Böylece yaratandan gelen yardımın sırrını öğrenmeye çalışmayıp rıza gösterelim, denilmiştir. Yaratıcıya verilmesi gereken hassasiyet dile getirilmiştir.

Bu nedenle himmet, yaratandan gelen yardıma ve derd-i ser, aşkın sıkıntısına teşbih edilmiştir. Çünkü manevi yardımın ancak ilahi bir güç tarafından verileceği vurgulanmak istenmiştir. Bir taraftan da baş derdi ile aşkın

9 Pala, a.g.e., s. 209.

10 Pala, a.g.e., s. 292.

kendinde bulunan sıkıntıya işaret edilmiştir. Dolayısıyla beyitte insana gelen yardımın kıymetinin bilinmesi gerektiği, üzerine sıkıntı vererek sır olanları öğrenmek için uğraşmamak gerektiği vurgulanmıştır. Zira sır önemini, ehemmiyetini bilene verilir. Öyle ki beyitte verilen “lutf ve himmet, keder ve derd arasında tenasüp sanatı kullanılarak yardım ve sıkıntı anlamları bir arada kullanılmıştır. Çünkü lutf, anlam bakımından iyilik ve yardım anlamındadır. Derd ise sıkıntıyı temsil eder.

G-168, 4

Gayretin önünde utanarak ter dökmeyelim, isteğin sıcak vadisinde koşturmayalım.

Şair beyitte himmet kelimesi ile “gayret etme, çalışma, çabalama, manevi yardım¹¹” anlamları üzerinde durmuştur. Dolayısıyla şair, “insan isteklerinin, arzularının peşinde koşarsa utanır, insanın fazla isteklerin, arzuların peşinde koşturmasına gerek yoktur” diyerek insanın dengeli olmasını söylemiştir. İstekli olan insanın sanki sıcak bir vadi içinde olduğu hayal edilmiştir. Böylece sıcak bir vadi içinde koşturması gerektiği anlatılmıştır. Gayret eden insan utanmaz. Zira gayretinden dolayı değilde isteklerinin peşinde koşan insanın utanacağı anlatılmıştır.

Ter dökmek ile anlatılmak istenen insanın yorulması ve insanın hırından, isteklerinden dolayı kendisine sıkıntı vermesi anlatılmıştır. Dolayısıyla şair, insanın fazla isteğini, sıcak bir vadide koşturmaya teşbih etmiştir. Çünkü fazlasıyla isteyen, arzuların kişinin sıcak bir vadinin içindeymiş gibi sıkıntı içinde kalacağı belirtilmiştir. “Arak-riz ile tek ü taz” arasında tenasüp sanatı kullanılmıştır. Çünkü iki kelimenin anlam birlikteliğini sağlayan mânâ yorgunluktur. Beyitte genel olarak insanın isteklerinin peşinde koştuğu süre-

11 Pala, a.g.e., s. 209.

ce perişan olacağı anlatılmıştır.

G-168, 5

Cevrî'nin gönlü gibi keder sofrasına razı olalım, dünya nimetine açgözlü gözleri oynatmayalım.

Beyitte şair, dolaylı olarak kendi gönlünden bahsederek, kendisi gibi kedere razı gelmesi gerektiğini vurgulamıştır. Tecrit sanatına başvuran şair, kendisini bir başkasıymış gibi örnek göstermiştir. İkinci mısradan ise âlemin bir nimet olduğunu belirterek açgözlü davranılmaması gerektiğini anlatmıştır. Hanı gama, “sevgilinin gamı, âşık için bir keder sofrası olarak arzeder¹².” İnsan açgözlü ve hırslı davranarak nimet âlemindeki keder sofrasına isyan etmeyip rıza göstermesi gerektiği belirtilmiştir. “Göz oynatmak” açgözlü olmanın alameti ve sembolüdür. Gazelin son beyiti olmasından dolayı mahlas kullanılmış, şairin söylemek istediği kendi üzerinden söylenmiştir.

Açgözlü olunmayıp, şair gibi yaratıcıdan gelen nimete razı olunması gerektiği anlatılmıştır. Beyitte hanı gama kelimeleri ile “keder sofrası” kasdedilerek yaratıcının insana gönderdiği imtihandan bahsedilmiştir. Böylece keder sofrası ilahi bir imtihana, teşbih edilmiştir. Çünkü nimet âleminin insan için dünya mekânı olması ve kederin sıkıntıya işaret ederek imtihan ile bağ kurmasına neden olmuştur. Bu kelimeleri birbirine bağlayan unsurlar; âlemin, insan için dünyayı, kederin ise sıkıntı ile imtihanı hatırlatmasıdır. “Çeşm-i âz, , niam, h'ân” arasında tenasüp sanatı kullanılmıştır. Çünkü bu kelimeleri birbirine bağlayan nimet anlamıdır.

G-169, 1

Sözüm dudağının övgüsünde nadir söz söyleyicidir, sözüm sır sade-

¹²Pala, a.g.e., s.190.

finin delinmemiş incisidir.

Beyitte şair, şiirinin önemini anlatmıştır. Beyitte sözüm kelimesi ile kastettiği kendi şiiridir. Şair, kendi şiirini sevgilinin dudaklarının övgüsünde nadir bir söz olduğunu belirtmiştir. Dolayısıyla şiirinin önemini vurgulayarak, sevgilinin övgüsüne mazhar olduğunu yani sevgilinin dudağında yer ettiğini belirtmiştir. Böylece şiirini nadir sözlerden saydığını anlatmıştır. İkinci mısra da ise şair, şiirinin tıpkı işlenmemiş bir sadefin içinde bulunan inci gibi olduğunu vurgulamıştır. Delinmemiş kelimesi ile incinin işlenmemiş oluşunu ve sadefin doğallığı ile şiirinin güzelliğini anlatmıştır.

İkinci mısra da “inci kabuğunun içinde bulunan ‘mücevher’ sözü temsil etmektedir¹³.” Dolayısıyla şair, beyitte sözü, sır sadefinin incisine teşbih etmiştir. Bu anlamda söylenen söz inci kadar saklı ve değerlidir. Sır sadefi denilmesinin nedeni sözün saklı ve gizli olduğundandır. “leb ve sadef, gevher ve söz” arasında tenasüp sanatı kullanılmıştır. Çünkü dudak ve sadef özelliği bakımından saklanılacak bir yerdir. İnci ve söz ise şairin şiirini temsil ettiğinden dolayı bir anlam birlikteliğine sahiptir.

G-169, 2

Her aldatan gönlün nüktesi canın hayretini artırır, sözüm sanki büyüleyici sazin göz lisanıdır.

Şair sözün değerini anlatırken, sözü değersizleştiren unsurları da beyitte taşımıştır. Bu beyitte aldatıcı gönlün ince manalı sözü canın hayretini çoğaltmaktadır. İkinci mısra da şair, kendi sözünün diğer aldatıcı sözlere benzemediğini muhabbetten ve gönlünden çıkan sözlerin büyüleyici yani etkili olduğunu anlatmıştır. Gönülden söylenenin etkisi büyüleyicidir. Aldatıcı

13 Kurnaz, a.g.e., s. 173, 174.

gönülden çıkan nükte ise canın şaşkınlığını çoğaltır. Bunların yanında sözlerinin yeni bir lisan oluşturduğu vurgulanmıştır. Sazın dili ile insanın dili arasındaki fark, gönül ile dünya arasındaki ayrım gibidir. Bu anlamda şair, kendisini dolaylı yönden hem gönül ehli olarak göstermiş hem de aldatıcı gönlün nüktelerinden kendi şiirini ayırmıştır. “Nükte, söz ve lisan” kelimeleri arasında tenasüp sanatı kullanılmıştır. Çünkü bu kelimeler söylenen sözü temsil etmektedir.

G-169, 3

Eğer Kelîm bir nüktesini duysa can verir, benim sözüm gamzenin
büyüleyiciliğini tarif etmede aciz bırakır.

Kelîm kelimesinin “Tûr-ı Sinâ’da Allah ile konuşmasından dolayı Musâ peygambere verilen unvan¹⁴,” anlamı vardır. Beyitte şair, Musa peygamberin Allah ile konuşmasından dolayı Tur dağındaki Allah’ın tecellisine telmih yapmıştır. Bu anlamda Kelim, ince manalı bir söz işitse canını vermeye hazır olduğunu belirtmiştir. Dolayısıyla şair, kendisini söz söyleyici olarak görmüş ve şiirini yüceltmıştır. Öyle ki şair, şiirinin bir mucize olduğunu anlatmıştır. Kelim kelimesi ile anlatılan yaratıcıdan bir ince manalı söz işittiğinde şairin can vereceği belirtilmiştir.

İkinci mısradaki şair, sevgilisinin süzgün bakışlarının büyümesini tarif etmeye çalıştığını anlatmıştır. Bir başkası tarife çalıştığında kendisi gibi tarif edemeyeceğini, şiirinin aciz bırakacağını anlatmıştır. Bu anlamda şair, kendi şiirinin değerli olduğunu ve kimsenin kendisi gibi sevgilinin süzgün bakışını tarif edemeyeceğini vurgulamıştır. Söz, şairin şiirini temsil etmektedir. “Nükte, söz, Kelim” kelimeleri arasında tenasüp sanatı kullanılmıştır. Çünkü anlam birlikteliği söz söylemek ve şiir ile sağlanmıştır.

14 Pala, a.g.e., s. 265.

G-169, 4

Kalemim mânâ Cibril'ine sidre ağacıdır, sözüm hayal kuşuna uçuş kanadıdır.

Beyitte şair, kaleminin ve sözünün önemine değinmiştir. Sidre'nin, “arşın sağ yanında ilahi bir ağaç olduğu bildirilir¹⁵.” “Peygamberimiz Sidre ağacının Cebrail'in makamı olduğunu bizlere bildirmiştir¹⁶.” Bu anlamda kaleminin manayı ortaya çıkardığı anlatılmıştır. Şair, yazdıklarının mana dolu olduğunu vurgulamıştır. Kaleminin yeni manalar ürettiğinden bahsetmiştir.

Kaleminin manasının ise Cibril gibi yüksek ve yüce olduğunu söyleyerek madde âleminde gidilecek son nokta olduğunu belirtmiştir. Böylece şair, şiirindeki mananın o derece yüksek olduğunu anlatmıştır. Böylece şair, ilk mısrada sözlerinin yüksek manalara sahip olduğunu anlatırken ikinci mısrada hayal kuşunun uçuşu ile anlatılmak istenilen hayallerinin yüksek seviyeli olduğu ve eşsiz, benzersiz olduğudur. Şair, hayalinin güzelliğini kuşun uçmasını örnek vererek anlatmıştır. Murg, dış dünyada bir nesne olmasından dolayı hayale teşbih edilmiştir. Çünkü hayal, dış dünyanın tersine kurgudur.

Böylece şiirinin yüksek seviyede olduğunu belirtmiştir. Şiirinin Sidre kadar yüksekte olduğunu vurgulamıştır. Yükseklik yönüyle “Cibril, şah-ı sidre, mana” ve kuşun uçması ile yükseklik yönüyle “murg, şe-per, pervaz” ve şairin şiirini temsil etmesi yönüyle “kalem, söz, hayal, mana” arasında tenasüp sanatı kullanılmıştır. “Cibril ile murg” ve “söz ile kalem” ve “mana ile hayal” kelimeleri arasında leff ü neşr sanatı kullanılmıştır. Cibril, kanat tasavvuru yönüyle kuşa benzetilmiştir. Söz, kalem ile şairin şiirini temsil etmektedir. Mana ise hayal gibi görünmeyen anlamıyla kullanılmıştır.

15 Pala, a.g.e., s. 404.

16 Kurnaz, a.g.e., s. 290, 291.

G-170, 1

Sözüm sevgilinin kırmızı dudağının övgüsüyle tertemiz mücevherdir,
sözüm ruh cevheriyle kıymette beraberdir.

Cevher kelimesi “öz, maya, değerli taş, mücevher¹⁷” anlamıyla kullanılmıştır. Bu beyitte “vasf-ı lal-i yar” kelimeleriyle şair, şirini sevgilinin kırmızı dudağının övdüğünü belirtiyor. Bunun yanı sıra şiirini tertemiz, bir mücevher olarak anlatmaktadır. Ruh cevheri ile şiirinin değerini, kıymetini eşit tutan şair, şiirini sevgilinin dudağının övgüsüyle bir mücevher olarak belirtmiştir.

Sevgilinin kırmızı dudağının övgüsüyle tertemiz mücevher çıkardığını ve sözlerinin yani şiirinin önemli olduğunu belirtmektedir. Şiirini ruh cevheriyle beraber tutması şiirine verdiği önemi göstermektedir. Sevgilinin dudaklarını övmekle aynı zamanda sözünün değerlendirildiğini de anlatmaktadır. Çünkü söz çıkan dudağın değeri ile de ölçülmektedir. Bir bakıma, sözü değerli kılan sevgilinin dudağının övgüsüdür.

Can cevherinin hayat verdiği belirtilerek sözünün sevgilinin dudağına can verdiği belirtilmiştir. “Gevher, cevher, la’l” kelimeleri arasında tenasüp sanatı kullanılmıştır. Çünkü anlam bakımından bu kelimeler değerli taşları temsil etmektedir. Şair, sözünü şiire, şiirini ise hem lekesiz bir mücevhere hem de can cevherine teşbih etmiştir. Çünkü şair, şiirini değerli bir mücevher ve can cevheri gibi değerli ve önemli görmektedir.

G-170, 2

17 Pala, a.g.e., s. 89, 90.

Efsanemi dinleyen içimdeki sırrı anlar, sözüm büyülü gözünün süz-
gün bakışını tercüme eder.

Şair ilk mısırda “içimdeki sırrı anlamak isteyen kişi efsaneme yani sözlerime kulak versin” demiştir. Okuyucuya içinde tuttuğunun sır olduğunu söylemiştir. Bu anlamda efsaneler her zaman geçmişte yaşanmış veya yaşanması muhtemel olayları anlattığından, şair başından geçenleri dinlemeyenin kendisini anlamayacağını haber vermektedir. Şair sevgilinin bakışlarını anlatmak yerine tercüme ediyor oluşu, şairin dil üstünlüğü açısından birebir anlatma gücünün olduğunun işaretidir. Dolayısıyla söz, şairin şiiridir.

Şair, bu nedenle şiirinin açıklayıcı oluşunu anlatmak adına “tercüme etmek” kelimesini kullanmıştır. Şair bu beyitte sevgilinin bakışlarını şiirinde anlattığından ve içinde tuttuğu sırrı ancak kendisine kulak verenlerin anlayabileceğini belirtmiştir. Dolayısıyla sırrı anlamak isteyen gönülden dinlemelidir. Böylece “gamze ve çeşm” arasında tenasüp sanatı kullanılmıştır. Çünkü iki kelimenin de anlamı gözü temsil etmesidir. “Guş, söz, tercüman, efsane” kelimeleri arasında fehm etmek anlamıyla tenasüp sanatı kullanılmıştır.

G-170, 3

Güzellerin bakışlarıyla aynı dili konuşsam, sözüm Behrâm’ın hançeri ve Hayder’in kılıcıdır.

Behram, “Sasaniler soyundan İran’lı bir hükümdarın ismidir¹⁸.”

18 Pala, a.g.e., s. 63.

“Kuvvet, cesaret ve adaleti ile meşhurdur¹⁹.” Haydar ise beyitte “arşlan²⁰” anlamıyla kullanılmıştır. Halife Hz. Ali’nin lakabıdır. Beyitte şair, Behram ve Haydar isimleri üzerinden telmih sanatı ile sözlerinin etkisini anlatmıştır. “Behrâm kuvveti, cesareti ve adaleti ile anılır²¹.” Dolayısıyla şair şiirini Hz. Ali’nin kılıcına ve Behram ın hançerine teşbih etmiştir. Çünkü şiirin etkisi de kılıç ve hançer gibi insanı etkileyen bir araçtır. Hûban ile kastedilen “güzel delikanlılardır²².” Şair, güzellerin bakışlarıyla aynı dili konuştuğunda, şiirinin Behram’ın hançeri ve Hayder’in kılıcı gibi olduğunu anlatmıştır. Dolayısıyla şiirinin gücünü ve etkisini belirtmiştir.

Şair, bu iki büyük insan ile gönül birliği etmek, bakışları ile aynı dili konuşmak istemektedir. Sözün hançer ve kılıca benzetilmesi keskinliğini ve netliğini simgelemiştir. “Şemşir ve hançer” arasında tenasüp sanatı kullanılmıştır. Çünkü her ikisinin de ortak noktası keskinliğidir. Böylece şair, şiirinin etkisini hançer ve kılıç ile anlatmıştır.

G-170, 4

Hz. İsa’yı sevgilinin dudağı ile dedikodu etsem, sözüm ruha kuvvet
veren hayatın feyz dolu özüdür.

Beyitte, “dudak ile Mesihin yanyana kullanılması, edebiyatımızda Hz İsa’nın ölüleri diriltmesi hadisesine telmih yapılmıştır²³.” “Dolayısıyla şair, Hz. İsa’nın diriltici özelliği üzerinden şiirinin de hayat verdiğini ve insanı dirilttiğini vurgulamıştır²⁴.” Birinci mısırda sevgilinin dudağı ve konuşmak ile

19 Ahmet Talat Onay, Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı, Haz. Cemal Kurnaz, Bilge Kültür Sanat Yayınları, Ankara, 2021, s. 27.

20 Onay, a.g.e., s. 49.

21 Kurnaz, a.g.e., s. 136.

22 Pala, a.g.e., s. 210.

23 Kurnaz, a.g.e., s. 70.

24 Pala, a.g.e., s. 236.

anlatılan aslında aşığın sevgilisinden ayrı olmayıp sevgilinin dudakları vasıtasıyla Hz. İsa'nın özellikleri anlatılmıştır. "Güft u guy" kelimesinin dedikodu anlamı olsa bile şair, konuşmak anlamıyla kullanmıştır. Bu anlamda şair, kendi şiirinin özelliği üzerinde durarak, ikinci mısırda ruhu kuvvetlendiren ve nimetlendiren sözlerin aslı olduğunu anlatmıştır.

Böylece şair kendi şiirini, ruha kuvvet veren bir konumda görmüştür. Bu anlamda sevgilinin dudaklarıyla konuştuğu sözlerin, Hz. İsa'nın diriltici özelliğine sahip olduğu anlatılmıştır. "Ruh ve Mesih" kelimeleri arasında tenasüp sanatı kullanılmıştır. Çünkü bu kelimeler Hz. İsa'yı çağrıştırmaktadır. "Mesiha ve ruh-perver" kelimeleri arasında tenasüp sanatı kullanılmıştır. Çünkü kelimelerde diriltmek, kuvvetlendirmek ve feyz doldurmak anlamları vardır.

G-171, 1

Perişan hâldeyim desem gönüllerde keder toplanır, gizli derdim (var)
desem gönülleri perişan eder.

Bu beyitte şair, içinde bulunduğu hâli anlatmıştır. Gönüller kelimesi ile muhatabın çok kişi olduğu anlaşılmaktadır. Âşuften, "çılgınca seven anlamını taşır. Âşık sevgiliye düşkünlüğü bakımından aşuftedir²⁵." Şair, perişan halde olduğunu ve gizli bir derdinin olduğunu açıklarsa, gönüllerde keder toplanıp perişan olacaklarını belirtmiştir. Gizli derdin aşk olduğu anlatılmıştır. Aşk sahibi kimse perişan olur. Bu perişanlık, aşk çilesi nedeniyledir. Âşık olduğunu ise herkese anlatamaz. Bunun yanı sıra derdini gizlediğinde de gönülleri huzursuz ve perişan eder. Bu beyitte şair, konuşup derdini anlatsa gönüllerin üzüleceğini belirtmiştir. Aşk derdine düşmüş kimse aşkı anlatamaz. Aşk ehli

25 M. Nejat Sefercioğlu, Nev'i Divanı'nın Tahlili, Akçağ Yayınları, Ankara, 2001, s. 258.

halini anlatamadığından perişan olduğunu dillendirse çevresini bu perişan hali ile üzer.

Aşk ehli kimse aşkını gizli tutsa çevresi halini anlamadıkları için yine üzürlüler. Şair, “aşk ehlinin derdini ancak âşık olanlar bilir” demektedir. “Perişan, aşüfte, gam” kelimeleri arasında tenasüp sanatı kullanılmıştır. Çünkü üzülmek manası üzerinde durularak anlam birlikteliği sağlanmıştır.

G-171, 3

Göğüs yırtığındaki gönül yarası benimle aynı dili konuşur, elbisenin yakasıyım desem bakışların elinden alınmaz.

Gönül yarası aşkın tecellisine işaret ederken, göğüs yırtılması ise aşkın taşması anlamını taşımaktadır. Bunun yanı sıra göğüs yırtılması aşğın çektiği çileyi ve ızdırabı anlatmaktadır. Şair gönül yarası ile aynı dili konuştuğunu söylerken kendisinin de tıpkı gönüldeki yara gibi çile çektiğini ve aşk ehli olduğunu kastetmektedir. Böylece şair, beyitteki aşk ehlinin kendisi olduğunu vurgulamıştır. Âşıklar sevgilisi uğruna yakasını, bağrını yırtarak dövünür.

Şair ise yaka ve elbise yırtmak yerine göğsünü yırttığından ve gönülündeki aşkın temsili olan yaranın görünür olduğunu anlatmıştır. Bu anlamda şair kendisinin aşk ehli olduğunu belirterek kendi gönül yarasıyla aynı dili konuşmaktadır. Aşk, herkes tarafından farkedilemez ancak aynı dili konuşan, aynı derde mübtela olan için anlam taşır.

İkinci mısra da “gamzeler destinden alınmaz,” cümlesi ile şair, elbisenin yakasının başkaları tarafından ilgi gördüğünü anlatmıştır. Bir bakıma aşk ehlinin aşkını ancak aşk ehli olan anlar denilmiştir. Çünkü aşk ehli bulunmadığında şair kendi gönül yarası yani aşkı ile konuşmaktadır. “Bakışların

eli, gönöl yarasının konuşması” ile teşhis sanatı yapılmıştır. Çünkü bakışlar dokunamazken yara ise konuşamaz.

Aliya İzzetbegovic

Büşra CANSIZ

Bazı insanlar, bazı insanlar için özeldir. Hiçbir bağları olmasa da aynı topraklarda yaşamasalar da aynı zamanı paylaşmasalar da... Aliya İzzetbegovic benim için işte öyle bir isim!

“Hayatlarımıza anlam veren şey özgürlüktür! Özgürlük, hayatı katlanılır yapmakta ve bu zorlu ve acılarla dolu mücadelemize tatlı bir parlaklık vermektedir.” Bu sözler özgürlüğün bedelini hayatlarıyla öde-miş bir milletin, Bosna’nın kahraman lideri Aliya İzzetbegović’e ait.

Bosna ve Aliya’nın isimlerini savaştan on beş sene sonra ancak duyabil-miştim. Bosna Savaşı başladığında henüz doğmamış olan ben, Aliya ile tanıştı-ğında ise lisede tarih meraklısı bir öğrenciydim. Avrupa’nın ortasında yaşanan böyle bir vahşete anlam verememiş ve savaşı araştırmaya başlamıştım. Nasıl oluyor da dünyanın gözleri önünde insanlar ölüyor, işkence görüyor, çocuklar acı çekiyor, tüm bu kötülöklere sessiz kalınıyordu. Bu sorularımın saçma oldu-ğunu şimdi daha iyi anlıyorum. Savaşın ardından otuz yıl, benim sorularımın ardından ise 13 yıl geçmişti ama zamanla değişen hiçbir şey olmamıştı. Hala farklı coğrafyalarda insanlar dünyanın gözleri önünde ölmeye devam ediyor ve hala (bu sefer benim de içinde olduğum) insanlığın elinden bir şey gelmiyordu.

Her zaman barışın yanında olan Aliya’da savaşın vahşetleri ile karşı-

laşınca benimle aynı soruları sormuş olmalıydı. Kardeşim, dostum! dedikleri komşularından böylesine bir nefreti tahmin edememişler, son ana kadar barışa dair ümitlerini korumuşlardı. Ancak en büyük yanlışları da bu olmuştu.

“Savaştan tiksindim; yine de 50 yıl önceki savaşı bütün berraklığıyla hatırlıyorum. Bu savaş Yugoslavya’yı silip süpürdüğünde 6 yaşındaydım. Açlık, bombalama, mülteciler ve savaşın kuralsızlığını hatırlıyorum...” Tarih, savaşa dair görüşleri bu şekilde uzak olan bir insanın, Avrupa’nın ortasında sadece Sırp ve Hırvatlara karşı değil tüm Batı zihniyetine karşı gerçekleştirilen bir savaşta lider olmasına tanıklık etmiştir.

20.yüzyılın sonunda siyasi bir deha olarak ülkesini tüm batı zihniyetine karşı savunmak zorunda kalan Aliya İzzetbegović; 1925 yılında Bosna-Hersek’in Bosanski Samac ilinde doğmuştur. Saraybosna’da Hukuk eğitimi alan Aliya, gençliğinden itibaren Müslümanların sorunlarına ilgi göstermiş, İslami çalışmalarayaoğunlaşmıştır. İslami hareketteaktifolarakrol oynayanAliya, Genç Müslümanlar Örgütü’ne üye olduğu gerekçesiyle hapis cezasına çarptırılmıştır.

İslam Deklarasyonu ve Doğu-Batı Arasında İslam adlı kitapları Tito Yugoslavya’sında büyük tepkiler uyandırmıştır. Düşünceleri nedeniyle 14 yıl hapse mahkûm edilmiş ancak 1989 yılında af ile hapisten çıkmıştır. Bu tarihten sonra Bosna deyince aklımıza ilk gelecek isim olan büyük lider Aliya İzzetbegović doğmuştur diyebiliriz. Tito Yugoslavya’sının sonunun gelmesiyle Demokratik Eylem Partisini kuran Aliya, 1990 yılında yapılan seçimler sonucu Bosna-Hersek’in Devlet Başkanlığına getirilmiştir. Böylece Sırp ve Hırvatlara karşı yürütülecek olan bağımsızlık savaşının da komutanı olmuştur. Avrupa’nın ortasında, kaotik bir siyasi ortamda sadece görülen düşmanlara değil, görünmeyen batı zihniyetine karşı da savaş vermek zorunda kalan Aliya İzzetbegović, halkının bütün yükünü omuzlayarak mücadele etmiştir. Batı insanlık sınavından bir kez daha kalırken, tüm dünyaya ahlak ve iman dersi veren Bosna, savaş şartlarında nasıl insan kalılabileceğini göstermiştir. Keza bir tara-

fin lideri faşist Slobodan Miloseviç, diğer tarafın lideri ise bilge insan Aliya idi. “Bosna bir Avrupa devleti halkı da Avrupa halkıdır. Bize gelen kötülük Asya değil, Avrupa kaynaklıdır. Saldırgan kendisinde iki zehri birleştirmiştir. Faşizm ve Bolşevizm. Her ikisi de Avrupa mamulüdür. Bosna’nın bu iki kötülüğün postalları altında ölmesine izin verip sonra da yeni Avrupa düzeni konusunda nutuk atamazsınız. Bugün Avrupa savunuluyor ve inşa ediliyor. Bosna’da ise belki gömülüyor. Birisi, Auschwitz’ten sonra şiirin anlamsız olduğunu söylemişti. Yıkılmış Saraybosna ve işgal edilmiş Bosna’dan sonra yeni Avrupa hakkında her konuşma da böylece anlamsız olur.” Bu sözler, Londra da verdiği konferanstaki konuşmalarına ait. Savaş boyunca dünyanın birçok ülkesinde konferanslara katılan Aliya İzzetbegoviç, dünyaya ülkesindeki gerçekleri anlatmaya çalışmıştır. New York, Budapeşte, Kazablanka, Kahire, Bonn gibi şehirlerde katıldığı toplantılarda yaptığı konuşmalar gerçekten de tüm bilge kişiliğini ve aktivist yönünü ortaya koymaktadır. Ancak karşında kör ve sağır bir dünya olduğunda ne kadar doğru ve etkili konuşursan konuş sonuç karşındakinin anladığı kadardır.

Aliya, Doğu ve Batı arasında kalmış Bosna’sını ancak Dayton Antlaşması ile savaştan kurtarabilmiştir. Olağanüstü koşulların, hiç de adil olmayan bir sonucu olan Dayton’u imzalamak zorunda kalan büyük lider, anlaşma sürecince de siyasi dehasını bir kez daha göstermiştir. Aliya’nın değişimiyle “Dayton bir uzlaşmaydı ve uzlaşmalar adil değildir.” Acılar ile dolu ülkesine savaşın devamı ile dönmektense, adil olmayan bir barışı ülkesi lehine çevirebildiği kadar çevirerek dönmeye mecbur kalmıştır. Kısa vadede barışı tesis eden bu anlaşma uzun vadede kalıcı barışı ve istikrarı sağlamaya yeterli değildi. Dünyada benzeri olmayan bir siyasi yapılanmanın dayatıldığı Bosna-Hersek, daha ne kadar bu şekilde yönetilebilirdi meçhul. Tüm hayatını inancın doğrultusunda, düşündüklerinin peşinde bir eylem adamı olarak yaşamak kolay değildir. Hele ki bulunduğu coğrafya ve siyasi or-

tam Bosna gibi bir ıkılmazsa... Ancak ben bugün Aliya'yı tarif ederken; dünyanın saygı gösterdiği bir lider, düşmanlarına karşı savaşırken dahi adil bir komutan, halkı için bir kahraman, Müslümanlar için ise yeni dünya düzeninde bir umut diyebiliyorum. Müslümanların yeniden uyanışı ve geri kalmışlığını telafi konusunda yaptığı araştırmalar ve kitaplar kılavuzluğunda, rehber bir öğretmen olmuştur. İnançlı mücadelesini tüm ömrü boyunca sürdürmüş bilge lidere olan hayranlığımı bir kez daha dile getirerek, rahmetle anıyorum.

“şimdi güneşin altındaki yerimizi alma zamanı...”

Kaynakça;

- İzzetbegović, Aliya, 2014, İslam Deklarasyonu, İstanbul, Fide Yayınları.*
İzzetbegović, Aliya, 2012, Köle Olmayacağız, İstanbul, Fide Yayınları.
İzzetbegović, Aliya, 1993, Doğu-Batı Arasında İslam, İstanbul, Nehir Yayınları.
İzzetbegović, Aliya, 2003, Tarihe Tanıklığım, İstanbul, Klasik Yayınları.

Hikmet Penceresi

Esra GÜNBARAN

Yorulmuş olsun şimdi saatler, dursun zaman. Bizler de bu arada bir pencere açalım, Yaradan'ın mürekkebinde kaybolalım.

Yaşıyoruz: Anda kalıyor, anı aşılıyor, ana takılıyor. Sırta mazhar olmadan öyle düpedüz, gelişigüzel geçip gidiyoruz bu haneden.

Peki ama yolculuk nereye, heybeler ne alemde?

Perdeyi biraz daha aralayıp kendi rotanızı çizmeye, yolu ve yolcuyu bulma gayretine var mısınız?

Haydi gidelim!

Burası bir mezarlık. Sessiz bir ılık yükseliyor semaya.

Şimdi bir hastanedeyiz. Tokmaksız kapılar ardında çaresiz bekleyişler var sırada.

Burası bir okul. Kocaman hevesler taşıyor küfesinde.

şimdi de bir evdeyiz. Huzurlu bir tebessümün gölgesinde koyulaşan sohbetler...

Burası da bir iş yeri. Mecburiyetlere takılan gözler ve yaşamdan alacaklı eller var.

şimdi bir parkta soluklanıyoruz. Geç kalmışız anlaşılan. Bütün banklar uykuya kaçan insanlarla dolmuş çoktan.

Neyse, yürümeye devam edelim.

Az ileride çocuklar gördüm: Biri çöpten bir şeyler arıyor, beşi de keyifle oyun oynuyor. Köşede yaşlı bir amca, oldukça dertli görünen çehresiyle elinde kalan son mendilleri satmaya çalışıyor. Bakkalın televizyonundan gelen seste kulaklarım şimdi: Bugün elde edilen verilere göre bin üç yüz çocuk dünyaya gelirken üç bin insan da yaşamını yitirdi. Az sonra...

Durdum, derince bir nefesle doldurdum içimi. Yolun sonu gelmemiş henüz. Hayattayız.

Gözlerim yere ilişince gördüğüm kâğıdı aldım elime. Başladım yazmaya.

“İNSAN”

Yaşamak. Aydınliğıın güneşli karanlığıında.

Sonsuzluğun ansızın bittiğıi noktada.

Özlemek. Bir mektubun sessiz çığılıklarında.

Hayali yolların yalancı kıvrımlarında.

Çalışmak. Yokluğun tükenmez varlığında.

Ağlamaklı bir gülüşün tarifsiz acısında.

Susmak. Üfleyerek söndürülen can yangınında.

Kimsesiz bir ölünün son banyosunda.

Sevmek. Hissiz kalbinin gizli sırlarında.

İki kişilik sofranın müthiş uğultusunda.

Dayanmak. Sinsi akbabaların gereksiz telaşlarında.

İki yüzlü prizmaların timsah gözyaşlarında.

Beklemek. Korkunç bir bataklığın en berrak çamurunda.

Dipsiz kuyuların en dip noktasında.

Ve inanmak. Çarelerin içinde çaresiz kaldığında.

Allah'ın mürekkebinde kaybolduğunda.

Sözün özü şu ki: Bir gün hepimiz bu yolu nihayete vardıracağız. Sona gelinceye dek ise düşe kalka tüketeceğiz ömür sermayesini. Kimilerimiz kahkahalarla kimilerimiz gözyaşlarıyla. Kimilerimiz çilelerle kimilerimiz umutlarla. Mesele: İsyân etmeden varmak yarına. Madem anlamak için düşünmek yetmiyor. Hem madem Yaradan'ın hikmetinden sual olunmuyor. O halde bizler de hikmete râm olalım. Umarım treni kaçırmamışızdır. Hepimize hayırlı yolculuklar.

Ağlak

“Yazının kaynağı hayatın bizatihi içindedir”

Naime SIR

Günün son demlerine doğru muayenehanede biriken hayvan kokuları iyice belirginleşmişti. Kendi mesaisini kendinin belirlediğı küçük işletmesini biriken kokulardan arındırıp öyle kapatır, yeni güne ise temiz başlardı her zaman. Bu işlerle ilgilenen yardımcısı Ayhan o hafta gelemeyince işler baytara kalmıştı. Süpürge, kürek, silecek derken çaydanlığın suyu bitmiş çıtırtısını işitince ocağın altını kapattı. Biten demlikle birlikte bir günü daha devirmişti baytar Ali. Kalan işleri de bitirince kilitledi kapısını biraz kederli, hafif düşünceli...

Çarşı esnaflarını da selamlayarak evinin yolunu tutarken yine kendine iliştileni işitti, o şahsına münhasır sıfatını.

-Aleykümselam Ağlak Ali...

Duymaya alışık olduğundan bir tebessüm belirdi yüzünde, kendisine atfedi-

leni kabullenişini zamanlarını alsa da haleti ruhiyesini sorguladığı dönemleri geride bırakıp sahip olduğu duygunun hakimane duruşuna erişmişti. Kırılıp incinmez sadece gülüp geçerdi her duyduğunda. Ağlayabilmenin anlayabilmek olduğunu düşünürdü kendince.

-Neden ağladı peki? Çok duygusal olduğundan mı, yoksa yaşını içine akıtmadığından mıydı? İlkbahar gelince açan çiçeğe, güz vakti dökülen yaprağa dahi gözyaşı dökten insan olmanın erişilmiş bir hal olduğunun farkında mıydı? İnsanlığın arınmaya çalıştığı tüm duygular onda toplanmıştı sanki. Elem, keder, sıkıntı ve hatta insana yolunu şaşırtacak o sevinç dahi. Doruklarından inemediği her duygunun esiri etmişti kendini.

...

Semtinin birbirine yapışık, soğuk binalarının önünden geçerek ilerliyordu sokakları. Evine dönerken yürümeyi tercih etmesindeki sebeplerden biri de yolun kendine ayırdığı vakitlerden olmasıydı. Üç çocuk babası baytarın hayatı eviyle işi arasında geçerken düşünmeye ayıracak anlar kovalardı kendine. Bu mücadelenin arasında hayat galesi yapıştı mı yakasına sımsıkı susardı oracıkta, suyun akışında yaşardı, iki damla yaş ile...

Anahtarını çıkarmadan zile bastı. Küçük oğlanın neşesiydi babasının kapısını açmak. O kapıyı açınca kucaklayıverirdi babası oğlunu. Hep birlikte aile sofrasına geçip günün yorgunluğunu ev ahalisinin şen şakrar cümbüşüyle atardı omuzlarından. Yemekler yendi sofralar toplandı derken çayını alıp bir köşeye geçti evin babası. Kayınvalidesinden kalma üzeri dantel örtülü ahşap köşe oturağı ve sehпасının olduğu yerde küçük bir dünya kurmuştu kendisine. Biraz okur, biraz yazar, çokça susardı...

Okuduğu akşamlardan biriydi:

“Kundurası vurmadiğı zamanlarda

Anmazdı ama Allah’ın adını,

Günahkâr da sayılmazdı.

Yazık oldu Süleyman Efendi’ye.”

Mananın ağırlığını omuzlarında hissetti: «*Vürmasa da kunduram anar mıyım adını Allah’ım*» Gözyaşlarını kendi acziyetine akıtırken bu defa, onu uzaktan izleyen evin küçük çocuğı:

-Babacığım sen hep böyle gül olur mu?..

Çiçekler Kuruturum Sayfalar Arasında

Elif Kevser FINDIK

Yine bilmediğim bir yola girdim, bilerek...

Belki de kaybolmaktı niyetimi ya da kendimi bulmak.

Sonuç ne olursa olsun aramak gerekliydi, sadece aramak.

Yanımda olan yalnız su mataram, bir de sırt çantam

Fazlasına gerek var mıydı? İhtiyaç duyduğu her şey zaten içinde değil midir?
İnsanın

Durdum ve etrafıma baktım;

Keskin yamaçları, sarp kayalıkları, engebeli arazileri geçtikten sonra sonunda
çizdiğim rotamdaydım: Bilinmezlik

39 dereceyi bulan ve gözlerimi kamaştıran tepemdeki kavurucu sığağa aldırış

etmeden, sonunda bilmediğim o yerdeydim.

Yürümek, sonunu bilmediğim kestiremediğim bu yolda durmadan yürümek...

Kızgın güneşe, yağmura, çamura ya da dikenli yollara rağmen...

Amaç da bu değil midir? Zaten...

Kimilerine delilik, beyhude çaba olarak görülen bu sonsuz yürüyüş...

Bitmek bilmeyen uçsuz bucaksız upuzun bir çizgi.

Sonu istediğimiz gibi olmasa da bazen, katettiğimiz mesafelerden öğrendiğimiz, keşfettiğimiz...

Kimi zaman tehlikeli, kimi zaman yorucu hatta mutsuzluk veren fakat bazen de büyüleyici güzellikler sunan bu yolda edindiğimiz acı tatlı deneyimlere değmez mi?

Ben bu felsefeyle çıktım her bilinmezlik yoluma ve her adımda bastığım her bir noktadan çiçekler topladım; kuruttum sayfalar arasında

Onlar bana hatırlattı yaşadığım maceraları, aştığım zorlukları.

Baktıkça daha iyi anladım bu yolda aradığım asıl anlamı.

Hikmete Ulaşma Yolunda Yaşamın Anlamını Keşfetme Bilinci

Muhammed IşIK

Hayat, yaratıcı tarafından insanoğluna en değerli armağan olarak sunulmuştur. Her anı, deneyimlerle ve duygularla dolu, eşsiz bir yolculuktur. Ancak bu muhteşem yolculuğın anlamını tam anlamıyla kavramak ve derinleştirmek, zaman zaman karmaşık ve meydan okuyucu bir süreç haline gelebilir. İşte bu arayış içinde ya da bu yolda ilerlerken, insanlar varoluşunun en derin köklerine inerek, hayatın özünü yakalamak ve anlamını keşfetmek için bilgeliğe ve içsel aydınlığa ulaşmaya çabalarlar. İşte tam bu noktada ortaya çıkan “Hikmet” şuuru, basitçe öğrenilen bilgilerin ötesine geçerek derin bir anlayış ve içgörüğü ifade eder. Elde edilen bu farkındalık, hayatın sığ yüzeyine hapsolmamayı öğretir; olayların ve deneyimlerin ötesinde yatan derin anlamları görmemizi sağlar. Bu derinlemesine içgörü, insanların evrenin engin manzarasını görebilmesini mümkün kılar. Hikmet, sadece zi-

hinsel bir eğitimden daha fazlasını ifade eder; aynı zamanda manevi ve felsefi bir düzlemde şekillenir.

Bu farkındalıkla doldurulan ruh, hayatın ötesinde bir anlam arayışını besler. Bu arayış, felsefe, sanat, bilim ve din gibi farklı alanlarda kendini gösterebilir. Felsefe, düşünsel sorgulamalarıyla hikmet yolculuğunun önemli bir parçasıdır. Sanat, duyguların estetik yoluyla ifadesine yardımcı olarak içsel hikmeti açığa çıkarabilir. Bilim, evrenin işleyişini anlama çabasıyla bizi hikmete yaklaştırabilir. Din, manevi rehberlik ve derin düşünce yoluyla hikmeti aramamıza yardımcı olabilir.

Hayatın anlamını keşfetme bilinci, bireyleri sadece kişisel düzeyde değil, aynı zamanda toplumsal arenada da derin bir şekilde etkileyen bir güçtür. Bu uyanıklıkla bireyler, içlerindeki gizemli labirentleri çözmek için içsel bir yolculuğa çıkarlar. Kendi düşüncelerinin ve duygularının karmaşıklığını kucaklayarak, kendi varlıklarını daha derinlemesine anlamlandırmaya ve hayatlarını anlamlı kılmaya çabalarlar. Toplumlar ise bu içsel arayışın bir yan kısmını bulur; ortak değerlerin ve etik ilkelerin çerçevesinde bir araya gelerek, kültürel zenginlikleriyle bilgelik arayışını güçlendirirler.

Din, felsefe, sanat ve bilim, insanlığın evrenin özünü kavrama çabalarını yansıtan aynı hedefin farklı yüzleridir. Bu sahalar, adeta bir mozaik gibi, insanın anlama isteğini ve içsel merakını doyumak için bir araya gelir. Her biri, kendi özgün rengini ve notalarını sunarak, insanın iç dünyasına farklı perspektiflerden ışık tutar. Bu alanların özgünlüğüne rağmen, birbirleriyle iç içe geçmişlerdir; biri diğ erinin gölgesi ve yankısıdır. Büyük resmin tüm detaylarını seçerek bir araya getiren aklın, bu disiplinleri bir arada uyumlu bir bütünlük içinde değerlendirmesi, gerçekliğ e daha derinlemesine bir pencere açar. Ancak, her güzellik gibi, bu alanlar da yanıltıcı yorumlar ve yüzeysel

yaklaşımlarla gölgelenebilir. Başkalarının hatalı yorumları, yanıltıcı yönlendirmeleri ve sığ düşünceleri, bu derin sahaların gerçek derinliğini görmemizi engelleyebilir. Bu yüzden, içsel keşif yolculuğumuzda dikkatli adımlar atmamız ve ön yargılardan kaçınmamız gerekmektedir.

Din, felsefe, sanat ve bilim arasındaki korelasyonların sağlam bir biçimde anlaşılması, içsel bir yolculuğun temel taşıdır. Her ne kadar farklı alanlar olarak görünseler de, aslında bu disiplinler birbirlerini etkiler ve bir arada var olurlar. Tarihsel olarak, dini, felsefi ve sanatsal ifadeleri siyasi güçler çeşitli amaçlarla kullanmış olabilir, ancak gerçek değerleri, insanın özgürleşmesini ve derin anlam katmanlarını ačíęa çıkarır. Özellikle İslam perspektifinde ele alacak olursak, sanatın ve felsefenin insanın manevi büyümesine ve iç dünyasının zenginleşmesine nasıl destek olduğunu gözlemleyebiliriz. Bu alanlar arasındaki entelektüel ve duygusal bağlar, insanlığın hakikat ve hikmet arayışının temel taşlarıdır. Bilgelice ulaşmak için, dinin manevi rehberliği, felsefenin düşünsel derinliği, sanatın duygusal ifadesi ve bilimin analitik yöntemleri bir arada düşünölmelidir. Bu sahalardan herhangi birini ihmal etmek, içsel yolculuğumuzda sapmalara ve yanlış yollara düşmemize yol açabilir. Tüm bu disiplinlerin ortak hedefi, insanın varoluşunun derinliklerindeki anlamları keşfetmektir ve bu hedefe birlikte ilerlemek, insanlığın evrensel arayışını daha da zenginleştirecektir.

Bireysel ve toplumsal düzeyde, din, felsefe, sanat ve bilimin olağanüstü rolleri vardır. Bu alanlar, kendine özgü karakterleri ve yaklaşımlarıyla bütönlüğü tamamlarlar. Aynı anda, aralarında zarif bir ilişkiyle, birbirlerini etkileyebilme yetenekleriyle de göz kamaştırırılar. Mesela, felsefi derinliklerin sanatın tuvalinde veya kutsal sembollerin düşünsel perspektiflerle buluşması sıkça rastlanan bir manzara olmuştur. Ancak, bu alanları birbirinden soyutlayarak veya birinin diğerini aşması şeklinde değerlendirmek, gerçek

anlam arayışına aykırı bir yaklaşım olur. Zira, din, sanat, felsefe ve bilim, birbirini tamamlayarak daha geniş bir anlam panoramasına hizmet eder. Din, insanların manevi açlıklarını doyuran, etik değerleri yücelten ve yaşamın derin anlamlarına işaret eden bir yol haritasıdır. Evrenin sırlarını çözmeye çalışırken ve hayatın ne anlama geldiğini araştırırken, insanlara rehberlik eder. İnanç sistemleri, ritüeller ve etik prensipler aracılığıyla insanları manevi bir bağlamda bir araya getirir. Ancak, din yalnızca bireysel bir düşünce kalıbı değildir; toplumsal bir yapıyı da içerir. İnsanlar, din etrafında bir araya gelir, inançlarını paylaşır ve ortak bir amacın peşine düşer. Bu topluluklar, dayanışma ve yardımlaşma kültürünü besler, toplumsal uyumu artırır. Din aynı zamanda, bireylerin manevi ihtiyaçlarını tatmin eder, içsel bir derinlik arayışını destekler.

İnsanlar din etrafında bir araya gelerek topluluk oluşturmanın gücünü yaşarlar. Bu birliktelik, insanların bağlarını derinleştirmesini sağlar; dayanışma ve empati duygularını güçlendirir. Din, ahlaki değerler yoluyla insanlara doğru ile yanlışın, iyi ile kötü arasındaki farkı öğretir. Bu değerlerin rehberliğinde dürüstlük, hoşgörü, saygı ve sevgi gibi erdemleri benimseriz. Bu ilkeler, toplumun her kesiminde adil bir yaşamı teşvik eder ve insanların birbirleriyle daha anlayışlı, empatik ve barışçıl bir şekilde ilişki kurmasını sağlar. Sanat, duyguların ve estetik deneyimlerin ifadesi için önemli bir araçtır; Sanatçılar, izleyicide derin duygusal tepkiler ve entelektüel etkiler uyandıran, duygusal ve estetik bir etki uyandıran eserler üretirler. Ortak inançlara sahip insanlar arasında farklı bakış açıları sunarak dünyayı daha zengin görmemizi sağlayan sanat, içsel bir yolculuğun kapılarını aralayarak estetik değerleri ön plana çıkararak güzellik arayışını destekler. Dinin bir aracı olarak sanat, toplulukları birbirine bağlayan bağları kuvvetlendirirken kültürel ve tarihsel bir ifade olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu şekilde, insanlar duygusal ve zihinsel olarak inançlarına ve değerlerine hitap ederek tatmin edici bir deneyim elde

edebilirler. Dini semboller ve inançlar, sanatın estetik diliyle izleyicide derin duygusal ve ruhsal etkiler sunar, düşünmeye sevk eder ve dünyayı farklı bir perspektiften görmelerini sağlar. Resim, heykel, müzik, edebiyat, dans ve tiyatro gibi farklı sanat dalları, insanların dini inançlarını ifade etmek ve paylaşmak için sıklıkla kullanılmaktadır. Bu sayede üretilen sanat eserleri, toplumun kültürel zenginliğini, tarihini, inançlarını ve deneyimlerini yansıtarak anlam kazanmaktadır.

Din ve sanat, insanların içsel bilincin filizlendiği topraklarda felsefi donanımlar sunar. Düşüncelerin karmaşık koridorlarında gezinirken, insanları düşünsel sınırlarını aşmaya teşvik eder. Sanat, duygusal ifadenin sınırsız pınarını renkler, şekiller ve melodiyle akıtarak, iç dünyalarını daha berrak bir biçimde ifade etmelerine felsefenin açtığı kapıdan geçerek tefekkürün engin denizine dalmaya yönlendirir. Mantık, akıl yürütme ve eleştirel düşünmeyle gerçeği ve bilgiyi kavramaya çalışan felsefe, düşünceleri sorgulamak, dünya görüşlerini şekillendirmek ve anlam arayışına katkıda bulunmak isteyen insanların rehberidir. Evrenin doğası, bilginin sınırları gibi temel soruları zihninde yorumlayan insan, akılcı metotları kullanarak gerçeğe yaklaşmaya gayret eder. Din ve sanatın sağladığı içgörü, felsefenin kanatları altında düşünsel bir yolculuğa çıkararak insanın zihinsel potansiyelini besler. Ahlaki yükümlülükleri ve etik ilke ve değerleri anlamada yardımcı olur. Edinilen bilgi, farklı dünya görüşlerini değerlendirmek ve kişisel anlam arayışını zenginleştirmek için bir araçtır. Bilgeliğin yolculuğuna devam eden insan, ontolojik perspektiflerle varlık ve gerçekliğin doğasını kavramaya çalışır, epistemolojik incelemelerle bilginin kökenini, doğruluğunu ve sınırlarını irdeleyerek ilerler. Sonrasında din ve sanatın sunduğu bilgiyi etik açıdan değerlendirir; insan davranışlarının ahlaki boyutunu ve sorumluluklarını tartışır. Felsefe, temelde akıl bulunan ve sürekli eleştirel düşüncayı gerekli kılan bir disiplindir. Bu sayede var olan bilgiyi sorgulamayı, çelişkileri ortaya çıkarmayı ve daha

bütüncül bir perspektif geliştirmeyi amaçlar. Analitik düşünme yeteneklerini geliştiren bireyler, düşünsel kapasitelerini ileri düzeyde beslerler. Bilginin doğruluğunu veya yanlışlığını ayırt etme becerisi sayesinde daha keskin bir öngörüye sahip olurlar.

Hikmet yolcusu, din, sanat ve felsefenin eşiğinden geçtikten sonra, artık bilimin kapısını aralar ve evrenin yasalarını mantıklı ve sistemli bir yaklaşımla çözümlemeye koyulur. Gözlem, deney ve akıl yoluyla evrenin işleyişini anlamaya yönelik bir çaba içerisine girer, gerçeği keşfetmeye odaklanır. Bilimsel yöntemleri kullanarak nesnel verilere dayalı bir bilgi birikimi oluşturur ve sistematik bir araştırma sürecine adım atar. Bu sayede evrenin fiziksel, kimyasal, biyolojik ve matematiksel yönlerini ayrıntılı bir şekilde incelemeye başlar. Elde ettiğı verileri kullanarak hipotezler geliştirir ve bu hipotezleri test etmek için özenle deneyler tasarlar. Deneylerin sonuçları, hipotezlerin doğruluğunu veya yanlışlığını açığa çıkarır ve bilimsel bilginin ilerlemesine katkı sağlar. Bilimsel bilginin pratik uygulamaları aracılığıyla, sorunlara çözüm üretebilir, yeni tedaviler geliştirebilir, çevresel sürdürülebilirliğı artırabilir ve yaşam kalitesini daha ileri seviyelere taşıyabilir.

Din, felsefe, sanat ve bilimin kesiştiğı noktada, insanın anlam arayışı başlar. İnsanoğlu genellikle evrenin doğası, insanın konumu ve amacı gibi temel sorulara yanıtlar arar. Her bir alan, bu sorulara farklı bakış açılarıyla yaklaşır ve insanların bu arayışını anlamlandırma yolculuğunda birbirini tamamlayıcı unsurlar sunar. Manevi ihtiyaçlarını din aracılığıyla karşılayarak, insanoğlu inanç temelinde ahlaki değerleri benimser ve toplumuyla birleşmeye çabalar. Bu birleşme, toplumsal sanat anlayışıyla iç dünyasını duygusal ve estetik deneyimlerle ifade etme isteğıyle sonuçlanır ve düşünsel bir etkileşim doğar. Bu düşünsel yolculuk, bireyin kendi düşüncelerini sorgulamasına ve evrenin doğasını daha rasyonel bir bakış açısıyla anlamlandırmasına felsefe

tarafından desteklenebilir. Bilim ise, bireyin evrenin fiziksel yasalarını anlamasına ve teknolojik ilerlemeler sayesinde karşılaşılan zorluklara çözümler üretmesine yardımcı olabilir. Bu bağlamda, din, felsefe, sanat ve bilim arasındaki ilişki oldukça karmaşıktır ve birbirinden ayrı düşünülemez derecede iç içe geçmiştir. İnsanların anlam arayışında her bir alanın kendi önemi ve katkısı bulunmaktadır. Bireyler, bu alanları birleştirerek daha geniş bir anlam ve değerler sistemi oluşturabilirler.

İnsanın hikmete ulaşma, hayatın anlamını keşfetme bilincindeki yolculuğu, dinin manevi rehberliği, felsefenin düşünsel derinliği, sanatın duygusal ifadesi ve bilimin nesnel analizi aracılığıyla şekillenir. Bu alanların birbirini besleyen ve tamamlayan nitelikleri, insanın içsel keşif yolculuğunu daha anlamlı ve zengin kılar. Her bir disiplin, kendi özgün rengini ve tonunu sunar, ancak bir araya geldiğinde evrenin karmaşıklığını ve insanın varoluşunun derinliğini daha iyi anlayabilmemize olanak sağlar. Bu yolda ilerlerken, açık bir zihin ve yürek, içsel aydınlanmanın anahtarlarıdır.

Türk'ün Kùltürü Işığında Hikmetin Özüne Varmak

Kübra KARABACAK

Ötüken'den, Buhara'ya, Semerkant'tan, Kerkük'e, Konya'dan İstanbul'a, Bosna'ya daha nice beldelerin kâdim tarihinden feyz alınarak oluşturulan Türk'ün kùltüründe nerede ve ne koşulda olunursa olsun maneviyat daha özelinde Yaradan'a inanıp koşulsuz teslim olmak hep temel amaç olmuştur. Hikmet yani bilgeliliğın özü bundan mütevellittir.

Değil mi ki kutsi hadiste belirtildiğı üzere Allah (c.c): "Ben gizli bir hazine idim. Bilinmek istedim ve mahlûkatı yarattım" ve Yüce Kur'an ı Kerim'de de: "Şüphesiz biz her şeyi bir ölçüye göre yarattık demiştir"

Bu kurulan düzen içerisinde insanoğlunun binbir türlü hâli, davası, kavgası vardır ve tarih bunların sebepleri, getirileriyle bir yerlerde sonlanırken

bir yerlerde hâlen oluşturulmaktadır. Öteden beri insan varlığını, çevresini, yaşantısını anlamlandırmaya, özünü bulmaya çalışmıştır. Bu arayışta bazıları bilimi bazıları ata kùltürünü bazıları da inancını yol edinmiştir. Hangi yol seçilirse seçilsin geldiğimiz ve gideceğimiz yer aynı olduğundan sonuçlar hep aynı yola çıkmış, fark sadece yollar da galiba.

Hâl böyle iken insan gerek gùnlük işlerinde gerek yaşadığı herhangi bir olayda gerek kendi adına büyük kararlar verdiği anlarda bütùn keşmekeşi bir kenara bırakıp “Bu yaşadıklarımın, vereceğim kararın, olduğum durumun nedeni nedir? Nasıl hareket etmeliyim? Yolumun gidişi, sonu nereyedir?” diye bütùn arzulardan, isteklerden, çıkarlardan arınmış olarak inanmış bir kalple dùřünmesi icap eder.

Zira kùltürümüzün kilometre taşlarından olan Hacı Bayram Veli, Yunus Emre, Mevlâna gibi âlimler öznel üsluplarınca buraya işaret etmezler mi?

Ancak böyle bakıldığında hikmetin özüne vâkıf olunabilir zannımca. Böylelikle Yaradan’a teslimiyeti ölçüsünde de aradığı cevabı bulabilir.

Bir Yolculuk Meselesi

Yüksel ALAKABAK

İnsanın gönlüne karpuz zamanlı serinlik düşmeli bazen. Kırkikindi yağmurları ıslatmalı çölde yanan ateşinin heybetini. Bir yerde oturup okkalı bir kahve içmeli, içinin harareti ovalarında. Sonra bir yerden kuşbakışı izlemeli sararan zamanın başaklarını. Derin bir devrik cümle çukuruna düşmeli, ayazının bin kelimelik tamlamasında. İçine ahlar çekerken umudun kırk kollu devini vurmali alnının ortasından. Güz yağmurlarını kollamalı, hikmetini aramalı yaşam denen tablonun. Bağırmalı “Ben sizin gibi değilim!” diye ve yine susmalı “Sizin gibi olmak istemiyorum.” diye. Bıraktım, hürleştirdim akıp giden suyun bendeki cılız, tek kapılı sancılı sarmaşığını. Söğüt ağacına asılı salıncaklar hediye etmeliyim şimdi yarınlarıma. Yolumu O’nun yoluna koymalı, ateşimi O’nun göğsüne sıkmalıyım. Sizlerden ve siz sizliklerden oluşan sisleri araladım elvedaların koynundan. En çok parçalandığım, en çok yıpratıldığım boş sayfa-larıma Zümrüdüanka çığlıkları yerleştirdim. Küllerimin beni ben etmesi, beni O’na ulaştırması için.

Bundan sonra derin bir “BEN” arayış yolculuğu. Bana kalanlarla gidenler arasında bir “sırat” görevi göreceğim belki de. Dağılan yapbozun parçaları saklanmış bir yerlere. Ben benim olanla, benim olmak isteyen her şeye artık bir “Eyvallah!” çekiyorum. Yolumun üzerinde biriken acılar, kederler, umutsuzluklar hepsi benim çiçeklerim. Gün gelecek hasadımı yine kendi ellerimle, kendi dallarımdan budayarak yapacağım. İçim şimdilerde bir “Hiçlik Ülkesi”, başkenti “O”. Dilimi anlamayan, ışığıma gölge düşüren, ağaçlarımdan köklerine sancı çalan tüm ıstıraplarımı buraya bırakıyorum. Benim yolculuğum tam da burada şu anda başlıyor.

Koca Şehir

Susan ALTUNDAĞ

Ey koca Şehir! Nasılda büyüttük seni. Sen büyüdükçe bizler küçüldük. Görmedik ya da görmek istemedik ve daha da büyüttük seni. Sanırsam camlarını kendimize ayna belledik. Oradan kendi boyutumuzu görmek yerine camların boyutuna aldandık.

Gözlerimiz zirveden hiç inmedi. Oysa Őehirden bir uzaklaşsaydık o zaman görebilirdik koca Őehrin içinde nasıl da küçüldüğümüzü, Őehri kendimize nasıl da hâkim kıldığımızı. Baksana bu Őehri biz kurmadık mı? Bu binaları, bu otobüsleri, bu trenleri biz yapmadık mı? Peki neden onlar önümüzde, biz arkadan onlara yetişmeye çalışıyoruz? Neden istediğimiz zaman durdurup da Şu insan eli değmemiş gökyüzüne, doğanın yeşiline ve denizin mavisine kapılıp bir anlığına huzurla dinlenemiyoruz? Çünkü biz biçareler doğaya hükmedelim derken farkında olmadan onu kendimize hükmeder bulduk. Geç mi kaldık bilmiyorum ama Allah'ın bize verdiğı bu eşsiz nimeti yani aklı hiç de doğru kullanmadık. Bu bir değıl birçok kişinin suçu.

Aslında bunun bedelini de ağır ödüyoruz ama bu ödeşmenin hiç de farkında değiliz.

Huzursuzluğumuzu, yalnızlığımızı hep başka sebeplere bağlıyoruz. Oysa bir durup kendimize bakabilsek. Bakarken de görmeyi deneyebilsek işte o zaman her şeyin sebebini de çözümünü de bulabileceğiz biiznillah.

Bize Ait Olan Ne Kadar Uzakta

Semra ÇAKIR

Ev neresidir bilmiyorum. Dört duvardaki pencereler hakkında ferah cümleler kurmak istiyorum, önleri saksılarla dolu cümleler...Annesini yeni yitiren bir arkadaşım izin vermiyor buna. Ben ev diyorum pencere diyorum utanmıyorum. O anne diyor gül bahçesi diyor. Ben utanmıyorum yine. Evimizde yıkılmıştı zaten diyor kahroluyorum. Annesinden sonra kurduğu her cümle biraz daha kahrediyor. Ev neresi biliyorum artık nerenin yerlisiyiz biliyorum. Bize ait olan ne kadar uzakta biliyorum hayır bilmiyorsun der gibi bakıyor. O böyle baktıkça duvarlarım yıkılıyor perdelerim sökülüyor saksılarım soluyor. Eşikten içeriye geçmiyor cümlelerim.

Hikmete Dair...

Nilüfer Zontul Aktaş

Bir hikmetle açılır lisan

Kalbin gözleridir o bakışa ram

Bilinenden ötesini bilmektir hikmet

Görünenden ötesini görmek

Serilir dürülür o, bilir yerini

Revan olurken yola kaplar sineyi...

Ferasetle öz olur

Bereketten an olur.

Kâh yerinir kâh durulur gelen vakti bilir o

Alim gücü dilden bilmez

Hikmeti suale kelime yetmez

S/özün taştığı kapta! filizlenendir o.

Kalbin hükmü yoksa eğer

Ayağa yüklenmez o...

Gayb'a amil olunmaz

Perde perdedir cihan

Ucundan aralarken

Hikmettir sana kalan

Kabuğa sığmayan o

İlmi baki kılanda

Bilge ruhların içinde

Sonsuz bir deryadır o...

Diken acı verirken

Battığı yerde ince ince

Başka iğne ucuyla deşersin çıksın diye

İnce çizginin ucu

Hem batar hem çıkarır

Hikmet kalbin ucunda

Acıya dayandırır...

Kâmil yolda yürürsün

Ayakların kanamaz

Çöle kıyı kurulsa

Hikmete su aranmaz

Hikmettir orda deve

Yahut dikenli kaktüs...

Güneşle doymak için

Yürürsün gündüzleri

Hikmet ki gecededir

Ay, yıldız belki şafak

İnce desendir hikmet nakışın içindedir

Nazende yüreğe zarıfçe örtülendir

Hikmet ki desen denen

Ruhu boyayan desen

Kavuştuğun yollarda

Ram da sen! hikmet de sen

Himmet ve Hikmet

NESİBE NUR YILDIZ

Hikmet, himmet, hizmet; hizmetteki hikmet, olmayanda aranan hikmet, lütfedilenlerdeki hikmet...Hepimiz ardı sıra baktığımızda olanda ve olmayanlardaki hikmeti de fark ediyoruz er ya da geç...

Bazı bilgiler vardır, sırları görünürde tecelli edilmez. Hikmeti vardır; bilinmeyeni, gözle görünmeyeni... Lütfunu idrak edemeyiz; bilemeyiz ki “Edep ile gelen, lütuf ile gider.”

Tasavvufta yer alan “himmet” kavramı ile “hikmet” kavramları arasında yakın bir bağ olduğuna erişmek zor olmayacaktır aslında. Himmet; **“ Kendini veya başkasını kemale erdirmek için kalbin bütün ruhanî güçleriyle Cenâb-ı Hakk’a yönelmesidir. ”** şeklinde tarif edilmektedir.¹

Hikmet ise; din ve felsefe gibi alanlarda kullanılan, geniş bir kavram olmakla beraber; **“ Hakk’a uygun düşen söz; söz ve davranıştaki**

¹ <https://islamansiklopedisi.org.tr/himmet>

isabet” anlamına gelmektedir. İslam ve tasavvuf düşüncesinin toplumsal boyuttaki başrollerinden Mevlânâ Celaleddin Rumî’ye göre ise hikmet; **“Gizli, sır, Allah’ın insanlar tarafından anlaşılamayan ve çeşitli yollarla insanlara bildirilmeyen amaçları, bilinmeyen sebep, akıl erdirilemeyen oluşum”** anlamlarıyla kullanmıştır. Bu anlamları dışında hikmet, Mevlânâ’ya göre, külli bilgidir, felsefedir, orta yoldur. Hikmeti elde edebilmenin koşulları ise bilge ve gönül ehli olmaktır. Hikmeti elde etmede akıl her ne kadar yardımcı ise de aklın rehberliği sınırlıdır; hikmeti elde edinceye kadardır.² Nedir bu isabetin özü ? Var olandaki hakikat ? Ya da olmayandaki hikmet ? İnsanoğlu tüm ömrü boyunca anlam veremediği sorulara cevap aramakla yoğurur kendini, cevapladığında hikmete varabileceğini düşünür fakat; asıl hikmet cevap bulduğu anda soruların tekrar ardı ardına gelmesiyle beliriverir. Bu döngü hiçbir zaman bitmez, bitmeyecektir de...İnsanın anlam arayışı, sorgulamaları, çabaları, yolculukları...Her yol yeni bir seyahate gebe...Her sorunun mutlak tek bir cevabı olmadığı gibi, varmaya çalıştığımız asıl hikmet de tek bir cevabın içinde gizli değil...Gizli olanı anlayabilmek, zaten bizlerin fitratında değil. Burada idrak edilmesi gereken en önemli şey; insanın tekâmül yolculuğunda ileriye doğru bir adım atmış olup olmamasıdır. Gücümüzün yetebildiğine değil, aklımızın erebildiğine şükretmeli. Belki de himmet burada gizli; her birimize fitratı, çabası, kapasitesi ve en önemlisi de samimiyeti genişliğiyle hikmetler himmet edilmekte...O himmet ki; içinde şüphesiz sevgi, uçsuz bucaksız bir tevekkül, sonsuz hakikat ve akıl erdirilemeyen bir hikmet kisiyle dört bir yandan korunaklı, çevrili...

Ne mutlu o himmete mazhar olanlara; ne mes’ud ki o hikmete kavuşabilenlere...

2 Yaylı, G. , “Mevlânâ Düşüncesinde Hikmet” , Muhafazakâr Düşünce Dergisi, Eylül – Aralık 2016.

Yürüyorum

Bayram KAMALI

Deli dolu hayaller kuruyorum

İssız bir dağ başında sen oluyorum

Özlemin doluyor içime yanıyordum

Deli dolu hayaller kuruyorum

Kıvrıla kıvrıla akan ırmak oluyorum

Ozanın avazında bir türkü yakıyorum

Melul mahsun sana bakıyorum

Deli dolu hayaller kuruyorum

Serinlesin diye yüreğimi rüzgâra veriyorum

Gökyüzüne umutlar uçuruyorum

Gönül dili ile cümleler kuruyorum

Deli dolu hayallerle yürüyorum

Omuzlarıma sonbahar dökölüyor

Benzim soluyor bedenim sararıyor

Yeni bir yolun arifesindeyim

Çıkılmışım yola sana geliyorum

İnsanın Hikmet Yolculuğu Duygu, Düşünce ve Davranışlarıyla

Adnan YILMAZ

Hayatın her anında ve alanında mutlaka bir hikmet vardır. “Hakikat aramakla bulunmaz; ancak bulanlar arayanlardır.” Sırlı, gizemli, derin anlamlı ya da anlamsız gibi görünen, anlaşılması ve anlatılması çok zor durumlarla karşılaştığımızda, gayri ihtiyari de olsa aklımıza ilk gelen cümlelerden birisi de şü olur. “Hikmetinden sual olunmaz!”

Hafızalarımızda, daha çok “Allah’ın yaratıcı, yaşatıcı ve şaşırtıcı gücü karşısında sebep aranmaz, bu bir sırdı, vs.” olarak kodlanan bu anonim sözün büyüşü her devirde hükmünü icra etmektedir.

Buna rağmen meraklı, maharetli, marifetle ve muhabbetli olarak yaratılan insan, “Rabbim, benim ilmimi artır!” ayetine uygun olarak araştırmaktan, sormaktan, sorgulamaktan ve hakikate ulaşma çabasından asla

vazgeçmemektedir. Merhum şair Sezai Karakoç, o meşhur şiirinde diyor ki: “Sırların sırrına ermek için sende anahtar vardır.”

Hikmet; tasavvufta genellikle ilâhî sırların gerçeklerine erişmek olarak tanımlanır. Bu sebeple tasavvuf medeniyeti hikmet kavramını anlama yolculuğu olarak da tanımlanır. Bu hususta Hz. Peygamberin insanları irşat edip aydınlığa davet ederken uyguladığı yöntemler de son derece dikkat çekicidir. Yüce Allah, Hz. Peygamber’e hitaben, “Rabbinin yoluna hikmetle ve güzel öğütle davet et. Onlarla en güzel şekilde mücadele et!” demesi ve yine “O, kullarının üstünde her türlü tasarrufa sahiptir. O, hüküm ve hikmet sahibidir, her şeyden haberdardır.” “Biz İbrâhim nesline kitabın ilmini ve hikmeti verdik.” buyurması bizleri, öncelikle hikmeti öğrenmemiz gerektiği noktasında gayrete sevk etmektedir.

Peygamberimizden rivayet edilir ki: “Hikmet mü’ minin öz malıdır; kimde ve nerede olursa olsun almaya ve gereğince amel etmeye başkalarından daha fazla hakkı vardır.”

Bir maarif inkılâbının yol haritasını ilim, irfan ve hikmet sütunlarıyla çizen Prof. Dr. Yusuf Kaplan der ki: “Bize zihni açacak ilim, kalbi arındıracak irfan, ruhu kanatlandıracak hikmet pınarları gerek... İlmiyle amel edene hikmet lütfedilir...”

Öyleyse, hikmet nedir?

Hikmet, insanlığın başlangıcından beri merak ettiği ve arayış içinde olduğu kavramlardan biridir. Derin düşünce ve bilgelikle ilişkilendirilen hikmet, sadece bilgi sahibi olmakla değil, aynı zamanda bu bilgileri yaşama yansıtmak ve deneyimlemekle de ilgili bir nitelik taşır. Hikmet, yaşamın anlamını kavramada, doğru kararlar vermede; kişisel ve toplumsal gelişimde

önemli bir rol oynar.

İnsan hikmet üzere var olmuş, hikmet ise insanın bilgi aşkıyla maşuk olmuştur. Bu bakımdan hikmet kavramı, aklımıza direk olarak düşünme, düşünebilme eylemini getirmektedir. Düşünmek, insanın en önde gelen hasletlerindendir. Düşünmenin temelinde, felsefenin sistemli hale gelmesine de dayanak sağlayan, insanın merak etme isteği, duygusu vardır. İnsan merak eden canlıdır. İnsanın merak etme isteği, ona harekete geçirici bir güç verirken; zihni de kavramları depolayıp, kodlayarak düşünce sürecini başlatır. Düşünme, insanın akıl etmesiyle hikmeti içeren hakikatin bilgisini arama, bulunca sorgulama, sorgulama sonrasında tahlil ve temyiz etme süreçlerinden geçirerek, felsefi olarak karşılaştırıp temellendirerek doğru bilginin özünün oluşturulmaya çalışıldığı bir süreçtir.

Bilgiyi arama ve sevmeye olarak hikmet, eşyanın sırlarını araştırma, öğrenme, sonuçların nedenlerle bağlantısını/bağıntısını kurma/anlama, yapılması gereken şeyleri, uygun şartlarıyla bilmek gibi anlamlara gelmektedir. Hikmet bir yandan derinliğine hakikatin bilgisinin peşine düşme anlamına geldiği gibi, hâkim sıfatıyla yaratıcının iş ve emirlerinin derin manasında mistik bilinmezliği de bünyesinde taşımaktadır.

Her medeniyet hikmete hasrettir. Bilgelik, Tanrı'nın insanlarca anlaşılamayan amacı, gizli sebep, öğüt verici söz, fizik ve felsefe gibi anlamlarda da kullanılan hikmet kavramı, Antik Yunan'dan Hindistan'a, Orta Doğu'dan Çin'e kadar birçok eski uygarlıkta önemli bir rol oynamıştır. Antik Yunan filozofları, Sokrates, Platon ve Aristoteles, hikmeti bilgi, etik ve erdem arasında bir denge olarak görmüşlerdir. Onlar için hikmet, insanın kendini ve evreni anlamasına ve böylece daha iyi bir yaşam sürmesine yardımcı olacak bilgi ve anlayışa sahip olma sanatıydı. Doğru felsefesinde hikmet, doğanın

akışına uyum sağlama, iç huzuru bulma ve ruhsal aydınlanma yoluyla elde edilen bilgi ve anlayışı ifade eder.

Hikmet, ilim ve deneyimle kazanılan eksiksiz doğru bilgidir. Hükmetmek, hâkim olmak, yönetmek, düzeltmek amacıyla menetmek, dönmek ve sağlam yapmak anlamındaki “h-k-m” kökünden türeyen hikmet kavramı terim olarak; adalet, ilim, amel, nübüvvet, Kur’an, Allah’a itaat, dinî anlayış, Allah korkusu, akıl, söz ve işte isabet, hakkı bilme ve hayır işlemek demektir.

Hikmet, kişinin vahyi anlama ve yaşama yeteneğidir. Yani hikmet en azından Kur’an’ı anlamda sade bir bilme isteğİ değil, inandığı ile amel ettiğİ örtüşen, bir ahlak ve yaşam kaidesine dönüşen erdemdir. Hikmet ile benzer anlama gelen hikemiyât (Osmanlıca) ise felsefeye ait, felsefî düşünce ürünü olan şeyler, hikmetler, hikmetli sözler anlamına gelmektedir. İnsan fıtratı gereğİ merak eden bir canlıdır. İnsanın merak etme özelliğİ, onu etrafındaki varlık dünyasını ve kendisini araştırmaya sevk etmektedir. İnsanın bilme yolculuğİ böyle başlamakta ve hikmete erişince de bitmemektedir. Bu durumda hikmette, bir hakikat sonundan bahsedilemez. İnsan sürekli kendini yenileyerek, ilerlemektedir.

Dünya üzerindeki hemen her medeniyette, hikmete dair birçok söz söylenmiş, çokça eser yazılmıştır. Hikmet, Eski Mısırlıların erken dönemlerinde nasihat ve eğitim son dönemlerinde, dindarlık olarak görölmüştür. Hint medeniyeti hikmeti daha çok inziva ve riyazet (nefis terbiyesi) şeklinde görürken, Çin medeniyetinde ise hikmet, din ile alakası zayıf, doğa ve insan bilgisi aracılığıyla hayatın yönlendirilmesi ve Çin düşüncesindeki beş temel esastan biri olarak kabul edilmiştir. İran’da ise Zerdüştdininde söz-amel uyu-muyla beraber deruni tefekkürde önemsenmiş olup, dini bilgi hikmetle bütünleşmiştir. Yunan hikmetine (sophia) gelince, burada hikmetin pratik bir

konusu vardır. Hikmet, insanın kendini kuşatan dünyadan edindiği pratik bir bilgidir”.

Bu unsur, tüm kültürlerde vardır. Yunanca’ da “sophia, zekâ ve maharet” manalarına gelir. Çok tanrılı dinlerde hikmet,  zel Tanrı’nın (Mısır’da Ptah) niteliği olduğu gibi tek tanrılı dinlerde de yüce yaratıcının bir sıfatıdır. Bu sıralanan medeniyetlere, toplumlara baktığımızda hikmetin bireysel bir erdemden, söz ve eylemin birlikte olduğu toplumsal bir erdeme, karaktere de b r nebildiğini ifade edebiliriz. Toplamlar da en nihayetinde tek tek insanlardan oluşmaktadır. Dolayısıyla insanların ulaşacağı, ulaştığı söz ve eylem uyumuna dayanan bu hikmet anlayışının geleneksel hale gelmesi, toplumsal hikmetin de oluşmasını sağlamaktadır. Toplumun hikmetli hale gelmesi, toplumsal hafızanın felsefe, ilim, irfan, ahlak ile yoğurulmasına bağlıdır. Ancak bu yoğurulma sonucunda ortaya konacak toplum düşüncesi, hikmet hamurunu oluşturacaktır.

Hilmi Ziya  lken’e göre de hikmet, toplumsal düşünüşün en büyük eseridir. Toplumsal düşünüşün hikmet haline gelebilmesi, müşahhas bir felsefeyi, dünya görüşünü akli temelde yaratmasına bağlıdır. Hikmet ameli bir felsefe, mahşeri bir ahlak nazariyesidir. Demek ki hikmet, teorik ve pratik yanlarıyla hakikatin bilgisini aramak, bulmak ve o bilgiyle bireysel temelden başlayıp, toplumsal erdem temellerini inşa ederek yaşayabilmenin de diğer adıdır. Bu inşa faaliyeti, söz ve eylem uyumuna dayanır.

Hikmet, sadece bilgi sahibi olmakla sınırlı değildir. Bilgi, somut verilere dayalı bilgileri anlatırken, hikmet, bu bilgileri yaşama uygulama ve doğru kararlar verme yeteneğini içerir. Bir kişi bilgi sahibi olabilir, ancak bu bilgileri hayatına yansıtmadan ve anlamlı bir şekilde kullanmadan gerçek hikmete ulaşamaz.

Hikmet, deneyimlerimizden, hatalarımızdan ve başkalarının yaşadıklarından ders alarak kazandığımız içgörülerle de ilişkilidir. Hikmet, aynı zamanda empati ve açıklıkla bakma yeteneği gerektirir, başkalarının bakış açısını anlamaya çalışmak ve kendimizi sürekli olarak geliştirmek için açık olmak anlamına gelir.

Hikmet, yaşamın anlamını kavramak ve içsel tatmini bulmak için benzersiz bir hazinedir. Bilgelik, hayatta karşılaştığımız zorluklarla başa çıkma, sorunları çözme ve olgun bir şekilde davranma kapasitesini içerir. Yaşamın anlamını keşfetmek, insanların hayattan daha fazla tatmin ve memnuniyet duymasına yardımcı olabilir. Hikmet sayesinde, hayatın geçici doğası ve özdeğerimizle ilgili farkındalığımız artar ve böylece daha anlamlı ve daha doyurucu bir yaşam sürmek için kendimize yön belirleyebiliriz.

Hikmet, sadece bireysel iyilik için değil, aynı zamanda toplumsal ve ahlaki bir sorumluluk duygusuyla da bağlantılıdır. Hikmet, doğru ve yanlış arasındaki ince çizgiyi ayırt etmek, başkalarına saygı göstermek ve dürüstlüğu esas alan bir yaşam tarzını benimsemekle ilgili de bir konudur. Etik ve hikmet arasındaki bağlantı, insanların diğerleriyle ilişkilerini güçlendirir ve toplumda daha olumlu bir etki bırakmalarına yardımcı olur.

Hikmet, kısa bir süre içinde elde edilebilecek bir şey değildir. Bu bir yolculuktur ve sürekli bir çabadır. Hikmet yolculuğu, kendini keşfetmeyi, içsel anlamı araştırmayı ve başkalarının deneyimlerinden öğrenmeyi içerir. Bilgi ve deneyimleri dikkate alarak, yaşamın akışına uyum sağlama ve iç huzuru bulma yönünde ilerleriz. Bu süreçte, dürüstlük, özgürlük, hoşgörü ve öz disiplin gibi değerleri benimsemek önemlidir.

Hikmet, insanlığın en derin arayışlarından biri olarak, bilgi, deneyim ve içgörüyü birleştiren bir kavramdır. Bilgelik, yaşamın anlamını kavramada,

doğru kararlar vermede ve içsel tatmini bulmada yardımcı olur. Hikmet, toplumsal ilişkilerimizi ve davranışlarımızı olumlu bir şekilde şekillendirir.

Herkesin hikmete ulaşma yolculuğu farklıdır ve kişisel deneyimler, öğrenmeler ve yaşantılar bu süreçte önemli bir rol oynar.

Hayat boyu süren bir öğrenme ve gelişme yolculuğu olan hikmet, her yaştan ve kültürden insanın ulaşabileceği bir hedef olabilir. Hikmete ulaşmak için sabır, merak ve açıklık gereklidir. Hayatın içindeki güzellikleri keşfetmek, başkalarına anlayışla yaklaşmak ve doğru değerlendirmeler yapmak için içsel bilgeliğimizi geliştirmeliyiz.

Hikmet, bireyin kendini anlaması, umut zekâsını geliştirmesi ve iç huzurunu bulması için önemli bir anahtardır. Hayatta karşılaşılan zorluklarla daha olgun bir şekilde başa çıkma yeteneği, hikmetin güçlü bir yönüdür. Başkalarıyla empati kurma ve onların bakış açılarını anlama çabası, insanlar arasında daha sağlam ve anlayışlı ilişkilerin oluşmasına katkı sağlar.

Hikmet yolculuğu aynı zamanda mütevazılığı ve öz disiplini geliştirme sürecidir. Kişinin kendi kusurlarını ve sınırlamalarını kabul etmesi ve kendini sürekli olarak geliştirmeye çalışması, hikmete ulaşmak için önemli adımlardır. Unutulmamalıdır ki, kimse mükemmel değildir ve herkes hatalar yapabilir. Ancak, hikmet yolunda ilerlerken bu hatalardan ders almak ve daha iyi bir insan olmak için çaba göstermek önemlidir.

Sonuç olarak, hikmet, insanın içsel potansiyelini açığa çıkarmak, yaşamın anlamını kavramak ve kendini ve diğerlerini daha iyi anlamak için önemli bir araçtır. Bilgi, deneyim ve içgörüyle birleştirilen hikmet, insanları daha olumlu bir yönde geliştirebilir ve toplumsal ilişkileri daha sağlam temeller üzerine inşa edebilir. Hikmet yolculuğu, insanın içsel zenginliğini keş-

fetme ve yaşamı anlamlandırma sürecidir. Bu yolculukta, insanlık tarihinden gelen bilgeliği kullanmak ve çağdaş dünyada uygulamak önemlidir. Böylece hem bireysel hem de toplumsal düzeyde daha anlamlı ve u-mutlu bir yaşam elde etmek mümkün olabilir.

Yusuf Kaplan Hocamızın da işaret ettiği gibi, “Söz’ ün özü: İlim ve irfanın hâsılası olan Hikmet’e ulaşamadığımız sürece kaosun dünyasında debelenir dururuz, birbirimizle boğuşuruz bütün insanlık olarak. Zira kültür, sahip olma güdüsüdür: İnsan’ ı güder. Hikmet ise olma / kemâl merdivenlerini tırmanma cehdi ve gayretinin en ekmel noktasıdır. O yüzden İnsanın, kendini ve bu dünyayı aşmasına imkân tanır. Hikmet, en iyi ifadesini Sünnet-i Seniyye’de bulur. Sünnet-i Seniyye’yi terk eden insan Kültür’e mahkûm olur ve “tanrı” rolünü oynamaya başlar.

Fütühat-ı Medeniyye Mini Manifesto ile Yusuf Kaplan Hocam işaret ediyor:

“Nebevi hakikat medeniyeti yolculuğunun bidayeti ilim, ortası irfan, nihayeti ve nihai gayesi hikmettir.

O yüzden, hakikat, hikmetle kaimdir.; hikmetse, hakikatle daim: Hakikat, hikmetle kıyan eder, var olur; hikmetse hakikatle devam eder, yol olur: Hakikat yolculuğunun yolu.

Hikmeti yitiren hayat, bayatlar, solar.

Hakikati yitiren hayatsa yalnızca ağlarına bağlar, soldurur.

İlim, hakikatin söz halidir. İrfan, hakikatin GÖZ (kalp gözü) halidir. Hikmet’ se hakikatin ÖZ hali. İlim, çağrıdır: İlahi Çağrı. İrfan, çağ’ dır: Nebevi çağ.

Hikmet'se, çağlayandır: İlahi çağrıyla buluşan, Nebevi Çağla oluşan insanın, hakikati çağlayana dönüştürme çabası. İlim, Öz'ü zenginleştirir. İrfan, Gözü derinleştirir. Hikmet' se ÖZ' ü gürleştirir.

İlim ribat' tur: Hakikate bağlanma. İrfan, irtibat' tır: Hakikatin bağlarını birbirine bağlama. Hikmet' se rabita' dır: Bağ kurma, çağ kurma, çağrıyla gürül gürül akan, insanı yıkayıp arındıran bir Çağlayan'a kavuşturma.

İlim bakıştır. İrfan akış' tur. Hikmet'se varış. Hasıl-ı kelim, ilim, hakikatin toprağa düşürülen tohumudur. İrfan, hakikat ağacının tomurcuklanmasıdır. Hikmet' se, filizlenen, yeşeren, tomurcuklanan hakikat ağacının meyveye durması...”

Velhasıl:

“Hikmet:

Allah'ın bildirdiği kadarıyla eşyanın mahiyetine ve hakikatine dair bilgidir.

Hikmet verilen, Hakkı söyler, Hakkı görür, Hakkı yaşar...

Yüce Allah hikmeti dilediği kuluna verir ki kime hikmet verilmişse o çok büyük hayırlara mazhar olmuştur.

Her geceyi Kadir, her geleni Hızır bilenler bulurlar hakikati. O dilediği kuluna nezdinden ilim öğretmeye kadirdir.

Her insan O'nun “ben hikmeti dilediğime veririm” buyruğuyla hikmet bahşedeceği bir cevher değil midir?

Şairin dediği gibi:

“Harabat ehlini hor görme Zahir/Defineye malik viraneler var.”

Kim olursa olsun Allah’ın kullarından bir kul olarak karşılayıp gönülümüzle ağırlarsak hikmet nazarıyla bakmışız demektir.

Kaynakça:

1. Çetin, Y. (2020). Kur'an'da ve Felsefede Hikmet Kavramı. *Antakiyat*, 3 (1), 1-23.
2. Parlatur, İsmail, vd., “Hikmet”, *Türkçe Sözlük* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1998), 994- 995.
3. Arabî, Muhyiddin İbn, *Günümüz İnsanına Fusûsu'l – Hikem*, haz. H. Kılıç (İstanbul: İnsan Yayınları, 2016), 17.
4. Karaman, Fikret, vd., “Hikmet”, *Dini Kavramlar Sözlüğü* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006), 258.
5. Gündüz, Şinasi, “Hikmet”, *Din ve İnanç Sözlüğü* (Ankara: Vadi Yayıncılık, 1998), 221.
6. Altıparmak, Ö. Faruk, “Hikmet Felsefe İlişkisi”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5 (Ocak-Haziran 2003), 91-92.
7. Tektaş, Musa, <https://www.somuncubaba.net/makale/hiketin-ozu-sevgilinin-sozu>
8. Bolat, Psikolog Esmanur, https://www.tavsiyee diyorum.com/makale_20989.htm, Erişim Tarihi: 08.07.20203
9. Esi, Prof. Dr. Ayhan, *Bilim Ve Umut, Journal Of Awareness E-Issn: 2149-6544*
10. <https://www.somuncubaba.net/makale/hakki-dileyip-hakki-arayanlarin-hikmet-yolculugu>
11. <https://islamansiklopedisi.org.tr/hikmet>
12. Kaplan, Yusuf, *Kültür'den Hikmet'e*, *Yeni Şafak Gazetesi*, 03.04.2016
13. Kaplan, Yusuf, <https://www.gzt.com/gercek-hayat/bir-marif-inkilbinin-yol-haritasii-lim-irfan-hikmet-sutunlari-3567753>
- Fütühat-ı Medeniyette Mini Manifesto*; (sahife 215-216, Yusuf Kaplan Medeniyet Tasavvuru)
- 14-*Diyanet Aylık Dergi*, Eylül 2020/Sayı:357,Hikmet:Müminin Yitiği, sahife 52,53.)

[1] Beyazıt-ı Bestami hazretleri

[2] Kuran – ı Kerim, Taha, 114

Dîvân-ı Hikmet'te Erdeme Dayanan Yaşam Bilgisi

DR. Kudret Ayşe YILMAZ

Zaman, akreple yelkovana hapsolmuş hızla akan akıl çetelesi; aşk-sa gönülden gönle coşarak ulaşan, serin, enfes hoşluk çeşmesidir. Zamanı aşan ne varsa içinde aşk nefeslenir. Bir de gözlerden kurşuni perdeler kalkarsa görülecek olan en kıymetli şey erdemdir. Aşk ile makam edinmeli, sararmış yüzü gözyaşları ile yuyarak aklamalı. Ben benlik, varlık sevdası, kibir, cimrilik, hırs, gaffet, yalancılık, kabalık, kin gibi kirlerden arınarak manalı söylemeli, tahammül edebilmeli, derde deva olmalı, tevazu göstermeli, onurlu durmalı, himmeti bilip ibret almalı, gariplikten de akrabalıktan da dostluktan da yalnızlıktan da hissesi olmalı, sır tutmalı, tefekkür edip cahillerden kaçmalı. Güzel meziyetlerin kanatlarına sığınıp fanilik kabuğu kırılmalı ki kusursuz erdem kalıbına ancak böyle sığılır.

Erdemin apaçık, damla damla durulmuş, dura dura güzelleşmiş tarifler-

rine şahit olmayı dilerseniz 1093'te Sayram kasabasında doğmuş, dönemin bütün ilimleriyle meşgul bir tasavvuf ehli “Doğduğum yer o kutlu Türkistan'dan / Bağırma taşı vurup geldim ben işte” (16/2) diyen Hoca Ahmed Yesevî'nin duldasına buyurunuz. Nesli kızından devam eden Yesevî'nin onlarca hikmetten yükselen, “Ciğer kanı yutup söyledim size hikmet” (173/23) dediği üzere emeğiyle donattığı *Dîvân-ı Hikmet*'inde Türklük ve Türkçe bilinci esastır: “Ayet, hadis anlamı Türkçe olsa uygundur” (71/2) ve “Farsça dilini bilse de Türkçeyi güzel söylemekte” (71/9).

Çocuk yaşta anne babasını yitirince çareyi göçmekte bulmuş, her adımda fevkalade zahmetli vazifesine yaklaşmış ve nihayet ‘o hurma’ ile “Mana gözü ile açıkça göresim gelir.” (50/2) dediği noktaya varmıştır. Uçsuz bucaksız hakikat deryasında iman, ilim ve ihlasla çelik zırh misali işlediği hikmetleri dalgalanırken yeşim taşından oyulan sandukasında ‘Sevgili’sine kavuşacağı kıyam demini beklemektedir. Rivayet ol ki Emir Timur’a rüyasında zafer müjdesi verir. Zafer gerçekleşince ünlü komutan ziyaret ettiği Hoca Ahmed’in kabrine şanına yaraşır bir türbe yapılmasını emreder. Türk’ün ayak bastığı her karış toprakta hâlâ onun hikmetleri ışıldamakta, nefeslenmekte, güçlenerek taze kökleriyle toprağı iyice kavramaktadır.

Hoca Ahmed Yesevî şekilcilikten arınmış, insana ve ahlaka odaklanmış din anlayışını benimseyen bir bilgedir. Bilgelik sırlarına sadece erdemi hedefleyen temiz ruhlar sahip olabilir: “Akıl ve şuuru bilge eyleyip yürür olmalı” (102/28) mısraında görüleceği gibi, akıl ve şuur ışığında ilerlemek insanı asıl hedefe ulaştıracaktır. O hedef Tanrı'nın insan için biçtiği en yüce seviyedir ve bu akıllanma, aklanma hâline bilgelik denir. Öyle ak olunur ki fikrin ışığı dünyadaki karanlıkları eritecek kuvvette erişir. İnsan derler kemik idi, et idi amma yaşayanı fikir idi, his idi. “Gönlü kırık olmayanlardan kişilerden kaçtım ben işte” (1/2) diyen Hoca Ahmed Yesevî insanın en saf dereceye varana

dek pişmesi taraftarıdır. Saygı ile örülü öğretisinin yöntemi Yüce Tanrı'ya aşkla bağlılık ve Hz. Peygamber (s.a.v.)'i itinayla takiptir.

Ömür, ak kanatlı kuşlara karışıp giderken değişmeyenleri hesaplayınca karşınıza çıkacak şey iyiliğin erdemle inşasıdır. İnsanın en kasavetli hâli, tanıdığı düzen ayakları altından kaydığına doğar, o vakit umut ve hikmet bilmek esastır. Bu yazıyı, *Dîvân-ı Hikmet*'teki erdemi şimdiye aşıl原因 tavsiyeleri toplu hâlde sunmak için kaleme aldım. Böylece biliniz ki hikmetin çekirdeğinde erdem büyümekte, iyilikse mısralar arasında sırlarına erişmek üzere gezindikçe ruhu hikmet taşımaktadır.

Söz değil sözün kıdemi, mayası, kıvamı önemlidir. Herkes konuşur lakin kimileri söyler, sözlerinin tesiri gönle dökülür. İşin bir sırrı varsa manalı söylemektedir: “Ballar gibi tatlı olur dilim benim” (55/1), “Söz ilmini bilen emin geçer, dostlar” (169/2), “Dervişlerin her bir sözü derde dermân” (226/2).

Hoca Ahmed Yesevî: “Âşıkların her tüyünde bin erdem” (188/3) derken eserini aşk ile aşkın renklerine boyayacağını hissettirir. Her ne varsa âlemde aşk için yaratılmış, her ne parça parçaysa âlemde aşksızlıktan bozulmuştur. *Dîvân-ı Hikmet*'e göre hayattaki en kıymetli hedef, ‘aşk’tır. Sevginin ilhamı açılan kapısı aşk; samimi, kuvvetli, yüce ve temiz olmalıdır: “Aşksızları gördüm ise yolda kaldı” (3/1), “Candan geçip Sevgili’yi sevdim ben işte” (11/7), “Aşksız kişi hayvandan beter dostlar” (82/9), “Candan geçip yaşını saçıp âşık oldu” (108/2), “Aşksız âdem vallahi yolda kalır imiş” (115/12), “Leyla Mecnun, Ferhat Şirin, Vâmık ol / Âşık olmadan Hakk cemâlin görse olmaz” (123/14), “Candan geçmeden aşk sırrını bilse olmaz” (137/2), “Âşık olsan aşk elinde esir ol” (159/21), “Âşık olsan ey talip, mihnet çek” (197/1), “İşbu yola giren âşık candan geçer” (201/4), “Hakikatten aşk öğrenen cefâ çeker” (222/2), “Ey heveskâr, âşık olsan candan geç / Gece uykusunu haram kılıp yaşını saç” (249/7).

Aşkın en güçlü hali şüphesiz onu gönle armağan edeni özünde aramak, özden tanımaktır: “Âşık olsan önce varıp Hakk’ı tanı (13/3), “Sağlam âşıkı Allah sevip kulum dedi” (15/2). Renkler Tanrı’nın yaratış sırrındaki en hususi nakışlardandır. En kutsal eser olan insanın simasındaki rengin solmasıysa âşıklık alametlerindedir: “Aşk ateşine yanan âşığın rengi uçar” (12/11), “Gözyaşını yağmur eyleyip rengi solup” (107/2), “Âşıkların halk içinde sırrı gizli / Ahı serdi göğe ulaşır solgun rengi” (123/13), “Hâletim yok, kanım yok, rengim sarı” (155/5), “Nişanesi odur, onun rengi sarı” (203/4), “Gözyaşını sarı yüze saça gör” (204/8), “Âşıkların gözü yaşlı, renkleri sarı” (239/16). Aşk nice derttir ki tek rengi tanır, âşığın yüzüne hep aynı boyayı çalar: sarı. Bundandır ki saman kelimesi bilhassa seçilmiştir zira âşığın bedeni ipince incelmış, hafiflemiş, rüzgâra katılıp savrulurak yükünden kurtulmuştur: “Gerçek âşıkın yüzünün rengini saman eyler” (133/19). Aşk sadece rengi soldurmakla kalmaz endamı бүker. Âşık böylece yere baka baka toprağa gark olup gidecektir: “Öyle âşık elif endamını бүkük kılsın” (201/2). Peki ya ölünce? İşte o vakit de âşığın matem tutanı olmayacaktır zira çektikleri başkalarının anlayamayacağı kadar derindir: “Ey yârânlar, aşk ilinin serveti yok / Devâ sormayın, aşk derdinin dermânı yok / Bu yollarda âşık ölse matemî yok” (198/4).

Âşığın bir hüneri de içini dökmek, derdini bir parçası bilmek ve onunla bütünleşip iyileşerek hayata güçlü dönebilmektir: “Âşıkların ağzı güler gönlü ağlar” (59/9). İlk ağlamakla başlar hayat, annesinin rahminden kopan yavru çığlıklarla ağlar. Dünyadadır bilir, dünyanın ilk öğrettiği ağlamak değil midir? *Dîvân-ı Hikmet*’te ağlama üzerindeki ısrarı şu beyit yalnız başına sergilemeye muktedir: “Yahşi bilsen gözyaşdır ab-ı hayat” (157/10). Aşka ve dahi hikmete erişmek için ağlamak gereklidir ve insanın göz suyu özündeki ateşi belki bir nebze dindirebilir Ağlamak dedik madem, âşığın ciğer yangınını söndürsün diye buraları ‘gözyaşı’na teslim edelim:

“Horlanma-ağlama olmadıkça nefsim ölmez” (12/10), “Hakk’tan korkup dinmeden ağla boyuna” (12/16), “Gerçek âşığın gözü yaşlı, bükük beli” (12/14), “Durmadan ağlayıp gönlü harâb divâneyim” (14/15), “Gözyaşım deryâ eyleyip yürüdüm ben işte” (15/4), “Çok ağlayıp, çok inle ki rahmeti gelsin” (86/6), “Kan ağla, işitsin o ulu Allah” (91/10), “Gözyaşlarını her tarafa şebnem eyle” (95/15), “Ağlayıp yok olarak candan geç” (95/18), “Gözyaşını deryâ eyle rahmeti gelsin” (95/20), “Gözyaşının şavkı ile çakmak çak” (95/21), “Giryân olup gözyaşlarını deryâ eyle” (95/29), “Günâhlardan korkup kendisi ağlayıp durur” (103/4), “Gözyaşını akıtarak umman eyler” (103/5), “Can ve gönülde ağla ki mahşerde yalan olmasın” (119/3), “Ey âşık gece gündüz dinmeden ağla” (134/5), “Seherlerde gözyaşını umman eyler” (135/7), “Kan ağla kaygu ile uzak geceler” (145/2), “Akil isen ağlamayı âdet kıl” (157/2), “Ey dostlar, gözyaşının riyâsı yok” (157/4), “Âşık olsan seherlerde dinmeden ağla” (162/8), “Kul Hoca Ahmed âşık isen gözyaşı dök” (162/9), “Küçük çocuk gibi iki gözü giryân olur” (165/1), “Ey âşık, gece gündüz dinmeden ağla” (180/7), “Ey dostlar, seherlerde feryâd eyle / Gözyaşını akıtarak sebil eyle” (180/9), “Hıçkırıp ağla, aşkın ile gece gündüz” (190/5), “Kul Hoca Ahmed şimdi dinmeden ağla / Gözyaşını akıtsan, yarın varsan, bilinir” (212/6), “Âlim olsa, gözyaşını saçar imiş” (218/8), “Seher vaktinde yaşını saçıp zârî eyle” (219/8), “Kul Hoca Ahmed, aşktan özge sözler haram / Aşk olmasa günâhların geçmez tamam / Öyle olsa gece gündüz ağla daimâ” (222/20), “Gözyaşını akıtarak etrafa saç” (227/1), “Didârını arzu kılsan ağlayıp yürü” (234/2), “Dünyâ tepip yaşın saçıp âşık olur” (234/6), “Âşıkların makâmları, büyük makâm / O makâmda âşıkları ağlar daimâ” (239/3), “Kan ağla, gözyaşını tanık kılsın” (243/4), “Hayran kaldım âşıkların her işine / Âlem doldu gözden akan kanlı yaşına” (243/20), “Kanlar akar gözlerimden giryân olup” (247/1), “Gece gündüz çok ağlayarak feryâd eyle” (250/9).

Derdi çeken sonunda gelen rahatı daha derin hissedecektir zira koyu

bulutlar göğü ne denli kaplarsa rahmet o kadar çok yağacak, huzur enikonu geniş bir nefes olup ciğerlere dek ulaşacaktır: “Ey âşık bu dünyâda sıkıntı çek / Çektiğin sıkıntı ve eziyetleri rahatlık bil” (77/3), “Yanıp pişip derdi ile göğsünü dağla” (108/4), “Her derd ve elem gelse feryâd etmese iyidir” (121/1). Cefa çekmek âşıklığın en eski kurallarından biridir, kişi bu kurala aşına olmalı başına geleceklere gafil yakalanmamalıdır: “Cefâ çekmeden âşık olmaz, dinle gâfil / Cefâ çekip sabreder ol olma câhil” (127/7). Candan geçmeden âşıklık olacak değildir ya: “Âşık olsan İsmail gibi candan geç” (95/24), “Âşıkları ölmeden önce ölür imiş” (108/11). Candan geçse ne olacak ki âşıklar ölesi değil: “Âşık ölmez kör olmaz aşkı taze” (102/20). Âşık olmanın bir kuralı da gece gündüz aşkı istemektir çünkü aşk sadece şanslı insanların kapısını çalan aziz bir konuktur: “Âşık olsan, gece gündüz aşk iste” (133/13).

Dîvân-ı Hikmet’te “Aşk denizine dalan âşık cevher alır” (164/5) denmiş ya aşk bir denizdir, o vakit âşıklık kolay mıdır? Kolay olsa bülbül bir yudum canıyla güle dil dökeceğim diye toprağın çatık kaşlı yüzüne saçar mıydı kanını! Bir tutam kanı bir yana küçücük bedeni diğer yana savrulur muydu? Ah aşk ateşendir ve düştü mü oracığı yaktı demektir. Bundandır ki çiğleri, ham-ları pişirecek; pişeni yakıp kavuracak, azıcık külü de rüzgâra katacak: “Gül aşkının yurdunda bülbül oldum / Çeşit çeşit diller ile feryâd ettim” (33/2). Amma âşık bilmeli ki bu bir ödüldür, içinin ta içini keşfetmek, insan olmanın inceliklerine erişmek ve elbette sevginin kuvvetine, zirvelerine erişmek için: “Aşk derdini âşıklara ödül verdi” (153/1). Aşk öyle bir tutkudur ki tutkununu canından yakalar tutar, damarlarına dek karışır. Salmaz. Âşık hâlimden şikâyetçi değildir. Susuzun sudan şikâyet edeceği nerede görülmüş: “Cilve eyle, çılgın eyle, tutkun eyle / Mecnûn eyle, el âleme rezil eyle / Mum gösterip pervâne gibi bir yanık eyle/ Her ne eylersen, âşık eyle ey Allah’ım” (33/6), “Merhem sürme aşk derdime deva olmaz” (33/11).

Âşık aşkına kurban diye dünyayı seçti, dünyadan geçtiği kadar âşık olabildi: “Ârif, âşık dünyâ için gam yemedi” (161/2), “Aşk iste, aşk iste âşık ol / Bu yollarda kirli yürüme, sâdık ol / Leyla Mecnun, Şirin Ferhad, Vâmık ol” (218/11), “Âşık değil nefsi daimâ tepmedikçe / İşte bu dünyâ izzetinden geçmedikçe” (221/23).

Aşk insanı güzel eyleyendir; zarif kılar. Görmediğini gösterip anlamadığını anlatır. Aşk en nihayetinde manevi bir yükselişe taşır: “Canını incitip zakkum çiğneyip âşık ol / Yaşını döküp gözünü sulayıp sâdık ol” (137/3). Aşk, alazları arşı yalayan bir ateş değil mi? O ateşin ocağı âşık bağrının ta kendisi: “Hor görülme, ağlama, meşakkati nişan eyle / Gerçek âşıklar ateşten ne diye çekinsin” (139/13). Şu da biline, aşksızlara selam dahi verilmemelidir: “Nerede görsen aşksızlara kılmayın selâm” (243/9). Aşka dair denecekleri şöyle mühürleyelim: “Aşka kadem koyanları murad buldu” (210/2).

Muhabbetin bir ayağı aşka ısrarcı olsa da bir ayağı çoktan sevgiye sabitlenmiştir: “Muhabbetin ateşi ile bağrım kebab” (48/9), “Muhabbetin çekimi ile kanatlanıp / Marifet dalına konasım gelir” (50/4), “Muhabbetin deryâsına batıp yüz” (95/9), “Muhabbetin pazarına özünü sat” (125/4), “Muhabbetin deryâsına sal özünü” (125/6), “Muhabbetin ateşi ile yürek dağla” (135/8), “Muhabbetin ateşi ile yürek dağlayım” (152/7), “Muhabbetin deryâsına özüm attım” (155/1), “Muhabbetin şarâbını nuş edelim daimâ” (175/1), “Muhabbetin kuşağını beline bağla” (180/7), “Bu dünyâ zevkinden geç, muhabbet kadehinden iç” (182/8), “Muhabbetin şevki ile tutuşup yandım” (244/13).

Neye ihtiyaç olduğunu bilmek için sahip olunanı idrak etmek gerekir. Sahipliğin peşinden yeten eksiklik, dilek fenerleri gibi dua olup göğe ağacak karanlık yarılrken cılızlaşan ışık istikametini kaybetmeyecek: “Kaygım Sen’sin gece gündüz, bana sen gereksin” (35/1), “Âlimlere kitap gerek, sûfi-

lere mescid gerek / Mecnûnlara Leyla gerek, bana Sen gereksin.” (35/6).

Akıllı insanın yolu da, adımları da, sözü de doğrudur: “Akıllı isen doğru yola kadem vur” (163/6), “Akil isen şâhdan kaçıp sırra var” (222/8). Arif olmanın da bazı alametleri vardır elbette: “Marifet hâsıl kılır ârif olan” (238/1). Âlim âlemdir, âlem âlimleri unutası değil: “Âlimi hor görmeyin asla, dostlar” (171/7). Hele bir mukayese vardır ki hayat ve ölüm arasında şekillenerek üçüncü bir seçeneğe meydan bırakmaz: “Duygulanıp ağlamaktansa yanman gerek / Eğri olup yürümektense ölsen gerek” (187/7). Mert insanlar da eserde anılır, öyle ki onların sohbetlerinden alınacak hisseler vardır: “Merdânların sohbetinden behre al” (163/6).

Deva insandadır, deva bulmak gayreti de insandadır. O vakit biline ki güzel huylu insanlar derde şifadır, merhemdir: “Merhem olup gerçek dertliye devâ ol” (133/17).

Kanaati kadife bir keseye sarmışlar. Sabrın altın iğnesi, umudun gümüş ipiyle kesenin içini dışını bir örnek işlemiş. Kanaat bütün gayret sarf edilmişken durulacak noktadır, nefeslenmedir, güçlenmedir: “Bir damlaya razı olmadan o inci olmaz (12/10), “Rızık ve nasîb her ne verse, tok gözlü ol sen (1/5), “Tok gözlü olup sevk şarâbını içtim ben işte.” (1/5), “Yokluk içine batarak varlıklardan alınız” (94/1), “Kanâatkâr olup didâr görün, dostlarım ey” (174/3).

Tevazu bahtı yüksek, yıldızı parlak insanın ruhunu donatan en güzel huylarındandır. İnsan yükseldikçe başladığı noktayı aklında tutmalı, toprağa karışıp yeryüzünden silineceği demi unutmamalıdır: “Toprak ol herkes seni basıp geçsin” (79/12), “Toprak gibi hor görül ol nefsin ölsün / Halk içinde rezil ol âlem gülsün” (96/19), “Toprak misâli âlem onu basıp geçer” (159/20).

Tahammül aşılması müşkül zorluklar karşısında sergilenen en değerli

tavırdır, başa geleni Tanrı'dan bilip ötesine Tanrı'yı vekil kılmak da buna dahildir: "Neler gelse görmek gerek o Hüda'dan" (16/2), "Belâ gelse tahammül eyle, Hakk'tan olur Hoca Ahmed" (29/7), "Yüz bin belâ başa üsse, inleme" (82/1). Sabır ve umut inancı diri tutar, diri bir inanç ise doğrudan istikrarlı ilerleyişin anahtarı olabilir: "Sabreder olup umut tutar vaadine" (27/6), "Mihnet çekmeden sana yüce lütfu yok" (157/2), "Sabırsızın ulaşması değildir kolay" (131/6), "Gece gündüz mihnetler kılıp elemeler çek" (197/11), "Cevr ve cefâ, dert ve mihnet, gam iste / Yüz bin belâ başa düşse, inleme" (198/9), "Gerçek derdliler devâ sormayıp cefâ diler" (222/6), "Cefâ çekip mihnet çekip gör devlet" (227/5), "Cefâ çekmeyip mihnet çekmeyip âşık olmaz / Toprak gibi horluk çekmeyip sâdık olmaz / Uykusuz olmayıp dergâhına lââyık olmaz" (231/2). Hikmetin yolunu bulmanın tek çaresi vardır, kendi içine uzanan bir yol deşmek: "Engel aşır göğsünü deşir yolu bul" (226/4).

Onur, kâmil insan olma yolundaki hikmetlerdendir. Onurlu kişi gölge aramadan, kimselere de gölge olmadan bu âlemden göçüp gider. Helal kazanç peşindedir, sadece tertemiz emeğinin meyvesini yer ve bu sayede aldığı her nefes içine siner: "Açlıktan ölsen bile, nâmerdden minnet çekme asla" (18/29), "Helâl lokma talep eyler, yemez haram" (127/5).

İyiliği bilip, uygulayıp tavsiye etmek, iyiliğin en olgun hâlidir. İyi kalmanın yanında iyiliği anlatabilmek sabır, ikna kabiliyeti ve örnekler gerektirir; iyilik ancak böyle teşmil eder. Herkes iyi olmaya çalışabilir fakat iyilerden olmak büyük emektir: "Seherlerde canını incitip dinmeden çalış / Yoldan sapan günâhkârları yola yönelt" (54/6). Himmet, yeryüzünde can sürüyen her varlığın yaşam temasına meyli, hayata tutunmak için sunulan mücadelenin yardımı çevrilmiş asil yüzdür: "Himmet kemerini can beline sıkı bağla" (95/8).

İnsan yaratılan diğer bütün canlılardan farklıdır zira felaketin içinde

olmadan felaketten ders alır. Keşfeder, dikkat kesilir ve çözüm ehli olmaya muvaffak olur: “Gidenleri görüp sen de ibret al / İbret alsan yattığın yerin olur gül bahçesi” (91/8), “Müşahede kılıp ibret alın, dostlar” (170/3).

Bin bilsen de bir bilene danış, yağmurun toplandığını en iyi bulut anlatır. *Dîvân-ı Hikmet*’te hamken pişen, piştim diyemeden yanan, yandıkça savrulup göğe ağarlardan yani yaşamın sırrına erenlerden de dem vurulur: “Erenlerden yolu sorup yürüdüm ben işte (12/6), “Koşup yürüyüp, erenlerden sordum ben işte” (151/6), “Erenler ben benlik ile yürümediler” (231/3), “Akil isen akşam sabah dinmeden ağla / Erenlerin yürüdüğü yolunu sorup anla” (240/10), “Çok erenler ağlamaktan buldu murad” (157/10). İyilerden dua almak da kıymetli bir kazançtır: “Hizmet eyleyip iyilerden duâ al” (170/14).

Ayrılık ağaca vuran sert rüzgâr gibi insanın iç dengesini sarsar. Sarsıntı sonrası alabora olursa da rüzgâr dinince geriye tecrübe kazanmış kudretli biri kalacaktır: “Kaygı ile hicr ve mihnet çek firak / Firak çeken âşık yarın sultan olur” (165/7).

Gariptir her insan yerin yüzünde, elleri ayakları toprağın altına atılacak. Bunu unutmayan muhtaca ilaç olmanın yolunu elbet arayıp da bulacak: “Nerde görsen gönlü kırık merhem ol sen / Öyle mazlum yolda kalsa yoldaşı ol sen” (1/3), “Garîblerin izine arayıp indim ben işte (1/4), “Akıllı isen garîblerin gönlünü avla / Mustafa gibi yurdunu gezip yetim ara (1/7), “Garîb, fakir, yetimleri sevindiresin (1/14), “Garîbliğin çok değerini bildim ben işte (16/1), “Garîblerin izini arayıp gönlünü avla” (162/8). Gurbet kişiye mahzunluk verse de türlü dünya hesaplarından kurtulması için sakinlik kazandırır. Hâl böyle olunca mertebe yükselişi mümkün olabilir: “Gurbet değse, pişkin eyler çok hamları / Bilge eyler, hem seçkin eyler çok sıradanları” (16/4).

Yalnızlık en temel arayışların neticesine yürümek için sağılmış bir ışıktır, sadece sahibinin yolunu aydınlatacaktır ve her yalnızlık, yalnızı yavaş ya-

vaş değiştirir. “Dipsiz deniz içerisine yalnız düştüm dostlar” (19/1), “Dağlara çıkıp ahaliden kaçtım işte” (239/1). Bir diğer yandan insan insanın ciğeri, kanı, yoldaşı oldu mu güçlenir. Akrabalık ve dostluk kısmetlerden bir kısmettir, herkesin kapısını çalmaz: “Arzuluyum akrabalık ve dostluğa” (16/7). Dost seçimi basiret ve tecrübe gerektiren bir meziyettir, nitekim gül dibinde duran gül kokacaktır: “Ey kardeş, münafiğa olma yakın” (80/21), “İyilerin izini arayıp yürüyün, dostlar” (170/22), “Ey dostlar gece gündüz olun uykusuz” (238/6), “Bil şekerden tatlıdır dostun sözü / Dostun sözü edilse ağlar dostun gözü” (252/27).

Camın sırtını sıvazlayarak gümüşlemişler de ayna olmuş, o gümüş ki adı sır konmuş. İnsan da sırrıyla sıvandıkça aynalaşacak. Sırrı olanda kendini görürsün ancak: “Hâlden sorsa câhillere sırrın açma” (115/3), “Sırdan anlam duymayanlar yabancıdır / O âşıklar mekânı viranedir” (126/8), “Vallahi, tallahi, hayır billahi sırsız olmaz” (128/6), “Seher olsa yol alır, sır içinde sır görüp” (212/2), “Olgunlardan her sır görsen örtüp kapa” (226/4), “Âşıkların halk içinde sırrı gizli” (227/4).

İnsanın kaybettiği de, aradığı da, bulacağı da kendisidir. Daha mutlu bir ben, daha varlıklı bir ben, daha güzel bir ben peşindeki kişi hayatın akışında özüne zulmeder. Oysa olacaklar olacaktır ve yeryüzünde olmuş olanlar kaybolacaktır: “Bu dünyânın izzetlerini arkaya atarak / Horlanma ağlama yollarını hoşlasam ben” (51/1), “Toprak gibi hor görül ki nefsin ölsün” (15/3).

Korku; kalınlaştıkça, derinleştikçe, geliştikçe kişiyi hayattan koparsa da hayatta kalma gayretindeki aklın kuşandığı en büyük zırhtır. Temkini yakınında tutar. Olması gerekir ki saygıyı beslesin: “Kul Hoca Ahmed Hakk’tan kork, kim korkmaz imanı yok” (25/12). Aşk tenzih edilerek hikmet yolunda can vermektен dahi korkmamak lazım gelir: “Bu yollarda canı saklamak ol-

mazmı / Canını esirgeyen bu yollara girmezmiş” (27/4). Peki bu gözü karanlığı getiren nedir dersiniz elbet içten dışa kaynayıp taşan coşkudur: “Yürek, bağrım coşarak kaynayıp taşı” (27/5).

Gün dönümlü insan ölümlü, maharet ölmeden ölmek dedikleri sırrın sınırlarını keşfetmektir. Ölümden ibret almak kapısına ölüm uğrayacak her insanın kârına: “Candan geçip sıkıntı çektim, ‘kulum’ dedi / Kanlar yutup ‘Allah’ dedim, rahmet eyledi” (13/7), “Tutkun olup rezil olup candan geçtim.” (13/1), “Akıllı isen kabristandan haber al” (15/3), “Ey tâlip ölmeden önce öledür” (128/8), “Emânettir, azîz cana inanmayın” (133/7), “Candan geçmeden, o gevheri aldığı yok” (158/1), “Candan geçip maldan geçip belini bağlar” (159/14), “Candan geçmeden canan yüzünü görmek nerede” (161/4), “Candan geçip nefsi incitip makam buldu” (170/16).

Dünyada her can bir mekân arar. Ağaçların dallarına konar kimisi, kimisi dağların tepelerindeki yağmur kovuklarına yerleşir. Kucaklar dünya dilediğini ama lâ-mekân olanın yeri dünyada değildir artık. Onun hayali de, hâli de, vakti de bambaşka bir yöne yürümüştür. Dünyadır bu heveslisine nazlı, gafi-line hevesli: “Uçan kuş gibi lâ-mekâna aştım ben işte” (15/9), “Lâ-mekânda Hakk’tan dersler aldım ben işte” (17/1).

Gece kimsesizleri basar bağrına, karanlık elleri solgun saçları karıştırır durur. Gece şefkatin ne olduğunu bilmez ama ketumdur, kapatır. Sırları, sızıları coşturur zaman zaman. Bilhassa hastalara ve âşıklara hep daha uzundur. Gece uykusuzluk çekenlerin günü yarım kalır, günü gecenin eşiğinde feda edenler daha fazla aşk veya daha fazla hastalık alır: “Geceleri uyumayıp yaş yerine kanını dök” (18/1).

Vakit insan için ne değerli hazine! Bundan ötürü erken başlanan gün daha faziletli ve bereketli olacaktır: “Seherlerde ağla rahmeti gelsin” (22/5), “Seherlerde kalkıp taat eyleyesim gelir” (74/1), “Seherlerde ağlamak güzel

saadet” (77/4), “Uykusuzlara Hakk rahmeti olur yakın” (91/2), “Seherlerde dört dövünerek erken kalk” (96/18), “Seherlerde erken kalkıp feryâd kıl” (227/1), “Yüz bin türlü niyâz söyleyip seherde kalk” (234/2). Sadece seher de değil elbet herkesin uyuduğu gecenin koyu deminde de uyanık olmak, tefekkürü güçlendirmek gerekir: “Kul Hoca Ahmed, uzun geceler uyanık ol” (204/8), “Mü’min denen olur dâim tefekkürde” (194/4).

Hoca Ahmed Yesevî’nin karşısına alıverdiği dünya sevdalılarına diyecekleri de vardır. Dünyadan geçmeden hâlin sırrı aşikâr olmaz, ı ışık olmazsa karanlığın hükmü kuşatıcıdır. O vakit, yoku anlamının zahmeti vara yüz çevirmekle rahmete döner: “Dünyâyâ tapan soysuzlardan yüzünü çevir / Yüz çevirerek deryâ olup kaçtım ben işte” (1/7), “İki âlem gözlerime sanki haşhaş tanesi (12/1), “Rasûl dünyâ leştir dedi bıraktım ben işte” (12/11), “Ey habersiz dünyâ işini geriye koy” (14/12), “Bu dünyâyı geçmez akçeye satasım gelir” (49/4), “Kul Hoca Ahmed, dünyâlıktan geçip yan” (69/7), “Dünyâyı bırakıp âhirete sevdalanan” (78/12), “Bu dünyânın rahatı yok şimdi bildim” (177/5), “Kul Hoca Ahmed, bırak şimdi dünyâ fikrini” (184/6), “Göz açarak bakma dünyâ haramına” (187/5), “Bu dünyâyı niye sevdin? Yanlış yaptın, hata kıldın” (189/5), “Dünyâyı sevmek hataların başıdır” (191/1), “Vefası yok yalancısıdır bu dünyâ” (213/1), “Dünyâ malını sevme, dünyâyı çok yığma” (232/10), “Hakk’ı sevsen dünyâlıktan ele alma” (227/10), “Ey habersiz, bu dünyânın vefâsı yok” (251/1).

Dünyaya bunca âşık olan nefsin ta kendisi değil mi? O vakit nefse de denecekler dizili. Nefis ki insana ait insan düşmanı; dünyayı yese aç, herkesi sevse az. Önce yerini yurdunu, ocağını sıcağını keşfetmek, sonra kulağını tutup diz çöktürmek şart: “Nefsim ölüp lâ-mekana yükseldim ben işte” (1/16), “Batın mızrağı ile nefsi deştim ben işte” (1/19), “Hazırsın deyip nefis başına deldim ben işte” (1/20), “Himmet versen köpek nefsimi yakalasam ben”

(51/6), “Allah için dünyâ kaygısını boşlar” (102/26), “Onun için dünyâ derdini boşadı” (108/2), “Dünyâyı bırakmayınca hâl ilmini bilse olmaz” (124/4), “Nefs kâfiri merkeb kılıp tepip bindim” (155/2), “Nefsdan geçen yakın olur yakınlığında” (176/3), “Ondan sonra arı olup nefsi tep” (188/8), “Kul Hoca Ahmed, nefsdan büyük belâ olmaz” (210/8), “Kul Hoca Ahmed nefs yoluna girme sen” (220/12).

Dünya ellerinde balı ve kanı taşırmış, balı çok emmeye gör diline damağına kan akarmış. Kan değdi mi özüne süveydana dek sinermiş kokusu. Kan kokanın peşine kurtlar, kuşlar üşecek. Balı damağında tut, tadı unutma, her sözünün özüne damlat. İnsanın tadı dediklerindedir, her söz her kişiye denesi değil: “Câhillere değil sözüm, dolu hikmet” (11/12), Câhil ile cehenne doğru kılmayın sefer (14/1), “Yer altına kaçıp girdim câhillerden” (14/6), “Bir şey umma câhillerden kadrini bilmez / Karanlık içinde yol şaşırsan yola salmaz / Boyun büküp yalvarsan elin tutmaz” (14/8), Câhillerden işitmedim bir güzel söz” (14/9), Kul Hoca Ahmed, sözünü câhillere söyleme” (18/29), “Câhillerden eyle sürekli özünü ırak” (165/7), “Câhillerin karasından kaçın dostlar” (170/8), “Câhillerin sohbetine özünü vurma” (201/12), “Câhillerden daimâ uzak kaç gör” (204/8). Cahilliğin kabalığı da barındıran şekli nadanlıktır ve nadan nerede, ne söylemesi gerektiği hususunda ince hesaplardan azade; ikrarı yarım, kabalığı tam kişidir. Ona yakın olan, kendinden uzak kalır: “Çok nâdânlar gözyaşının kadrini bilmez / Hakk karşısında gözyaşı gibi tuhfe olmaz” (157/7), “Sen sırrını nâdânlardan gizleyip yürü” (197/3), Ey gâfil, nâdân ile ülfet olma” (201/12).

Benlik davası ‘ben’i en karanlık karmaşalara sevk eder: “Ben benlik güden kişilerden kaçtım ben işte” (1/3), “Ben benlikten geçip özünü saf kılıp” (76/7), “Bu dünyânın eğlencesini boşlayıp / Boşlayıp atsa ben benlik gider dostlar” (84/5), “Maldan geçmeden ben benliği koysa olmaz” (137/2), “Ol-

maz benlik bir zerre vücudunda” (194/4), “Ben benlik aşka sığmaz, aşk ona kalem çizmez” (199/2).

Servet hevesi toprağa gark olacak insan için gereksiz bir gayrettir. İleriye gören her adımda bunun unutulmaması şarttır: “İnanma malına, bir günden gider ha” (144/1), “Katı yeri döşek eyleyip âdet kıldı” (159/14).

Kibir şeytanın huyudur. Kibirli, kibrin tamiri için bilhassa emek sarf etmeli içindeki o kiri paklamadan yeryüzünden silinmemeli: “‘Yüceyim’ deyip yürüyenlerin yeri tamu” (147/6). Mağrur hâl ve hareketler ihtiyarlayıp beli bükülecek, dişleri dökülecek ve sonbahar yettiğinde dünya üzerinde sessizce silinecek insan için lüzumsuz yükür: “Mağrur olmayın, ey dostlarım, eğlenip” (110/4).

“Kin olanda din olmaz.” düsturunun nereden doğduğunu merak ediyorsanız *Dîvân-ı Hikmet*’e bakınız; halk irfanı nasihati bir iyice tutar, unutmaz: “Nefs evidir kibir ve kin, kibir içinde yokdur din” (199/2). Cimrilik karakter zafiyetlerinden biridir ve dünyalığa bağımlılık getirir, fikri de zikri de yüzeyselleştirir: “Halka içine cimri girse, sohbet olmaz” (218/14). Diğer yandan hırs insanın içindeki özü yavaş yavaş öğütür: “Hırs hevâ nefis yolunu bırakmak gerek” (74/3), “Hırs ve hevâ, tekerrübün evini boz” (95/9), “Hırs ve hevâ, ben benlikten eyle uzak” (128/13), “Kibir ve heves, ben ve benlik ırak gönder” (210/6).

Gaflet ruhla beslenir, zihindeki berraklığı imha eder, tüketir ve sonunda beyni uyuşturarak sıhhatli kararlar verilmesi ihtimalini dahi unutturur: “Gâfil bulmaz Hakk yolunu, orada bulmazlar makâm” (90/1), “Akla koy her nefeste ol uyanık” (95/3), “Ey gâfil, gözünü aç, gitmektedir bütün yar şimdi” (182/1).

Gönül bir bağ imiş kurulmuş, kiminde hasada durmuş kiminde kurumuş. Aman yumuşak eyle onu yoğurup gönlü katının bulduğu şudur şu: “Gön-

lû katı, gönül inciticiden Allah şikayetçi” (1/18). Dil, yalandan esirgenmeli, dürüstlük cilasıyla aklanmış cümlelere layık kılınmalı. Yalana dair Hoca Ahmed Yesevî’nin dedikleri pek mühim: “Yalancıya cennet yoktur, vallahi anla / Yalan konuşup imansız olarak gitmeyin dostlar” (81/7).

Yoksulluk yarını düşünmeye sevk eder; dünü öldürmüştür, bugünüye kan revan içinde bırakır. Azın çoğun, varın yoğun ezberi yaptırır. Bundandır ki zengin gafil, yoksul ayıktır: “Yattığı yer perişan, bir diken kulübesi” (18/11). Rütbe, makam ve mevki insanın büyük emeklerin ardından kazandığı dünya ödülleri. Amma ki hikmet, elde etmişken bunların faniliğini de akılda paslı mih gibi tutmak, yokluğun varlığa bulaşan bıçağa benzer çizgisinde kök salmakta gizli: “Şeyhim diyerek iddia eyleyip yolda kaldım / Fes ve sarığı değersiz pula satıp geldim.” (13/9).

Velhasıl şiiirlerinde erdeme dair söyleyen, dünyalıktan kopabilmiş, ibadet ve tefekkürle vakit çoğaltan Hoca Ahmed Yesevî’nin “O sebepten özüm diri diri gömdüm işte” (239/17) demesi manidar. Zira Hz. Muhammed (s.a.v.)’in vefat ettiği yaşa girdiğinde yerin yüzünde nefeslenme hevesi bitip yer altı mescidinde ömrünü tamamlamış. Âlim anlatmış madem dönelim en başa seyredelim âlemi, âlem dedikleri bir alem nefeslendik ve bitti. Hikmete erenlere selam olsun!

* *Bice, Hayati (2016), Hoca Ahmed Yesevî ‘Günümüzün Aşk Yolcusu’ Divân-ı Hikmet, H Yay., İstanbul.*

** *Rakamlar, mısra/beyitlerin Divân-ı Hikmet’teki hikmet sıralarını bildiren künyelerdir.*

Balkon Kenarındaki Alçak Tabure

Halil KÖROĞLU

Işıkları kararmış
Bir mutfak balkonundaki alçak taburede
Sokağın sararmış köhne lambalarının
Arasından süzölerek evine dönen
Gecenin tozunu kaldıran kahramanının
Elindeki ekmek poşetinin
Aydınlattığın izleyerek yıldızları
Ve dinleyerek düdüklüdeki fasulye çığlıklarını
Hüzünlerini kırmızı bir akağaç yaprağına saklayıp
Dertlerini sararken üzüm yaprakları arasına
Derin bir düşünce ile kesti parmağını

Kaynayan tarhananın gururunun
Bir dilim taze ekmeğın zenginliğinin
Oyuncak isteyenlere olur diyebilmenin
Ufak başların okşanabilmesinin
Keyfi bir yana
İsyanı vardı
Tüm evi çiçekler ile kaplı iken
Uğramayan kuşlara
Dantelalar ile örtölü ince bacaklı sehpalara
Ve üzerine koyulup içilemeyen çaylara
İsyanı vardı
Geçirilemeyen vakitlerin kaybının
Borçlardan daha ağır olmasına
Ve tüm çocukların yalnız uyumasına isyan
Mesaisinin dolmasına yarım saati kalmış iken
Göz pınarları kuruyalı 35 sene olmuş olan adamın
Ağlamayışının ardında isyan yok muydu
Bir köşede tellenirken sigarası
Sararmış bıyıklarının altından
Süzölerek kükreyen dumanının

Nasırlı ellerinin şefkatinin ve akmayan göz yaşlarının

Çocuklarına ulaşamamasının isyanı yok muydu

Terlemiş alınlardaki

Yıldız parıltısını göremeyenlere isyan yok muydu

Zanaatın ve mastarın izin verdiği ölçüde

İncelikle sıvanmış duvarların arkasındaki

Sırtı sıvazlanamamış çocuklarının

Öpülememiş al yanaklarındaki yaşama isteği

Terk edeli fıtıklı belleri epey zaman oldu

Bir el arabası 7 dakikada doluyor ise

Akşam, çalışan eşini bekleyen, bir balkon kenarında

Alçak taburedeki hanımın yüreği kaç dakikada dolar

Yevmiyesi kaç liradan hesaplanır

Babasının işten gelmesini beklerken

Uyuyakalan çocukların

Ve hangi uçurumun kenarındadır

Yaşamak isteğinin terk edişi

Omuzlardaki dik yamaçların

“BU SAYI’DA”

Şiir ve Hikmet

Medeniyet Tasavvuru da, Nasıl?

Dîvân-ı Hikmet’te Erdeme Dayanan Yaşam Bilgisi

Himmet ve Hikmet

Türk’ün Kültürü Işığında Hikmetin Özüne Varmak

Denemeler

Hikmete Dair

Hikmet Penceresi

Hikmete Ulaşma Yolunda Yaşamın Anlamını Keşfetme Bilinci

İnsana Verilen Benliğin Hikmeti

İnsanın Hikmet Yolculuğu Duygu, Düşünce ve Davranışlarıyla

Cevrî Çelebi’nin Divanındaki Bazı Beyitlerin Üzerine Şerh Denemesi

Çiçekler Kuruturum Sayfalar Arasında

Yürüyorum

Gül İçinde Gül’ü Bilsem

Aliya İzzetbegovic

Ağlak

Bize Ait Olan Ne Kadar Uzakta

Balkon Kenarındaki Alçak Tabure

Koca Şehir

Bir Yolculuk Meselesi

Edebiyat ve Hikmet Araştırmaları Dergisi her yılın Aralık ve Haziran aylarında yayımlanır. Dergimize eserlerini gönderecek kalem sahiplerinin Aralık sayısı için en geç 20 Ağustos’a kadar, Haziran sayısı için ise en geç 20 Şubat’a kadar eserlerini edebiyatvehikmetdergisi@gmail.com adresine göndermiş olmaları gerekir.